

GHEORGHE I. BRĂTIANU

**CUVINTE
CĂTRE ROMÂNI**

**BUCUREȘTI
1942**

GHEORGHE I. BRĂTIANU

**CUVINTE
CĂTRE ROMÂNI**

ZECE CONFERINȚE ȘI PRELEGERI

**BUCUREȘTI
1942**

OFIȚERILOR ȘI SOLDAȚILOR
ROMÂNI
CAMARAZI DIN DOUĂ RĂZBOAIE
IN AMINTIREA CELOR CĂZUȚI
ȘI
IN NĂDEJDEA VIITORULUI

CUVÂNT ÎNAINTE

Titlul acestei cărți, deși îl amintește, nu are câtuși de puțin ambiția să reprezinte ceea ce înseamnă, acum aproape un veac și jumătate, „cuvântările către națiunea germană“ ale lui Fichte. Și totuși, adunând la un loc aceste câte-va prelegeri și conferințe din 1940-41, de ce aș tăgădui că m'a urmărit asemănarea cu iarna tragică din 1807-1808, în care filosoful german rostea de pe catedra sa dela Berlin cele patrusprezece lecții, menite să deștepte în poporul său conștiința întreagă a chemării sale ?

Țara noastră își pierduse granițele, învinsă fără a fi luptat; la dezastrele politice care aruncaseră pe drumuri mii de refugiați, izgoniți din căminurile lor de cea mai sălbatică prigoană, se adăugaseră catastrofele naturii. Ca și cum nici aceasta nu ar fi fost de ajuns, ne-a fost dat să sorbim încă mai adânc paharul amărăciunilor : a trebuit ca în cuprinsul unor hotare încălcate și pândite de poftă dușmane,

gloanțele oștirii noastre să răpună răscoala pornită de Români împotriva Românilor. Nu eram oare îndreptățit, fără a cuteza o asemuire cu glasul profetic al lui Fichte, să mă întorc cu gândul la clipa, „cea mai desnădăjduită din istoria Prusiei“, în care cărturarul pornise să insufle credință neamului său, răpus de vrăjmași și asuprit de soartă?

Cu atât mai mult, cu cât desvoltarea istoriei se dovedise purtătoare de nădejdi. La cuvântul lui Fichte și al patrioților cari gândeau ca el, conștiința germană se deșteptase. Așa cum îl înfățișa pe proorocul Izechiil, chemând duhul să încheie oasele risipite de pe câmpul morților și să sufle din patru vânturi înviere în credința nouă, tot astfel îi fusese dat să predice semințiilor neamului germanic, împărțit de vitregiile ursitei între atâția stăpâni, să-și unească puterile și să scuture jugul. Doar șase ani trecuseră dela înfrângerea, în care părea a se fi prăbușit de-apururi regatul Prusiei, și războiul de eliberare pornea să cuprindă toate țările germane, călînd, la flacăra sa, legătura trainică a unității lor de mai târziu. Și în vremuri mai apropiate de noi, cuvântările lui Fichte au rămas, în împrejurări grele, izvorul de încredere al acelor cari n'au desnădăjduit.

Mi-au venit atunci în minte aceste rînduri ce le scrisesem, cu ani înainte, ca încheiere a unei scrieri despre „intransigență și transacție“ în politica noastră externă, într'o vreme în care prea puțini se gîndiau la întoarcerea vii-

toare a roții destinului : „Combinatii trecătoare pot modifica jocul alianțelor, interese de echilibru politic sau năzuințe de expansiune economică pot altera sau slăbi, în atmosfera internațională atât de tulbure în care trăim, legături ce le dorim clădite pe temelii nesdruncinate. Voi merge până la capătul acestui raționament, oricât i-ar fi de grave concluziile: în prevederile noastre de viitor și o tragedie este posibilă, ceasul de restriște în care țara noastră.. s'ar găsi împresurată de dușmani la mai toate granițele sale. Și totuși, peste greutățile prezente și amenințările viitoare, dincolo de îngrijorările ce ne cutremură, lecția trecutului ne întărește în credința că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm, neînduplecată și neștirbită conștiința legăturii veșnice dintre acest neam și pământul său, cât timp se va găsi un glas, fie ca expresiune a consensului obștesc, fie chiar ca manifestare hotărâtă a unui sacrificiu izolat, care să revendice cu tărie, în fața națiunii și a istoriei, drepturile ce nu se pot perima, pe cari împrejurări potrivnice le pot acoperi vremelnice, fără a împiedica însă triumful justiției, care întârzie adesea, dar nu lipsește niciodată“.

Iată că vremurile se împliniseră. Tragedia pe care o întrevedeam atunci, ca o amenințare depărtată a viitorului, izbucnise în realitatea aspră ce ne-o impuneau evenimentele. În fața deslănțuirii forțelor uriașe, învrăjbite în tot cuprinsul lumii, ce mai puteau cântări, în

ceasul al doisprezecelea, iscusințele și socote-
lile politice? Mai era totuși o datorie de îm-
plinit și o credință de afirmat. Revendicarea
drepturilor veșnice, pe care nu totdeauna o
pot face oamenii încărcăți de răspunderile cărmu-
ririi, se poate rosti în orice împrejurare de
pe tribunele de învățământ ale conștiinței pu-
bliche. Aceasta m'am străduit să o îndeplinesc.
de câte ori mi s'a oferit prilejul, în zilele grele
pe cari le-am trăit în decursul iernii și primă-
verii trecute. În acest gând se va afla legătura
între paginile și subiectele răzlețe, ce alcă-
tuiesc volumul de față.

Nici de rândul acesta, de-altfel, nădejdea nu
s'a dovedit zădarnică. N'au trecut zece luni,
dela hotărârile cari ne prăbușeau hotarul, dela
ceasul în care, din batjocura unora și compă-
timirea altora, simțisem cât de adânc se nă-
ruiseră puterea și prestigiul țării, și oștile
noastre refăcute porneau peste granița vitregă
din Răsărit să șteargă nelegiuirea cumplitei
nedreptăți și să înlăture apăsarea celei mai
mari primejdii. Am avut bucuria și cinstea
de-a le putea însoți, în cea mai mare parte a
drumului lor răzbunător și victorios.

Dar lupta nu s'a încheiat. Dăunăzi cu cuvân-
tul, ieri cu armele; astăzi din nou cu tâlcul
ce-l pot cuprinde vorbele, mâine iarăși cu
arma, de va fi nevoie, războiul nostru conti-
nuă. El trebuie dus până la capăt, până la bi-
ruința deplină, împotriva tuturor dușmanilor
și la toate hotarele.

Problemele le deschid împrejurările politice, armatele le îndreaptă știința conducătorilor. Ceeace este însă necesar în orice clipă, la orice cotitură a drumului lung și greu al istoriei, este o conștiință pururea vie a chemării și a dreptății neamului, a suferințelor și a jertfelor, a luptelor și a biruințelor trecutului, pentru a păși cu mai mult temei și mai mare încredere pe căile ce ni le-au deschis strămoșii.

Fie ca aceste cuvinte către Români, seminte purtate de vânturi potrivnice în ceasuri grele de încercare și de mâhnire, să rodească în conștiința românească și în îndeplinirea întreagă a tuturor nădejdlor și năzuințelor sale.

Decembrie 1941.

G. I. B.

**IDEEA NAȚIONALĂ LA UNGURI
ȘI LA ROMÂNI**

**LECȚIE DE DESCHIDERE LA CURSUL
DE ISTORIE UNIVERSALĂ**

DOMNULE DECAN,
DOMNILOR COLEGI,
ONORAT AUDITORIU,

Mărturisesc că am avut, înainte de a mă prezenta în fața Dvs., o ezitare ; o ezitare provenită din două motive : întâiu fiindcă rare ori a fost dat unui profesor la oricare universitate să-și deschidă prelegerile în împrejurări mai tragice, în mijlocul acestor clipe de durere care apasă asupra Universității ca și asupra Țării întregi ¹⁾. Niciodată poate n'am înțeles mai deplin cuvintele cronicarului : „La asemenea lucru, gând slobod și fără valuri trebuie, ci noi trăim cumplite vremi de mare cumpănă pământului nostru și nouă...” Al doilea motiv era mai vechiu și aş putea zice, mai adânc ; era o îngrijorare, — și veți înțelege desigur, îngrijorare firească în fața misiunii care îmi incumbă. A fi, în vremurile pe care le trăim, profesor la catedra de istorie universală în capitala României în 1940, nu

1. 11 Noembrie 1940.

insemnează, desigur, numai îndeplinirea unor obligațiuni profesionale. Profesorul, cum s'a spus foarte bine la deschiderea anului nostru de studii, nu trebuie să stea în asemenea vremuri în „turnul de fildeș“, și, fără a se abate o clipă dela obiectivitatea, care este condițiunea esențială a științei, el are, mai presus de aceasta, de menținut și de întărit o conștiință. Am zis de menținut și de întărit, nu de creat. Pentrucă această conștiință există. A existat și există în poporul român, și, putem afirma cu mândrie: din generație în generație și mai ales de un secol încoace purtătorii ei de cuvânt s'au găsit, cu deosebire, în rândurile tineretului universitar; ei au purtat flacăra idealului nostru prin cele mai grele vremuri și prin toate momentele mari ale istoriei naționale. Și de aceia adresându-mă astăzi acestui tineret în capitala Țării, ce pot spune mai mult decât că sunt convins că și în cel de astăzi ca și în predecesorii săi svâcnesc puteri, unele încă neîncercate, altele poate înăbușite de vitregia vremurilor; aceste puteri își caută locul lor de folosință într'o direcție sau alta, unele din ele poate râvnesc să fie folosite în domeniul nevoilor sociale, în alinarea suferințelor care apasă pe cei umili și mulți. Dar oricare le-ar fi preocupările, oricât de mari, oricât de imperioase ar fi asemenea nevoi, este un scop către care trebuie în mod permanent călăuzite aceste avânturi și aceste puteri. Este acel ideal al națiunii noastre pe care

generația Dvs. singură, în lungul seriilor de generații care s'au perindat pe pământul românesc, a avut destinul unic de a-l vedea înfăptuit în scurtul răstimp care s'a scurs între 1918 și 1940. L-a privit înfăptuit, l-a văzut dărâmându-se și tot către el trebuie să râvnească, pentru că conștiința îi poruncește și ne poruncește ca prin orice mijloace să-l reclădim.

De aceia, în aceste împrejurări și chiar în cadrul acestor prelegeri, studenții de istorie, — pentru că lor mă adresez mai cu deosebire, — studenții de istorie nu trebuie să uite rostul de căpetenie al învățământului ce li se predă dela această catedră de istorie universală, dar să nu părăsească nici o clipă preocuparea de a așeza în cadrul istoriei universale rostul neamului nostru, rostul Românilor în istoria Europei, în istoria lumii; iar prin rostul acesta să ne definim și misiunea.

Tâlcul istoriei așa cum l-a înțeles acum aproape un secol în nemuritorul său Cuvânt de deschidere la Academia Mihăileană din Iași, Mihail Kogălniceanu, atunci când rostea acele cuvinte ce par'că răsună mai puternic astăzi în conștiința noastră „Neavând istorie, oricare popor dușman ne-ar putea zice: începutul tău este necunoscut, numele ce porți nu este al tău și nici pământul pe care îl locuești.. În adevăr, toate aceste cuvinte, ni s'au zis de către străini, începutul nostru ni s'a tăgăduit, numele ni s'a prefăcut, pământul ni s'a

sfâșiat, drepturile ni s'au călcat în picioare, numai pentrucă n'am avut conștiința naționalității noastre, numai pentrucă n'am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile". De aceea, întemeiat pe tradiția acelei vechi universități ieșene, căreia până deunăzi am avut onoarea de a-i aparține, întemeiat pe tradiția aceluia oraș care rămâne pentru fiecare din noi un loc sacru, un templu al jertfelor și al măririlor, al zilelor de restriște și al zilelor de nădejde, orașul Unirilor; întemeiat pe această tradiție mă adresez astăzi Dvs. străduindu-mă să răspund chemării mari și grele a unui asemenea învățământ. Ingăduiți-mi să v'o spun, nu ca dela profesor la studenți, dar ca dela un coleg ceva mai în vârstă la colegii ceva mai tineri, dela care așteaptă cu nădejde, cu dragoste, o firească colaborare pe care o dorește rodnică, în cursul prelegerilor care vor urma.

În cadrul acestor preocupări îmi propun să reluăm împreună studiul unei mari probleme legate, nu numai de ființa de stat dar și de conștiința însăși a neamului nostru, *problema originilor și dezvoltării ideii naționale*, a ideii de naționalitate.

Știu, s'a spus aiurea : Statul, Statul mai presus de toate, totul dela Stat, nimic în afară de Stat, Statul creator de drepturi și de națiune. În istoria noastră nu știu însă dacă putem adopta asemenea concluziune. Cred mai degrabă că se dovedește că națiunea a creiat

Statul ; în orice caz, Statul, în marginele ce i le-am cunoscut, Statul către care râvnim. Spre a defini însă mai bine și mai limpede rosturile existenței noastre proprii, îmi veți îngădui ca, paralel, să căutăm să-i vedem evoluția și înțelesul, odată cu acela din trecutul nostru, la vecinii cu cari un destin milenar ne opune într'o luptă ce cred că e departe de a fi luat sfârșit : acei cari au înființat și cari susțin și astăzi Statul maghiar. Întâmplarea face că de curând s'au expus două teorii asupra sensului și originilor acestei idei în istoriografia ungurească.

Anul trecut, îmi pare pe la sfârșitul lui Septembrie, rectorul universității din Budapesta, d-l Alexandru Domanovszky, istoric cunoscut, rostea cuvântul de deschidere al studiilor universitare în capitala Ungariei, tratând despre formarea spiritului național unguresc. Această conferință, a fost reproducă pe urmă în cunoscuta publicație : „Nouvelle Revue de Hongrie“. Dar aproape imediat după apariția ei a apărut acolo un alt articol susținând o altă teză, o altă teorie asupra aceluiaș subiect și intitulată : „Ideia ungurească de națiune“, datorită unui domn Tibor Joo. Imi veți îngădui să le analizez pe scurt înaintea Dvs.

Teoria d-lui Domanovszky îmi era cunoscută, ce e drept, ceva mai de mult, — o întâlnisem acum doi ani la ultimul congres internațional de istorie dela Zürich. Acolo ea avea alt titlu : „Statul național unguresc în evul mediu“. D-l

Domanovszky pornea dela unele idei mai recente, ale istoricului german Meinecke și susținea că ajunge, pentru a vorbi de conștiința națională, de o naționalitate definită, voința de a fi a națiunii. Cu această simplificare a ideii naționale și a elementelor ei putem ajunge departe, căci iată ce ne spune :

„Națiunea ungurească s'a născut când Arpad a fost ales principe de triburile de diferite limbi și de rase amestecate. Această hotărîre a dat Ungurilor conștiința comunității lor de aspirații și de instincte“, dar a mai trebuit încă un secol, totuși, pentru ca odată cu Sf. Ștefan să se nască „ideologia ungurească de astăzi“, în preajma anului 1000. Cu alte cuvinte, „reforma primului său rege a fost marea revoluție spirituală a poporului unguresc“. De atunci această conștiință națională se manifestă continuu tot mai puternic, prin lupta împotriva vecinilor și a păgânilor. Dar aci să dăm cuvântul d-lui Domanovszky: „Fiecare, spune el, chiar și cei ce n'au decât cunoștințe istorice superficiale, știu că noi am apărat Europa împotriva Semilunei ; dar cine cunoaște sacrificiile poporului maghiar în acest domeniu înainte de ivirea Turcilor?

S'a auzit poate numele Mongolilor, dar nimeni nu știe ce șuvoaie de sânge a vărsat poporul nostru în luptă cu Pecenegii, Uzii, Cumanii, iar după năvălirea mongolă cu Tătarii. Intr'adevăr, ne-ar ajunge să răsfoim bulele pontificale din veacul al XIII-lea și să citim epitetul regilor Ungariei : *athleta Christi*, care este e-

chivalentul epitetelor umaniste : *clipeus, murus, antemurale, prepugnaculum Christianitatis*, scutul și zidul de apărare al Creștinătății.

„A fost o sarcină grea și ingrată pentru că poporul unguresc a trebuit să se achite singur de misiunea sa care a devenit, pentru el, o chestiune vitală. Din partea celorlaltor popoare pe care le avea de apărat și pe care primejdia directă încetase să le amenințe, nu putea aștepta nici un ajutor“. Și această teorie se întregește cu afirmațiunea că ideia națională maghiară e deasupra legăturilor de sânge și obârșie: „Această conștiință a unei misiuni supranaționale se arată superioară afinităților de rasă; indivizi, grupuri de popoare, chiar de rasă străină au avut totdeauna posibilitatea de a intra în marea familie a războinicilor Unguri. Străinul care își oferea sacrificiile era primit cu bunăvoință; astfel se opera asimilațiunea. Astfel Ioan Huniadi, fiul unui refugiat valah, a devenit cu totul Ungur, a fost un ctitor de biserici ungurești și reprezintă o culme ungurească a culturii umaniste a timpului său”.

Deci, dacă este să credem pe d-l Domanovszky, Ungurii au manifestat, cel puțin din veacul al XI și XII-lea „un naționalism activ și conștient“. Sunt propriile sale cuvinte. El face caz mai ales cum vom vedea mai departe, de acel epitet de „*athleta Christi*“ pe care nu-l află numai în perioadele târzii ale cruciatelor, ci în veacul al XIII-lea, în 1238, deci înainte

de invazia tătară. Aceasta este, se pare, un punct capital al teoriei savantului maghiar.

Intâmplarea face ca această idee să întâlnească în drum altele, manifestate de istorici străini cărora poate întreaga construcție și toate consecințele acestei doctrine nu le-au apărut din primul ceas. Am văzut astfel la Congresul din Zürich un profesor dela o universitate austriacă, pledând pentru conștiința națională maghiară în secolul al X-lea, pentru că i se păruse în cercetările sale, că o conștiință națională a Italiei ar fi început cam în aceeași vreme. Deci faptul că Ungaria era izolată în mijlocul altor popoare — supuse și vrăjmașe — i-ar fi dat devreme conștiința națiunii sale. Dar iată ce spune în această privință un cercetător francez în recenta sa carte asupra „societății feudale” (al doilea volum a apărut anul acesta), profesorul dela Sorbona, d-l Marc Bloch: „Prin reacțiune împotriva istoriografiei romantice, a fost o modă la unii istorici mai recenți, de a tăgădui primelor secole ale Evului Mediu orice conștiință de grup, național sau etnic. Aceasta înseamnă să uităm că sub forma naivă și brutală a antagonismului împotriva străinului, a „veneticului”, asemenea sentimente nu cer un prea mare rafinament al spiritului. Noi știm astăzi că s’au manifestat, în vremea năvălirilor germanice, cu mult mai mare putere decât credea, de pildă, Fustel de Coulanges”.

Desigur că în astfel de împrejurări teoria învățatului maghiar a întâlnit un teren favora-

bil. Încă dela Zürich am avut ocazia, chiar în discuțiunile ce au urmat comunicării sale, să arăt unele dintre argumentele ce i s'ar putea opune. Dar înainte de a ajunge acolo, să ne amintim metoda pe care reprezentanți iluștri ai învățământului istoric au folosit-o în această facultate. Mă gândesc la cuvintele, care revin aproape ca o obsesiune, ale răposatului Onciul. Când se emitea o idee sau o teorie avântată și îndrăzneță, el întreba întotdeauna: „Unde este documentul?”

Nu trebuie să exagerăm această metodă, dar întoarcerea la document este, oricum, o necesitate a studiilor noastre; cu condițiunea, firește, să nu ne mărginim numai la această preocupare, să nu fie numai documentul. În cazul de față însă, este un exemplu tipic al unor împrejurări pe care le veți mai întâlni și mai târziu în studiile Dvs. și care vă vor dovedi un lucru, anume: cu documente se poate face orice, dacă știi să extragi din ele anumite părți, o anumită frază, câteva cuvinte care conving, lăsând la o parte, firește, tot ceea ce ar fi mai puțin de natură să sprijine teza susținută.

Așa s'a întâmplat și cu vestitul „Athleta Christi”.

Am avut curiozitatea să citesc documentul în care figurează acest cuvânt, document din 1238, prin urmare înainte de invazia Tătarilor. Ce este acest document? Este o scrisoare pontificală, scrisă de Papa din acea vreme, de Gri-

gore al IX-lea, prin care îndeamnă pe regele Ungariei, Bela al IV-lea, să plece cu războiul asupra unuia din vecinii săi, țarul Valahilor și Bulgarilor Ion Asan al II-lea.

Ce se întâmplase ?

Imperiul latin de Constantinopol, creațiunea Cruciatai a IV-a, era amenințat de mari primejdii. Pe de o parte Grecii din Niceea, de altă parte Valahii și Bulgarii îl copleșeau. Cel mai indicat pentru a provoca o diversiune și a elibera acest post înaintat al Bisericii apusene, era regele Ungariei, pe care Papa l-a chemat în ajutor. Regele Ungariei, care din întâmplare era înrudit cu țarul din Târnova și cu împăratul dela Niceea, nu prea manifesta însă entuziasm pentru a duce războiul împotriva lor și atunci Papa a trebuit să caute argumente ca să-l îndemne, să-i prezinte toată importanța acestei expediții ; a dat expediției împotriva unui suveran creștin ortodox, adversar, dar creștin, caracterul unei cruciate, a unei lupte împotriva păgânilor : „Pentru ca prin tine, spune el, credința catolică să fie răspândită, libertatea bisericii păstrată și religia creștină apărută, în acest scop să pleci la luptă“, „*velut fortis Athleta Christi*“, ca un puternic atlet al lui Hristos, pentru a merita coroana promisă „celor cari iau armele pentru credință și locul lor în împărăția cerurilor“.

Dar mă întreb atunci, ce este oare național în acest titlu de „*Athleta Christi*“ promis de papă pentru o expediție în folosul Bisericii

dela Roma, ce este național în această misiune de cruciată — fapt eminamente, esențialmente internațional — și care luminează cu adevărat misiunea apostolică, misiune nu națională, ci internațională a coroanei Sft. Ștefan și a regatului unguresc? De altfel în secolul al XV-lea acest titlu a mai fost hărăzit și lui Ioan Corvin de Huniadi. Chiar dacă adoptăm teoria d-lui Domanovszky că Ioan Corvin, care era de origine valah, a ajuns reprezentantul strălucit al națiunii maghiare, mai este Ștefan cel Mare care și el a fost Athleta Christi, tot către sfârșitul veacului al XV-lea și, dacă nu ne înșeală memoria, Ștefan cel Mare era totuși stăpânul ortodox al unei țări românești. Și astfel, dacă o comparăm cu documentele pe care se sprijină, teoria d-lui Domanovszky apare deosebit de șubredă. Am mai putea adăoga și alte exemple, vom avea prilejul să le adâncim mai mult în cursul prelegerilor viitoare. De pildă la un moment dat, vorbind de regele Vladislav al IV-lea care s'a înconjurat de fel de fel de elemente păgâne, de Tătari, de Musulmani, domnul Domanovszky ne spune, că s'a produs atunci o reacțiune atât de vie a națiunii ungurești împotriva acestor streini încât această perioadă se poate defini „a doua perioadă a Sfinților maghiari“. Dacă cercetăm însă și aci mai de aproape baza documentării, ce vom vedea? Vom vedea că papa, care îndemna împotriva acestui rege necredincios pe vecinii și pe supușii săi, pe împăratul Roma-

nilor, pe regele Boemiei, pe nobilii poloni, pe nobilimea slavonă, înțelegea să apere patrimoniul comun al creștinătății încredințat Scaunului Sfântului Petru, deci aceeași misiune internațională de cruciată la marginile creștinătății. Nimic specific, nimic național.

Domnul Domanovszky a simțit valoarea acestor argumente, pentru că în însăși cuvântarea pe care o aminteam, protestează împotriva lor. „Dușmanii noștri au încercat adesea să scadă meritele și jertfele ungurești din acea vreme, pretinzând că nici un scop național n'a călăuzit în luptele lor pe strămoșii noștri, că Ungaria națională s'a născut deabia în sec. al XIX-lea, că singurul nostru merit e de a fi realizat ce ne propunea Biserica : aspirațiunea universală a creștinismului“. Este important să citez și cuvintele prin care se caută o întemeiere a principiilor Coroanei Sfântului Ștefan, așa zisele învățături ale regelui către fiul său, a căror autenticitate nu este nici azi dovedită, dar cari, în orice caz, corespund mentalității timpului : *Regnum unius linguae fragile et imbecille est*, domnia unei singure limbi este gingașă și slabă. În aceste învățături găsim deci aceleași caracteristici. Căci ce poate fi de un caracter mai neunitar, într'un stat național, decât afirmarea acestei necesități a unei stăpâniri poliglote ?

Se pare însă că istoricii unguri înșiși s'au convins destul de repede de greutatea de a susține asemenea argumentări și asemenea

idei. Atunci a apărut cealaltă teorie, întrupată în articolul pe care-l menționam adineaori „ideia ungurească de națiune“. Aci se caută să se așeze împrejurările pe alte baze și anume autorul ei se ridică împotriva ideii naționale așa cum o înțelegem astăzi. Reluând teoria unui predecesor al său, Franz Kaszonyi, autorul unei cărți asupra rudeniei de rasă a popoarelor dunărene, el susține la rândul său că ideia națională sprijinită pe obârșie și limbă nu este o binefacere, ci mai degrabă un blestem al popoarelor dunărene. Se caută a se face din capul locului o deosebire adâncă între desvoltarea ideilor de națiune și de stat la celelalte popoare și la Unguri. „La Germani, la Slavi, la celelalte rase înrudite, națiunile au ieșit din triburi ; la baza colectivității e deci originea descendenței comune, rudenia ; și cu aceasta în chip firesc, limba și obiceiurile. Este acolo o noțiune opusă aceleia a imperiului, care a ieșit din nevoia comună a popoarelor diverse de a sta la umbra unui stat care să le apere. Națiunea ungurească aparține, prin originea ei, unei sfere de civilizație cu totul deosebită ; ea aparține popoarelor nomade ale Eurasiei. Acolo nu mai este tribul statornic care este germenul vieții naționale ; este imperiul, care își întinde stăpânirea peste spații infinite. Din timp în timp cete de călăreți au așezat un imperiu peste această mare omenască, cu valurile sale mișcătoare. Această diversitate era pentru ei un mare subiect de

mândrie. Ei știau, ceeace de altfel e foarte firesc, că un imperiu nu ar putea fi național, mai ales în sensul naționalismului modern și încă mai puțin să aibă un fundament etnic". Despre acest imperiu autorul ne dă un tablou aproape idilic. „Această stăpânire nomadă era tolerantă și ușoară, am putea spune: liberală, rațională și luminată". Cucerirea, ce e drept, e totdeauna o cucerire" (ceeace e un elegant eufemism), dar odată cucerirea terminată, tot ceeace cerea stăpânirea era îndeplinirea prestațiunilor, de care avea nevoie existența materială a imperiului. Iar conducătorii înșiși primeau în rândurile lor pe oricine voia să se asocieze. Această colectivitate nu este întemeiată pe legături de sânge și nu este nici etnică, dar cuprinde grupări omenеști foarte deosebite.

Acest din urmă e al doilea punct, care trebuie subliniat: păstrarea liberă a obârșiei, căci spiritul comunității imperiului nomad are drept caracteristică „toleranța". Națiunea ungurească, ne spune el, este ansamblul membrilor Sfintei Coroane. Acești membri sunt aristocrați, nobili; Sfânta Coroană este mai mult decât un simbol, este esența însăși a națiunii.

Avem deci un stat național, supranațional, în care distingem două categorii: privilegiații, care formează națiunea, și bătăranii, oamenii de rând cari nu sunt membri ai națiunii, dar cari trăesc o viață etnică autonomă. Ideia ungurească de națiune se sprijină numai pe lealis-

mul față de coroana Sfântului Ștefan ; nu este sângele care te face membru al națiunii ungurești. Dar statele cele mai perfecte nu pot dăinui veșnic, și acest ideal atât de frumos, s'a prăbușit și el. La popoarele vecine s'a deșteptat funesta idee de a întemeia naționalitatea pe limbă și obârșie și de acest gând funest au fost cuprinși chiar unii reprezentanți ai națiunii maghiare. Și atunci misiunea poporului unguresc de astăzi, e tocmai contrară ; trebuie să asculte învățămintele unui mileniu, învățămintele primului său rege, să se întoarcă la această doctrină care a fost apărută cu disperare. „Desigur, adaugă autorul, „îndeplinirea acestei misiuni nu e o sarcină ușoară ; dimpotrivă, cere sacrificii. Cât ar fi de simplu și de comod de a ne mulțumi să fim un popor modest. De câte probleme, de câte griji, de câte temeri nu am fi scutiți ; și de câți dușmani“.

Dar Ungurii sunt obișnuiți să se sacrifice ; ei nu fac altceva de o mie de ani încoace ! Deci, să accepte misiunea lor, — care e aceea de a supune pe toate celelalte popoare ale regiunii dunărene. Nu este, cum s'ar putea crede, beția unei glorii trecute, ambiția anarhică a unui popor mic și voința de a părea mari seniori ; nu este, nici mai mult nici mai puțin, decât acceptarea unei misiuni dumnezeiești.

Iată-ne, desigur , în orice caz foarte departe de concepția statului național în evul mediu, și de teoria d-lui Domanovszky. Am putea ase-

mui orizontul acestei doctrine, înțelesul acestei concepții cu ideologia și concepția contemporană și ar fi aci de amintit judecata dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, așa de aspră și de cuprinzătoare a lui Herder care, vorbind de limbile naționale și de destinul lor, a spus încă de atunci: „Singurul popor de această origină fino-ugrică, care a pătruns în rândurile cuceritorilor sunt Ungurii sau Maghiarii. Ei constituiesc acum printre Slavi, Valahi și alte popoare, cea mai mică parte a locuitorilor țării și peste câteva secole poate deabia se vor mai găsi urme de limba lor“. Această judecată a provocat o reacțiune asupra căreia nu stăruiesc astăzi, a provocat în special la reprezentanții ideologiilor înaintate liberale din veacul al XIX-lea la Unguri, sforțări cari au mers foarte departe pentru a realiza un acord cu celelalte popoare din jurul lor. Dar rezultatul acestor sforțări l-am găsit definit în cuvintele pe care le rostea în convorbirile sale cu Cavour, în 1859, un trimis al guvernului Moldo-Valah care se numea Dimitrie Brătianu, cuvinte în care se rezumă întreaga sa credință: „Nu cred — spunea el primului ministru al Piemontului, care îl îndemna la alianță între Principatele Unite și răsculații Unguri, — nu cred în liberalismul Ungurilor. Nu este decât o mască pentru a înșela pe împărat. Știu că sunt mai exclusiviști ca niciodată. Dar chiar de ar fi altfel, nu ne-am putea niciodată înțelege cu Ungurii în privința Transilvaniei“.

Dar această neîncredere rezultă ea însăși din experiența unor vremuri mai vechi.

Înainte de deșteptarea națională din veacul al XIX-lea, să căutăm să pătrundem în aceste vremuri, să vedem cum se manifesta atunci această stăpânire „tolerantă, rațională și luminată“, față de popoarele alogene cu care trăia împreună și anume nu ne vom duce mai departe decât în veacul al XVII-lea. În veacul al XVII-lea, două exemple ne lămuresc. Este scrisoarea lui Vasile Lupu care, în 1643, scriind regelui Poloniei despre dușmănia în care se afla cu vecinul său din Transilvania, principele Rakoczi, pomeneste de poporul românesc din Ardeal, care e profund nemulțumit, pe care îl poate răscula și astfel ar paraliza forțele adverse. „Promițându-le libertatea, îi voi ridica împotriva Ungurilor“.

Avem, câțiva ani mai târziu, acel document atât de interesant, relațiunea călătoriei germanului Conrad Jacob Hildebrand dela 1656, care, însoțind o misiune suedeză în țările noastre, a cutreerat în special Ardealul și Muntenia.

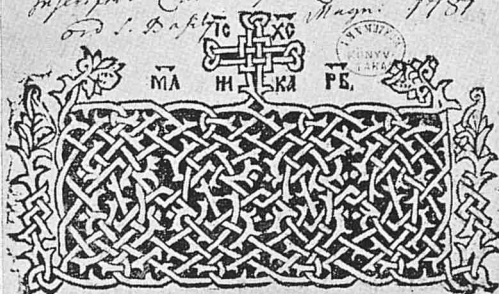
În Ardeal el a găsit poporul românesc, „descendenții acelor vestiți ostași dela graniță ai Romanilor” pe care îi consideră populația cea mai veche și mai numeroasă a provinciei. Însă, totdeodată adaugă, că ei nu fac parte din stările privilegiate și suferă un tratament foarte aspru, așa de aspru, încât au ajuns să considere spânzurătoarea ca o favoare, în locul

tragerilor în țeapă, — care era pedeapsa obișnuită pentru orice greșală săvârșită de ei împotriva stăpânirii.

Oare această groaznică priveliște a Românilor trași în țeapă la intrarea tuturor satelor pe care le-a parcurs în această țară, se potrivește cu regimul tolerant, rațional și luminat pe care ni se spunea că se sprijină Sfânta Coroană ? Si atunci se explică două împrejurări fundamentale: se explică cum au izbucnit în Ungaria înainte de Mohaci, răscoalele țărănești, răscoala țărănimii care era frământată de aceste suferințe încă dela sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea ; și se mai explică cum această stăpânire, care nu era încă milenară, dar avea totuși cinci secole, s'a prăbușit într'o singură bătălie, aceea în care regele Ungariei a pierit în mlaștinile dela Mohaci. Așa vă veți lămuri mai bine și pentru ce regimul dualist care s'a întemeiat într'a doua jumătate a secolului trecut, când s'a împărțit monarhia între Austria și Ungaria, pentru ce acest sistem n'a dăinuit mai mult decât o jumătate de secol, acela care desparte 1867 de catastrofa din 1918.

De altfel, n'am găsit o definiție mai potrivită și mai cuprinzătoare a acelei teorii decât în titlul unei cărți maghiare recente, cartea lui Tibor Kardos : *A virtuális Magyarország* Ungaria Imaginară. Vorbind de tradiția Craiului Matiaș și de legendele care o înconjurau, el mărturisește că această imagine a Ungariei era

Inferior Catalogue of W. W. Norton, Cornell
and L. D. A. Co. N.Y. 1751

LEAFY & CENTRE UNKESCH

ГЛА
4

КАРТА НХОЖЕ СЕН ЛО ТЕ ХС • ФІЮ ЛО
 ДБДЬ ФІЮ ЛО АРААМЬ • АРААМЬ НХ
 СКЪ ІСАКА • ІСАКА НХСКЪ ІАКОВЬ •
 ІАКОВЬ НХСКЪ ІОУДАШІ ФРАЦІН ЛОН •
 ІОУДА НХСКЪ ФАРЕСЬ ШІ ЗАРА ДЕЛ ТАМА
 РН • ФАРЕСЬ НХСКЪ ЕЗРІУ • ЕЗРІУ НХ
 СКЪ АРАМА • АРАМА НХСКЪ АМІНАДАВА •
 АМІНАДАВЬ НХСКЪ НАСОНЬ • НАССОНЬ
 НХСКЪ САЛМОНЬ • САЛМОНЬ НХСКЪ КОА
 ЗА ДЕЛ РАХАБ • КОАЗЬ НХСКЪ ШЕНДА
 ДЕЛ РОУТА • ШЕНДА НХСКЪ ІЕСЕН • ІЕ
 СЕН НХСКЪ ДБДЬ АПРАТЬ • ДБДЬ АП

Prima pagină a Evangheliarului român
dela Braşov (1561)

frumoasă ca un vis, că regatul imaginar era de neînvins. Această vedenie înșelătoare îi urmărește pe istoricii maghiari din ultima vreme și a urmărit și pe predecesorii lor. E, poate, rămășița unei aspirații atavice: după cum strămoșii lor îndepărtați rătăceau prin stepe după miragii înșelătoare care apăreau în zare, tot astfel și ei urmăresc această vedenie, care apare și se risipește parcă la fiecare răspântie mai însemnată a veacului nostru : Ungaria Imaginară.

Să căutăm acum să ne înfățișăm originile și dezvoltarea ideii naționale la poporul românesc. Vom vedea că, departe de a fi obiectul unor teorii abstracte, care să se sprijine atât de puțin pe realități, ea s'a dezvoltat ca o ființă organică, prin evoluția și creșterea ei normală, firească.

Intr'adevăr, după cum știți, apare întâi conștiința limbii. „In sfânta biserică e mai bine a grăi cinci cuvinte cu înțeles decât zece mii în limbă străină“. Accasta e lozinca prin care tipăriturile lui Coresi s'au răspândit în toate ținuturile unde se vorbește limba românească, adică după cum ni se spune: „să fie popilor rumânești să înțeleagă“. Aceeași conștiință de limbă o arată și Mitropolitul Moldovei Varlaam tipărindu-și Cazania la 1643, anul în care Vasile Lupu îndeamnă la răscoală pe Românii Ardeleni. Apare pe urmă conștiința originii. Ungurii pot să spună că am împrumutat-o dela umaniștii Renașterii, la care s'a manifestat

mai de mult cu înțelesul că ne tragem ba dela Traian, ba dela Flacus, strămoșul mitic al Vlahilor, dar ea apare ca o realitate permanentă pentru toți străinii care au venit din vremurile cele mai vechi în contact cu o ramură sau alta a poporului român, din secolul al XII-lea, când Papa Inocentiu al III-lea vorbește de această conștiință a originii romane care avea la bază limba și până la Grigore Ureche, de la care știm că „dela Râm ne tragem și cu a lor cuvinte ni-i amestecat *graiul*“ și care dă acele exemple pe care astăzi le cunoaștem cu toții : pâine dela *panem*, găină dela *galina*, ș. a. m. d. De aci trecem la afirmări mai concrete în scrierea lui Miron Costin, De neamul Moldovenilor, în care se rezumă aceleași ideie: „Iar acest Traian împărat au venit pe aice și au înconjurat această parte de loc... și el au descălecat neamul seminției, limba, care trăește până acum în Moldova și în Țara Românească și norodul cât este în Ardeal, cu acest nume român.“ O aflăm mai departe, în Muntenia, la Constantin Cantacuzino care spune că „Româniș din Ardeal, Moldoveniș și Țara aceasta, tot un neam sunt, tot o limbă fiind“. Din veacul al XVII-lea, conștiința originii s'a întemeiat la noi pe ideia de unitate a graiului, atât de izbitoare în toate ținuturile locuite de Români.

Pe lângă conștiința limbii, pe lângă conștiința obârșiei, avem deci conștiința unității ; a unității politice care, cel puțin instinctiv,

apare în vremea mai veche atunci când Mihai Vodă scrie că Țara Românească și Ardealul sunt cetăți înaintate ale creștinătății sau când boerii munteni, pribegi în Moldova afirmă că ei se vor în comunitate și unire cu Moldova „pentru că toți suntem de o limbă și de o lege“. Această conștiință care se dezvoltă la scriitorii ardeleni ai secolului următor, sub înrăurirea unirii bisericești, o găsim sintetizată tot în acel cuvânt de deschidere al lui Mihail Kogălniceanu, care spunea acum un secol: „Departate de a fi părtinitorul unui simțământ de ură către celelalte părți ale neamului meu, eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istorie națională, istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania“.

Astfel, precum vedeți, două concepții stau astăzi față în față. Aceea a Ungurilor, întemeiată pe tradițiile Sfintei Coroane, pe doctrina susținută de ordinele privilegiate ale acestei coroane, pe închipuirea, în definitiv care n'a existat decât în imaginația celor care vor în veacul nostru restaurarea evului mediu, restaurarea unor stări privilegiate înconjurată de supunerea devotată a unor iobagi mulțumiți: lucru care, o știm prea bine, n'a existat decât în Ungaria imaginară.

Ideia cealaltă, de naționalitate, a neamului nostru, este sprijinită pe dezvoltarea firească, pe creșterea treptată a conștiinței sale de limbă,

de obârșie, de unitate. Această conștiință, o simțim cu toții astăzi când pământul Ardealului e sfâșiat. Poate niciodată n'am citit cu mai mult înțeles cuvintele acelui modest istoric bănățean dela începutul secolului nostru care a scris o voluminoasă istorie a lui Mihai Vodă și în care am găsit pagini care se ridică deasupra celorlalte și care merită să fie amintite. Iată ce spune istoricul Sârbu, când amintește de stăpânirea lui Mihai Viteazul în Ardeal: „Transilvania, Transilvania, țara munților păduroși, țara de peste păduri, țara de peste munți, țara plină de atâtea daruri dumnezeiești... Două puteri de stat se frământă în ființa lor de grija ta: una de durere, alta de ciudă și de necaz; una de nădejde, alta care te ține în ghiare, îngrozită de frica viitorului tău. Chinuitorii tăi, Transilvanie tristă, necinsteau acum 307 ani numele împăratului dela Viena...”

S'a spus, acum în urmă, că hotărîrea care împarte Ardealul, este un compromis între dreptul istoric al Ungurilor și revendicările etnice ale Românilor. Poate, da, este un compromis, dar nu în acest înțeles. Este un compromis între Ungaria imaginară și realitatea românească; este compromisul între ficțiune și adevăr. Dar noi știm din experiența istorică și o știm și din pulsul adânc al sentimentelor și nădejdlor noastre că asemenea compromisiuri n'au dăinuit și nici nu vor dăinui.

De aceea îngăduiți-mi să cred că nu pot găsi un cuvânt mai potrivit de încheiere la această

prelegere inaugurală decât acela pe care îl rostea un factor de mare răspundere, sunt acum aproape 21 de ani, după războiul de întregire, în primul parlament al României Mari: „Cea mai bună definițiune, spunea atunci Ion I. C. Brătianu, a ceea ce însemnează o națiune este aceea a conștiinței morale. O națiune este o conștiință națională; cât valorează una, atât însemnează cealaltă. Conștiința a ceea ce ești și hotărîrea fermă de a fi este puterea cea dintâi a unui popor.

Consiliul suprem, cu hotărîrile sale, este o instituție vremelnică. Peste el, pe deasupra lor, stă interesul superior și permanent al popoarelor civilizate, care vrea în aceste ținuturi ale lumii să se așeze și să se desvolte un Stat puternic, puternic prin constituirea sa internă, puternic mai presus de toate prin conștiința care o are despre înalta lui misiune...

În lupta de azi între cele două concepțiuni, ale Consiliului suprem și a noastră, noi avem pentru noi ideea cea mare, avem astfel pentru noi siguranța triumfului în viitor..

Sunteți, domnilor toți, reprezentanții unui popor care este mândru și poate să fie mândru de trecutul său...

Fiiți cât de modești pentru persoana Dvs., nu fiți modești pentru poporul pe care îl reprezentați.

Aveți conștiința că, cu numărul lui și cu situația în care a fost pus, nu e popor care să fi putut să îndeplinească un rol mai nobil, un

rol mai rodnic decât l-a îndeplinit neamul nostru...

Dați-vă seama cu toții că trăim zilele învierii și să zicem cu toții împreună : Sus inimile !".

* * *

Lecția de deschidere a acestui curs, care a avut loc acum două săptămâni a făcut obiectul unor oarecare comentarii în presă. Aceste comentarii m'au bucurat, deoarece am avut posibilitatea să iau cunoștință de un ecou pe care prelegerea l-a avut în presa maghiară.

Eu n'am intenția să transform această catedră într-o tribună de polemică, dar cum articolul în chestiune este în directă legătură cu preocupările noastre, să-mi dați voie să vi-l comunic și dv. Pe de altă parte aceasta corespunde și intenției pe care v'am făcut-o cunoscută la deschiderea cursului, de a consacra primele lecții problemelor care privesc în mod special ideia națională în Ungaria, raporturile între ideia națională în Ungaria și cea din România, urmând ca apoi să trecem la expunerea ei pe un plan general, adică originea ideii naționale în Europa.

Vă dau imediat lectura pasagiilor mai caracteristice ale articolului publicat în Uj Magyar-ság, a cărui traducere aparține Direcției Presei, deoarece limba maghiară nu-mi este îndeajuns de familiară pentru a putea-o citi în original. Iată ce spune articolul despre care e vorba : „Nu mai este nicio supărare, locul gol

al d-lui Iorga și-a găsit stăpânul, care, în calitate de 'succesor al profesorului, poate să furnizeze și în viitor opiniei publice române teorii departe de adevăr și fapte care, pe semne, sunt necesare dincolo de Carpați, pentru a menține trează o conștiință națională“.

Urmează apoi oarecari considerații asupra ascendenților mei, după care continuă :

„Gheorghe Brătianu și-a început cursurile de știință istorică și chiar dela prima prelegere și-a luat sarcina — care de loc nu ne onorează — de a se ocupa de noi. A făcut aceasta astfel, că, sub masca științei istorice, a atacat violent hotărîrea dela Viena. Tatăl (Ionel Brătianu) se mai mulțumea să cerce a dovedi că tratatul de pace dela Trianon este doar un compromis în dauna României, întrucât frontiera națională de drept a acestei țări ar fi Tisa ; fiul său însă, iată că merge mult mai departe și încearcă să convingă lumea că, de fapt, noi nici nu avem dreptul la un loc sub soare, că doar Ungaria nu este un Stat național ; în schimb România, în domeniul idealului național, prezintă o dezvoltare organică, întrucât pe teritoriul său „deja în secolul al 16-lea, s'a manifestat conștiința comunității de limbă, iar în secolul următor și conștiința originii latine“. Iată ceva deosebit de frumos, — mai frumos decât aceasta este doar afirmațiunea că „ideia unității politice a Românilor s'a manifestat pentru prima oară prin acțiunea lui Mihai Vodă Vitea-

zul”... „Așa și este, — dacă politica română o concepem ca ceva în care banul duce rolul hotărîtor, fie sub forma facturii prezentate străinătății, fie a bacșișului, fie a soldei. Aceste amănunțite „acțiuni” ale lui Mihai Vodă Viteazul, la care se referă cu atâta mândrie Brătianu, precum se știe s’au petrecut în solda Habsburgilor. Putem să-i servim și prețul — ca o complectare a prelegerii ținute... ca comandant mercenar și în schimbul acestor sume considerabile, și-a și îndeplinit misiunea : și-a asmuțit hoardele asupra Ardealului”.

La acestea se adaugă și alte considerații de altă natură, mai speciale : se face aluzie la răzcoalele țărănești dela 1907, care nu mai intră în cadrul acestor preocupări.

Această întâmpinare a ziarului din Buda-pesta, mărturisesc că am văzut-o cu satisfacție, întrucât îmi permite să lămuresc la rândul meu unele probleme.

Intâi greșește onoratul meu comentator când mă consideră drept succesor la catedră al lui Nicolae Iorga. Eu am fost încadrat *pe lângă* catedra de istorie universală, pe care o deținea profesorul Iorga. Au fost împrejurări independente de voința mea care au făcut să rămân singur la cursul de istorie universală.

Pe de altă parte însă în ce privește metoda istorică pe care a folosit-o prof. Iorga și pe care aș folosi-o eu, cred că trebuie să

așteptăm alt judecător decât pe autorul articolului din Uj Magyarság. Dacă însă, după cum mi se pare, aluzia în ce privește pe prof. Iorga și opera ce am de îndeplinit aici s'a făcut la acțiunea pentru deșteptarea și menținerea conștiinței naționale pe care prof. Iorga a avut-o altădată, înainte de 1916 și în timpul războiului de întregire, atunci declar că primesc această comparație cu satisfacție și chiar cu mândrie.

Să trecem însă la argumentele pe care le aduc preopinienții noștri maghiari. Este vorba anume de Mihai Viteazul ca mercenar, ca stipendiat al Habsburgilor în luptele sale din Ardeal. Eu aș desfide pe oricine ca în epoca în care a luptat Mihai Viteazul, epocă în care toate armatele din întreaga Europă erau compuse din mercenari, să găsească pe un suveran care să fi luptat independent de asemenea considerații. Totdeauna acțiunea politică era o combinație de puteri militare și financiare: unul aducea ostași, altul aducea bani. Cât privește compunerea armatelor, din acea vreme datează în limba franceză unii termeni: „reître” sau „lansquenet” (Reiter, Landsknecht) a căror origină destul de evidentă vă arată de unde se recrutau armatele care luptau în timpul războaielor religioase din Franța.

Dacă Mihai Viteazul avea în armată nu numai elemente naționale, dar și elemente mercenare, aceasta era o lege generală a tim-

pului. Cât privește chestiunea stipendiilor primite dela Curtea din Viena, în această situație s'au aflat, înainte și după Mihai Viteazul, mulți suverani, cu mai mult răsunet în Europa.

Foarte mulți suverani erau astfel susținuți financiarmente de puterea britanică. Imi aduc aminte că am citit de curând, undeva, acest dialog între regele Frederic al II-lea al Prusiei și ambasadorul Angliei.

Ambasadorul Angliei comunica regelui că armatele engleze au suferit oarecari eșecuri, — era pe vremea războiului de șapte ani — „însă cu ajutorul lui Dumnezeu vom repara repede aceste neajunsuri“.

„Nu știam — îi răspunse regele, care avea obiceiul de a fi ironic — că Dumnezeu este printre aliații Dvs.” — la care ambasadorul îi răspunse: „În orice caz ne costă mai puțin decât alții”. Aluzia, precum vedeți, era destul de evidentă la metoda de susținere pe care Anglia o dădea în această vreme unui Stat, nu mai puțin important decât Prusia. Adaug, pentru complectarea dialogului, replica regelui: „În orice caz, răspunse dânsul, el vă servește cam în măsura costului“.

Precum vedeți, situația lui Mihai Viteazul pe care preopinientul nostru maghiar îl consideră stipendiat, nu este decât aceea a multor suverani și încă cu amploare politică europeană mai mare decât aceea a lui Mihai Viteazul, la începutul veacului al XVII-lea.

În ce privește chestiunea conștiinței unității naționale, am avut prilejul de a examina această problemă în conferința dela 1 Noembrie. În orice caz cred că v'am dovedit la timp că dacă este greu de vorbit pe vremea lui Mihai Viteazul de o conștiință întregă a unității naționale, nu se poate totuși tăgădui instinctul ei.

Nu insist asupra argumentului cu întâile tipărituri românești din Ardeal, răspândite sub înaltul protectorat al principilor maghiari. În această vreme (1564), prima tipăritură românească dela Brașov, datorită diacoului Coresi, este mai mult opera judeului Brașovului Hanăș Begner, iar dacă oficialitatea principilor maghiari din acel timp a avut vreun rol de răspândire, aceasta nu se datora decât grijei pentru confesiunea calvină ai cărei protectori se considerau și pe care căutau s'o răspândească nu numai la maghiari dar și la celelalte popoare.

De-altfel în prefața primei tipărituri a lui Coresi, sunt pomeniți domnitorii Țării Românești și ai Moldovei.

Vorbind despre despotismul fanariot, comentatorul prelegerii noastre trece cu oarecare ușurință asupra întregii perioade de renaștere națională din timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu, a cronicarilor noștri, care au precedat cu un secol și mai bine așa zisa stăpânire fanariotă. V'am amintit aceste argumente, nu pentru că am intenția să pole-

mizez cu autorul articolului din Uj Magyar-ság, ci pentru ca să vă arăt încă odată cum înțeleg să discute vecinii noștri problemele istorice. Eu voiu trage de aci un singur învățământ: dacă se zice că lauda dușmanului ne indică o greșală, s'ar putea inversa: că insulta ne confirmă dreptatea ,și de aceea am intenția să continui ')...

1. 25 Noembrie 1940.

MISIUNEA ISTORICĂ A UNGARIEI

În luna Aprilie a acestui an ¹⁾ ar fi trebuit să aibă loc anumite comemorări, împlinindu-se şapte secole dela unul din evenimentele importante din istoria politică şi militară a regatului vecin. Nu am avut însă impresia că atenţia Ungurilor, atât de vie în ceea ce priveşte alte etape ale trecutului lor milenar, să se fi oprit mai îndelung asupra acestui episod foarte însemnat. Sunt şapte secole de când, la 11 Aprilie 1241, regatul vecin a suferit una din cele mai mari catastrofe ale istoriei sale, în faţa marei invazii tătăreşti, de când armatele tătăreşti au pătruns în Europa centrală şi oştile Ungariei, cum ne spun isvoarele vremii, s'au împrăştiat ca „frunzele de toamnă”. Câteva luni mai târziu, călăreţii acestei armate formidabile, — cea mai puternică organizaţie militară a vremii, cu cei mai mari strategii — urmăreau pe regele ungar Bela al IV-lea până pe coasta Dalmaţiei, iar el nu găsea adăpost decât în insule ; a fost un accident al istoriei că această catastrofă nu şi-a

1) 8 Mai 1941.

avut toate urmările. Numai moartea neprevăzută a marelui han, întâmplată undeva în depărtările Asiei, a oprit marșul năvălirii și a întors drumul năvălitorilor; astfel a rămas în ființă regatul coroanei Sf. Ștefan și a putut să-și continue existența. Catastrofă care nu se poate asemui decât cu aceea care, — cu consecințe mult mai grave — s'a întâmplat trei secole mai târziu pe câmpia dela Mohaci, înfrângerea în care un alt rege al Ungariei a căzut împreună cu o mare parte a nobilimei, iar Ungaria pentru o lungă perioadă de vreme a fost supusă stăpânirii turcești. Iată fapte a căror evocare nu se potrivește tocmai bine cu această misiune istorică de apărare a lumii creștine, pe care o revendică vecinii noștri și a cărei mândrie constituie unul din temeiurile principale ale existenței lor politice; cu atât mai mult cu cât ei fac din această misiune un monopol.

Nu așa de mult unul dintre principalii susținători ai acestei idei, profesorul Domanowski scria: „Oricine la apus de țara noastră — știe că noi am apărat Europa împotriva semilunei. Dar cine cunoaște jertfele poporului unguresc în această privință, înainte de ivirea Turcilor?... A fost o sarcină grea și ingrată, căci poporul unguresc a trebuit să îndeplinească singur misiunea sa, care devenise pentru el o chestiune vitală; din partea altor popoare pe care le apărase și pe care nu le mai

amenința direct primejdia, el nu mai putea aștepta nici un ajutor...”

Revendicare exclusivă, care, o știm prea bine din propriul nostru trecut, corespunde atât de puțin cu realitatea faptelor. A trebuit să vină obiectivitatea istorică a învățaților Apusului pentru a restabili și în această privință adevărul. Sunt, acum câțiva ani, am cetit această părere a unui istoric francez care a judecat cu mai multă claritate problema: „Ne ocupăm prea mult de luptele sterile ale Franței și ale Angliei în secolul al XIV-lea și al XV-lea. Ceeace importă istoriei europene e împotrivirea în contra Turcilor, a Grecilor, a Sârbilor, a Ungurilor, a Muntenilor, a Moldovenilor, a Rușilor, înfine, din veacul al XIII-lea până în al XVI-lea; mulțumită sacrificiului „Balcanicilor“ și al Slavilor din Răsărit, civilizația occidentală a putut continua în Apusul Europei și despre aceasta Germanii, Italienii, Francezii, etc. nu-și dau seama în de-ajuns”.

De atunci am fost determinat să cercetez mai de aproape originile și temeiurile acestei idei a misiunii istorice a regatului vecin și aceste cercetări m’au făcut să vă expun în această comunicare rezultatele obținute.

De fapt, ideea acestei misiuni istorice. a acestei misiuni exclusive a poporului maghiar pare a avea o altă obârșie. În trecutul acestei regiuni dunărene, unde națiunile sunt atât de amestecate, ideea aceasta pare mai bine ac-

centuată din momentul în care pătrunde și în această parte a Europei și se dezvoltă conștiința naționalității: momentul în care, la poporul maghiar și la popoarele conlocuitoare, se dezvoltă conștiința particularismului național, a destinului național propriu al fiecărui popor cu rădăcinile în trecutul său deosebit, cu dezvoltarea în viitorul său deosebit. Din momentul în care din punctul de vedere al națiunii se rostesc anumite vederi pesimiste asupra destinelor viitoare ale poporului maghiar, apare și ideea misiunii sale istorice.

Știm că încă din veacul al XVIII-lea marele scriitor german Herder, dela care se poate data o concepție mai limpede a unui spirit popular, a spus despre Maghiari: „Singurul popor de această origine (fino-ugrică) care a intrat în rândul cuceritorilor sunt ungurii sau maghiarii...

Ei sunt acum, printre Slavi, Germani, Valahi și alte popoare, cea mai mică parte a locuitorilor țării, iar în câteva secole nu se va mai găsi nici o urmă a limbii lor“.

Desigur asemenea observațiuni nu puteau să rămână nediscutate și s’au întipărit adânc în mintea acestui popor, izolat, puțin la număr, odată ce ne mărginim numai la elementele adevărat maghiare. El este înconjurat de neamuri vrăjmașe, a căror dezvoltare constituie o amenințare pentru el.

O carte publicată de curând sub auspiciile Institutului unguresc de pe lângă Universita-

tea din Berlin, cartea învâțatului german Ludwig Spohr, „Temeiurile spirituale ale naționalismului în Ungaria” ne-o spune foarte lămurit :

„Un popor care se știe puțin la număr și, ca rasă, fără altă rasă înrudită în Europa, se simte amenințat; nu că această conștiință ar rezulta numai din împrejurări recente : în tot cursul secolului trecut, acest gând e activ. E poate cauza ultimă a naționalismului, așa cum a apărut tocmai în Ungaria ; teama de pierdere a substanței poporului aflat în descreștere a îndemnat la imperialismul național sub forma maghiarizării.

Micul spațiu al statului de astăzi (cartea e din 1936) amintește și mai aspru această dură realitate : că poporul maghiar este puțin la număr și ar putea fi aproape de peire. Simbolul oricărei activități publice și private e cuprins într'un singur cuvânt: revizionism. Dacă însă intrăm mai adânc în analiza acestui termen, constatăm că revizionismul nu reprezintă numai un program... el privește toate temeiurile actualelor alcătuiri de stat sau de popor”. Cum s'a îndeplinit programul pe care cu foarte multă claritate profesorul Spohr l-a întrevăzut aici? El s'a îndeplinit, după cum se pare, printr'o îndoită metodă :

Pe de o parte prin aceea de a dovedi cu orice preț că poporul maghiar ca națiune deosebită, cu particularismul său bine afirmat,

este poporul cel mai vechiu și cel mai numeros al regiunii pe care o locuiește.

Pe de altă parte, atunci când s'a constatat că principiul naționalităților nu este îndestulător pentru a întemeia întreaga stăpânire a maghiarimei și pentru a-i asigura viitorul la care aspiră, atunci s'au căutat fundamentele alcătuirii sale de Stat în altă parte și în locul ideii naționale știți că astăzi, la baza tuturor revendicărilor maghiare, s'a căutat să se așeze — și să le lămurească în acelaș timp — ideea unei misiuni pe care numai poporul maghiar a îndeplinit-o și o poate îndeplini în această parte a Europei.

Să ne oprim o clipă la prima metodă: dovedirea vechimei și a numărului.

Chiar la Domanowszki se află următoarea constatare în a sa „Istorie a Ungariei” dela care a pornit polemica lui cu Nicolae Iorga (e vorba de starea în care s'au găsit Ungaria și Transilvania la începutul veacului al XVIII-lea, după retragerea Turcilor): „în special imigrarea în massă a unor elemente de limbă străină, cu deosebire a Valahilor din ținuturile învecinate a fost un mare neajuns pentru Ungaria. În anul 1700 numărul Valahilor din Transilvania era de-abia 250.000. Numai în secolul al XVIII-lea s'a ridicat la 800.000. În secolul al XVIII-lea se știe doar că populația Valahiei, din cauza asupririi Fanarioților a căutat adăpost în Ardeal...” (vestita teorie a imigrației în massă a poporului ro-

mân în Ungaria afirmare care nu se prea potrivește cu ceea ce știm din trecutul nostru și în special din trecutul Munteniei unde vedem că imigrația a fost nu numai dela sud spre nord ci și dela nord spre sud, lucru care se poate dovedi cu denumiri de ținuturi, azi dispărute, cum ar fi Secuienii, etc.). Dar, deoarece este vorba de statistici din alte vremuri, ne vom îngădui, pentru a rămâne obiectivi să le așezăm în lumina lor adevărată prin comparațiune cu statistici din vremurile noastre. Aceeași dorință de obiectivitate mă face să nu folosesc statisticile noastre ci să recurg la cercetările unui fruntaș al vieții sășești din Ardeal, ale d-lui Rudolf Brandsch, din studiul său despre chestiunea ungurească din revista *Volk im Osten* (1940). Dl. Brandsch face în acest studiu următoarea constatare :

După statistica maghiară din 1920 se aflau în Ungaria dela Trianon 6.722.215 maghiari. Zece ani mai târziu, numărul lor a sporit la 8.001.112, deci cu aproape 20%. În acelaș timp numărul *nemaghiarilor* a scăzut dela 816.203 la 634.384, deci cu mai mult de 28%. Straniu rezultat al statisticei oficiale, care îndreptățește concluzia severă a d-lui Brandsch : „cifre mult exagerate care nu corespund realității”.

Dacă acestea sunt considerațiunile pe care un observator obiectiv le face într'o revistă care nu ne aparține și care reprezintă un alt punct de vedere decât cel românesc asupra

exactității statisticilor maghiare din secolul nostru, să ne fie îngăduit să ne gândim cu în-doială și la statisticile întemeiate pe mult mai puține elemente sigure, pe care istoricii maghiari le înșiră pentru secolele trecute.

Dacă este vorba să rămânem numai în marginele obiectivității nu trebuie să lipsească din această expunere constatarea făcută acum câțiva ani de către unul din cei mai mari specialiști ai Germaniei, în ceea ce privește evoluția demografică a popoarelor Europei. Este vorba de cartea cunoscută a profesorului Reithinger, în care datele înșirate sunt îndeajuns de impresionante. Studiind comparativ Ungaria și România (1936) el ajunge la constatarea că pe când în Ungaria procentul de creștere al populației este în a doua perioadă de treizeci de ani a secolului nostru de 15,4, în România pentru aceeași perioadă procentul de creștere este evaluat la 46,6 și el ajunge la concluzia că Ungaria aparține regiunilor de demografie medie sau de quasi-stagnare, ce se află în ajunul regresiunii demografice, — pe când România aparține regiunii de supra-populație, de supracreștere a populației. Oricât ar fi de abil mânuite statisticile în ochii lumii străine, aceste realități nu au scăpat neobservate. Ele au fost ținute în seamă de vecinii noștri, care au ajuns la încheerea că mânuirea de statistici nu ajunge pentru a constitui un puternic temei al stăpânirii lor.

Trebuia un alt temei pentru a-și afirma

aspirațiunile lor politice, pentru a-și lămuri pretențiunile de realizare a acestor aspirațiuni în fața Europei. Și astfel, de câteva decenii, în locul ideii naționale care stă la baza existenței tuturor popoarelor europene, Ungaria și-a căutat o altă idee, aceea a misiunii ei istorice : că poporul maghiar este singurul chemat să îndeplinească o misiune de apărare și de civilizație în această regiune europeană.

Cercetând acum elementele acestei teorii istorice și politice, mi s'a părut a desluși în special trei. Sunt trei rațiuni principale pe care ea se întemeiază :

Una din ele este ideea Sf. Coroane, doctrina Coroanei Sf. Ștefan, misiunea legată de Coroana Sf. Ștefan și care se află la fundamentul însuși al existenței istorice a regatului vecin.

Al doilea element este tradiția Ungariei milenare, deci singura care a putut dăinui în aceste locuri, singura care poate aduce aci o pace, o liniște și o ordine europeană.

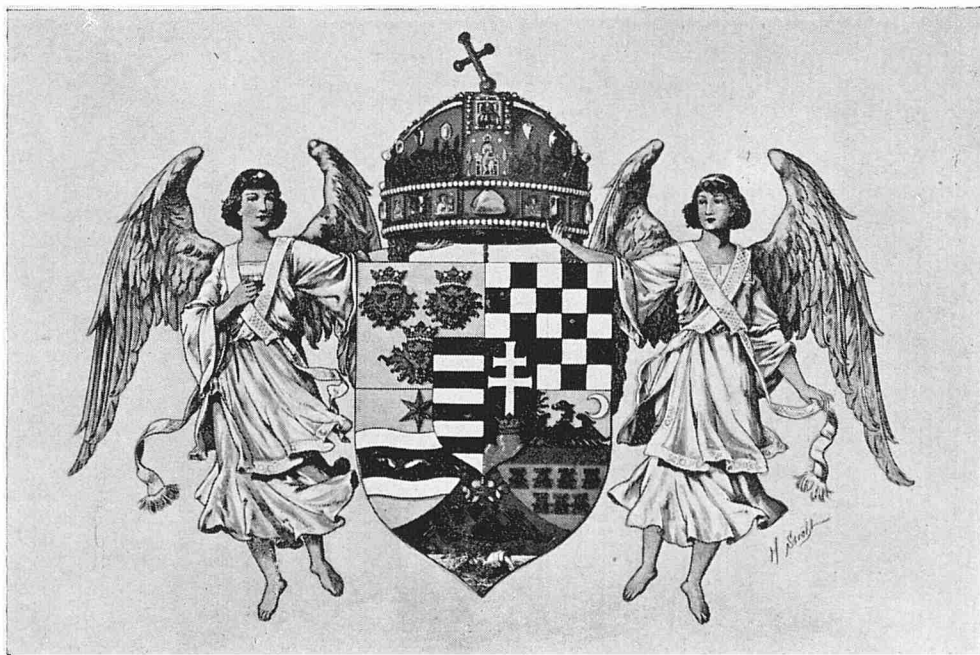
În sfârșit al treilea element, asupra căruia stăruiesc istoricii maghiari, este că singură stăpânirea maghiară a putut în veacurile trecute să aducă popoarele diverse care locuiau în această regiune, la o conviețuire pașnică și fericită : cu alte cuvinte, stăpânirea Coroanei Sf. Ștefan a însemnat pentru minorități un regim ideal, mai mult decât atât, o vârstă de aur, cum o caracterizează marele istoric maghiar Szekfű.

Să analizăm pe rând aceste elemente, pentru a căpăta o noțiune mai limpede a fundamentelor pe care se sprijină misiunea istorică a regatului vecin. Și începem desigur cu elementul cel mai însemnat: Coroana Sf. Ștefan.

Cine nu are înaintea ochilor imaginea acestei coroane joase cu crucea strâmbă, trimisă de Papa Silvestru II primului rege al Ungariei, împreună cu o diplomă.

Din nefericire, la temelile acestei tradiții au săpat în ultima vreme neiertătoarele cercetări istorice și au ieșit la iveală două împrejurări: în primul rând însăși diploma a fost contestată.

Dl. Profesor Lupaș, într'un articol pe care a avut bunăvoința să mi-l comunice, s'a ocupat de aproape de „mitul sacrei Coroane a Ungariei și a titlului de „rege apostolic”. Chiar istoricii unguri au constatat că în secolul al XVII-lea, un cleric aflat la Roma unde se iviseră unele controverse cu privire la drepturile bisericii din Ungaria, a aflat cu cale să înfățișeze drepturile acestei biserici, ca derivând dintr'o bulă venerabilă, pe care Papa ar fi trimis-o la 1002 primului rege creștin al Ungariei, Ștefan cel Sfânt, împreună cu coroana și titlul de rege apostolic. Istoricul maghiar Karacsony precizează și data plăsmuirii — 1635 — iar în anul 1644 iezuitul Mathias Imhofer a publicat diploma în colecția sa de acte, *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae*. La acea vreme, simțul critic în materie de do-

Coroana Sf. Ștefan

cumente era mai puțin dezvoltat și chiar faptul plăsmuirii unui document mai puțin condamnat decât în zilele noastre. Astfel s'a înrădăcinat în istoriografia maghiară tradiția diplomei de investire pontificală a primului rege al Ungariei.

Să trecem la obiectul însuși pe care se sprijină întreaga construcție istorică a doctrinei Coroanei Sf. Ștefan. Mult timp această Coroană a fost ferită de vederi profane, însă într-o vreme, Împăratul Iosif al II-lea a luat Coroana dela Budapesta și a dus-o la Viena unde a putut fi examinată mai de aproape.

E într'adevăr, un obiect artistic și istoric de deosebit interes. S'a observat atunci că ea se compune din două rânduri de plăci smălțuite care o înconjoară : cel de sus e fără inscripții, cel de jos prezintă însă o serie de icoane smălțuite cu inscripții în litere grecești. Aceasta a deșteptat mai de mult curiozitatea cercetătorilor ; mai mare însă le-a fost surprinderea, când au recunoscut chipul împăratului *bizantin* Mihail VII Dukas (1071 — 78), iar pe altă placă acel al „regelui Turciei“ (așa cum îi numeau Bizantinii pe Maghiari, înrudindu-i cu alte neamuri turcești) cu numele de „Gheovitză“ sau propabil Gheza. E deci limpede și nici istoricii unguri care s'au ocupat de această problemă, Darko sau Moravcsik, n'o contestă, că acest rând de plăci smălțuite împodobește o diademă trimisă nu dela Roma, ci dela Constantinopol. Ce semnificație se poate da

acestei împrejurări? Este un semn de vasalitate al Ungariei față de Bizanț, un dar făcut regelui Gheza de către împăratul Mihail, un semn de recunoaștere al suveranității statului maghiar, teorie pe care însuși Darko o socotește mai puțin acceptabilă? Fapt este că această parte a Sfintei Coroane nu are nicio legătură cu o misiune încredințată de scaunul pontifical.

Rămân ce-i drept plăcile din partea superioară, acea fără inscripții: un arheolog binevoitor a recunoscut în ele factura secolului al X-lea.

Aceasta ar fi deci coroana trimisă la 1002 de Papa Silvestru al II-lea. Dar cum se împacă această ipoteză cu originea vădit și incontestabil bizantină a rândului inferior? Unii istorici ingenioși au presupus atunci existența a două coroane, una dela Roma, cealaltă dela Constantinopol.¹

Nu știm nici astăzi care din ele va fi fost sfântă, poate să fi fost amândouă. Se pare că în luptele interne care s'au desfășurat în regatul Ungariei în acel timp, în veacul al XI-lea și al XII-lea, fiecare coroană să fi fost simbolul unei tabere, până ce la urmă, împăcarea făcându-se, ele s'au unit și din suprapunerea lor a rezultat Coroana autentică una, singură și sfântă a regatului maghiar.

Să fim însă largi. Să ne îngăduim în această problemă generozitatea. Să facem abstracție de toate aceste argumente, care totuși

se sprijină pe incontestabile realități, și în privința cărora ne putem referi la istoricii maghiari cei mai autorizați, dar să facem totuși abstracție de ele și să presupunem că într'adevăr partea superioară a Coroanei a venit dela Roma împreună cu Bula papală și că într'adevăr la această dată îndepărtată, regele Ungariei a căpătat dela Roma această distincție. Ce ar însemna din punct de vedere istoric o asemenea constatare? Ar însemna că s'a conferit regelui maghiar o misiune națională, o misiune unică în această parte a Europei? Sau nu ar fi altceva decât acea misiune tradițională de cruciată dată de Papi tuturor suveranilor, tuturor seniorilor aflați la marginile creștinătății: Cavalerilor Teutoni în Prusia, stăpânitorilor latini în Siria și în Grecia? Misiunea de cruciată, de convertire a păgânilor, misiune prin definiția și esența ei internațională, pentru că ea se aplică întregii creștinătăți al cărei cap este pontificele dela Roma, căpetenie spirituală a luptei creștinilor împotriva păgânirii.

Nici privită sub acest aspect, nici măcar admitând ca reală vechimea coroanei și a diplomei, și încă o misiune istorică națională nu putea să rezulte din această interpretare a problemei.

Să trecem însă la al doilea element pe care se sprijină teoria istorică a vecinilor noștri: Ungaria milenară.

Desigur impresionantă a fost ceremonia în

-care, acum o jumătate de secol, Statul Maghiar, lumea și corpurile științifice maghiare au sărbătorit cu atâta fast la Budapesta, 1000 de ani dela venirea lui Arpad, strămoșul dinastiei întemeietoare, în câmpiile Panoniei. S'au produs atunci oarecari proteste ale României june la Viena și alte proteste ale altor asociațiuni din cuprinsul statului Austro-Ungar. Voi împinge indiscreția până a arăta că atunci și tineretul german se găsea în rândul acelor care protestau. Să considerăm totuși faptul: 1000 de ani de existență, 1000 de ani de durată, ce dovadă mai impresionantă de continuitate pentru trecut! ce imbold mai puternic de dăinuire în viitor!

Care e însă realitatea?

Ungaria ca regat organizat, Ungaria ca formă de stat, nu ca adunare de triburi războinice și prădătoare, s'a întemeiat în jurul anului 1000 cu trecerea la creștinism a sf. rege Ștefan, dar Ungaria nu a cuprins în întregime și deodată marginile ei și veacurile XI și XII ne arată pe maghiari luptând încă pe plaiurile Transilvaniei, deci nu atinseseră chiar atât de repede și de ușor hotarele veșnice ale coroanei Sf. Ștefan. Dacă nu ar fi fost accidentul amintit mai sus, după năvălirea Tătarilor (moartea marelui han), alta ar fi fost poate dezvoltarea istoriei, și nu putem prevedea cum s'ar fi continuat ființa regatului. Vedem însă că el își urmează existența sub dinastii streine, cum a fost Casa de Anjou. A continuat apoi sub regi

de neam polon sau din alte neamuri, chiar și din acel al Valahilor, cum a fost neamul Corvinilor, de care se leagă culmea gloriei maghiare. Iar pe urmă a venit catastrofa care nu a mai fost oprită de nici un accident: dezastrul dela Mohaci (1526), unde a pierit ultimul rege al Ungariei în mlaștinile Tisei și unde atâția nobili și o numeroasă armată și-au găsit sfârșitul.

Se știe că de pe urma acestui dezastru nu a mai fost o Ungarie unitară, ci trei Ungarii: o Ungarie supusă Turcilor, o Ungarie care nu a cunoscut nici măcar regimul de autonomie pe care în cele mai grele vremuri ale asupririi otomane l-au avut întotdeauna Principatele Române. A fost în această regiune un pașalâc, având un pașă instalat în castelul dela Buda. A fost o altă parte, care pe la 1540 s'a alipit posesiunilor Casei de Habsburg și în fine a mai rămas Ardealul, mare principat care se bucura de autonomie și avea un principe confirmat de Sultan și în care maghiarii alcătuiau numai unul din ordinele privilegiate ale acestei regiuni și desigur nu ordinul cel mai numeros.

Ajungem deci la concluzia că dela 1526 până la 1688, data recuceririi acestor țări de armatele imperiale, nu a mai existat o Ungarie: au fost trei fărâme ale ei. Iar după 1688, timp de aproape două secole nu a mai fost o Ungarie independentă ci a fost o Ungarie integrată Coroanei habsburgice și a fost o

Transilvanie, peste care Impăratul stăpânea direct. Unirea acestor părți s'a făcut abia la 1867 și a ținut doar o jumătate de secol, timpul dela 1867 până la 1918.

Se poate spune deci că avem de a face cu o Ungarie milenară care n'a durat nici jumătate de mileniu pentru a se reconstitui numai o jumătate de secol.

Trecem acum la al treilea și ultimul element constitutiv al misiunii istorice a Ungariei, regimul ideal al minorităților. Maghiarii au reprezentat singura stăpânire care a putut asigura liniștea între diferitele popoare care conviețuiesc în această regiune. O stăpânire rațională, luminată, ași fi ispitit să spun liberală — dacă cuvântul nu ar fi astăzi atât de întunecat de împrejurări — stăpânire tolerantă, singura în măsură să asigure pacea și ordinea în regiunea dunăreană.

Nici în această privință, să nu ne depărtăm dela regulele obiectivității. De rândul acesta, nu voi aduce mărturia, nici a unor autori români, nici a unor istorici streini, voi recurge la autoritatea unui istoric maghiar, a marelui istoric Szekfű în studiul său *Ungaria și minoritățile sale în Evul Mediu* (în *Südostdeutsche Forschungen*, vol. II) din care vă voi citi numai pasagiul final „Marea transformare se îndeplinește la sfârșitul veacului al XV-lea; ea nu a fost însă pricinuită de voința de stăpânire și asupra maghiarimii, ci de desvoltarea socială și economică ce a avut loc în acea

vreme în toate țările Europei Centrale, care nu a mai lăsat pe oameni să trăiască în mici grupuri, împărțiți în stări de drept deosebite, ci i-a contopit în masse. Această structură socială a vremii moderne, schimbările demografice petrecute sub Turci și transformările petrecute în sec. XVIII și XIX ne arată *relații cu minoritățile cu totul deosebite*. Față de ele și de nouile împrejurări, cu *situația lor mult înrăutățită* se poate cu adevărat numi Evul Mediu unguresc „vârsta de aur a minorităților”.

Să arătăm și de astă dată generozitatea de care nu avem parte dela alții. Să admitem că până în sec. al XV-lea ar fi fost un regim ideal al minorităților, deși lucrul ar părea straniu; un regim special al minorităților se aplică după câte știm părții mai puțin numeroase a locuitorilor unei țări, dar aici, când vorbim de minorități, avem a face cu partea cea mai numeroasă a populației; căci dacă adunăm la un loc diferitele popoare de sub stăpânirea maghiară, desigur că întrecem cu mult numărul acelor de obârșie pur maghiară. Să admitem totuși că în această vreme depărtată și mai ales în timpul Casei Arpadiene, regimul de cârmuire al Ungariei să fi fost într'adevăr un regim tolerant. Este posibil, pentru că regii acelor vremi nu aveau o concepție națională, ei considerau că îndeplinesc o misiune de ordin internațional creștin; dela întemeierea regatului stăruiește această maxi-

mă, care poate exista și mai înainte „Stăpânirea unei singure limbi este șubredă și slabă“. Prin urmare cineva se considera suveran cu atât mai puternic, cu cât cârmuia peste limbi mai numeroase și mai deosebite. Însă la un moment dat această tradiție a început să se șteargă până ce s'a uitat cu totul.

În secolul al XV-lea, dată la care s'a oprit și Szekfű, în locul acelei misiuni de apărare creștină la marginile creștinătății se substitue în Ungaria ideea unui stat întemeiat pe ordine privilegiate, unei Ungarii în care predomină egoismul claselor pe care se întemeia toată puterea regatului unguresc: interes egoist care a dus până la împăcarea acestora cu stăpânirea turcească, egoism pe care un contemporan din sec. al XVI-lea îl descrie în cele mai negre culori: dacă ai încerca să strângi dela Unguri trei taleri pentru apărarea țării lor, și încă nu ai reuși. Iată cum din organizația de stat a Ungariei nu a rămas decât interesul egoist de exploatare al claselor conducătoare.

Dar să recurgem și aci, înainte de a încheia, la un criteriu obiectiv, la mărturia unui strein aflat în trecere prin Ardeal și care nu avea legături nici cu stăpânirea nici cu locuitorii țării. Este textul acela, de curând publicat, din nefericire prea puțin citit și citat în țara noastră, al relațiunii lăsate de pastorul german Konrad Iakob Hildebrand care a însoțit trei ambasadori suedezi în drumul lor spre Constantinopol.

El se arată izbit la 1656, de numărul Românilor din Ardeal care în unele părți depășesc pe Unguri și pe Sași la un loc. Acest neam pe care-l consideră „coborîtor direct al acelor vestiți ostași grăniceri ai Romanilor“ constituie populația cea mai veche a provinciei. Dar tot deodată adaugă că acești valahi nu fac parte din stările de drept privilegiate și îndură un tratament foarte aspru, așa de aspru, că în loc să fie trași în țeapă, pedeapsă groaznică ce li se aplică de obicei, ei consideră ca o favoare să fie trimiși la spânzurătoare. De-altminteră nu li s'au lăsat nici proprietăți, nici case ale lor, și duc o viață obidită de iobagi sau de muncitori cu ziua.

Iată o mărturie precisă dintr-o epocă apropiată de sfârșitul veacului al XV-lea, la care se oprește Iuliu Szekfű și care nu ne arată un regim tocmai ideal al așa ziselor minorități, — noi le-am spune majorități sau naționalități, — cărmuite de clase privilegiate și exploatare.

Am ținut să examinăm în lumina realității istorice, elementele pe care se întemeiază ideea atât de des trâmbițată a misiunii istorice a regatului maghiar. Dar puterea propagandei pe care a dus-o cu atâta râvnă pentru apărarea ei a fost așa de mare, încât anii din urmă ne-au arătat o Ungarie care, pas cu pas, a redobândit o bună parte din teritoriile supuse odinioară coroanei Sf. Ștefan. Etapele evoluției sunt prea proaspete în memoria noastră

pentru a fi nevoit să le evoc aici, dar această Ungarie, oricâte cuceriri ar face nu poate ascunde contrastul adânc dintre aspirațiunile ei și realitatea etnică și istorică. Aceasta a făcut pe unii să numească această ficțiune istorică, Ungaria imaginară, o Ungarie care nu există decât în mintea propagandiștilor ei de astăzi, în mintea acelor care îi desvoltă aspirațiunile și urmăresc cu atâta tenacitate și atâta succes, uneori, realizarea lor.

Decât și aici este o margine. Această margine să-mi dați voie la sfârșitul acestei comunicări, să o găsesc în temeiul realităților istorice pe care vi le-am înfățișat. Ion Brătianu, a cărui comemorare s'a făcut acum câteva zile, a spus odată: „nimeni nu poate fi biruitor împotriva adevărului și a voinței națiunei“. Noi credem în această lozincă, credem și astăzi, cu atât mai mult cu cât nimic din ce se întemeiază împotriva adevărului, împotriva voinței naționale nu poate dăinui și nu va dăinui.

EVOLUȚIA IDEII NAȚIONALE

Țin să vă arăt întâi întreaga mea mulțumire de a fi putut ajunge la această prelegere de încheiere ¹⁾ necesară pentru deplina înțelegere a cursului pe care l'ați urmat. Rareori un șir de prelegeri a fost ținut în împrejurări mai grele, la umbra unei mai mari și constante amenințări. Inceput a doua zi după cutremur, întunecat de tragedia ce a pus capăt vieții lui Nicolae Iorga, întrerupt de frământările sângeroase din Ianuarie — și constatăm cu satisfacție că nu ne lipsește în urma lor decât o singură prelegere — n'a fost aproape săptămână în care să nu mă întreb dacă îmi va fi dat să ajung la capătul cursului. Și totuși iată-ne ajunși ca prin miracol, la această încheiere, ce nu trebuia să lipsească. Să zicem și noi, cu recunoștință: **Deo gratias.**

Am urmărit originea și dezvoltarea ideii naționale până în pragul veacului al XIX-lea, pe drept numit „secolul naționalităților“. V'am

1) 24 Mai 1941.

arătat în prelegerea trecută efectele Revoluției în desfășurarea acestui proces istoric : reacțiunea pe care a provocat-o în Europa sistemul de cârmuire al imperiului napoleonian, care în unele țări a contribuit la deșteptarea unui sentiment național, dezvoltând conștiința lor de unitate : Belgia, Italia, Polonia, iar în altele a provocat împotriva lui însuși deslănțuirea pătimașe a naționalității asuprite, cum s'a întâmplat în Spania și în Germania.

Cu drept cuvânt observă D-l P. Benaerts în lucrarea asupra „Unității germane“ *) vorbind de Confederația Rinului întemeiată de Napoleon I la 1806 și de reorganizarea politică a Germaniei ce a avut loc atunci :

„Ceeace a fost temeinic în această creațiune vremelnică a fost simplificarea hotărâtoare a hărții teritoriale a Germaniei, înlocuirea fără-mișării seculare prin comasarea în câteva state mari. Mediatizarea a zeci de seniorii mărunte în folosul Statelor confederate, rectificarea multiplelor hotare odinioară încâlcite, dispariția celor mai multe enclave reprezentau o retopire aproape completă a situației teritoriale în Germania occidentală.

Pe lângă influența ideilor și instituțiilor franceze, această retopire teritorială și politică e una din părțile temeinice ale operei napoleoniene. Ea a supraviețuit dispariției Imperiului francez și, în marile sale linii, concentrarea te-

1) Paris, col. Amrand Colin, 1939.

ritoriilor a fost consacrată de remanierile succesive ale hărții Germaniei. Confederația germanică din 1815 nu va mai număra decât 39 de State suverane; Germania, după formarea Confederației nordice, va fi alcătuită din 29 de membri, Imperiul german din 25, Reichul dela Weimar din 17, iar al treilea Reich va fi un stat unitar, în care orice suveranitate particulară va fi desființată.

„Opera“ franceză din această vreme, în urma împrejurărilor, a servit deci mai mult interesele germane decât acele ale Franței. Nu era totuși decât continuarea tradiției politice franceze. Un crud paradox a voit însă ca ea să constituie temeliile unității germane în condiții cari au costat Franța atât de scump...”

E însă interesant de constatat că și unitatea germană, reacțiune a politicii franceze, a stârnit la rândul ei alte reacțiuni naționale, cari nu s’au arătat, la rândul lor, mai favorabile intereselor germane. Ele se pot desluși foarte limpede din studiul ce l’a consacrat profesorul Oncken „influențelor spirituale germane în mișcarea naționalităților din Europa în sec. al XIX-lea“, apărut în culegerea de comunicări făcute la congresul din Oslo în 1928 asupra „naționalității și istoriei“¹⁾. De fapt însăși ideea națională germană s’a dezvoltat prin contactul cu moravurile, obiceiurile și caracteristicile altor

1) Bulletin of the International Committee of Hist. Sciences, II, 2, 1929 p. 249 și urm.

popoare. Astfel Herder a recunoscut în ființa națională o devenire determinată de un destin, și în limbă expresiunea acelui suflet al poporului, **Volksgeist**, a cărui statornicie înfruntă vremurile, privind lângă Riga jocurile tradiționale ale țăranilor letoni la sărbătoarea solstițiului de vară. Ideile lui Herder au aflat însă un imens răsunet, nu numai în Germania, dar și dincolo de hotarele ei : Mazzini s'a inspirat dela ele, și ideologia națională a Polonilor și chiar a Rușilor îi păstrează urmele.

În două direcțiuni, înrâurirea mișcării naționale germane se poate urmări însă cu o deosebită precizie, în dezvoltarea altor mișcări naționale : la Cehi și la Iugoslavi.

De mult se cunoaște înrâurirea pe care au avut-o în această privință nu numai Herder, dar și întreaga mișcare romantică germană, ca și progresele cercetărilor filologice, literare și istorice din Germania. Fruntași ai deșteptării naționale cehice, Kollar, Šafáryk, Palacký au studiat la Iena. La serbarea studenției germane la Wartburg în 1817 — al treilea centenar al Reformei — ieau parte Kollar, Hoznek și Ferientsek. Trei decenii mai târziu, după marea adunare a Slavilor la Praga, scriitorul Franz Grillparzer care, ca austriac, era firește opus oricărei mișcări naționale, putea scrie în cunoscuta-i polemică împotriva lui Palacký : „Din fericire mentalitatea D-lui Palacký nu e aceea a majorității compatrioților săi, ci numai a unei mici fracțiuni, aceea a Cehilor germani-

zați. După ce au învățat dela Germani tot ceea ce știu și pot, le imită, drept recunoștință, și ultimele absurdități. Căci de unde vine acest strigăt de naționalitate, această precumpănire a cercetărilor localnice de limbă și antichități, decât dela catedrele învățământului german, de pe care învățați zmintiți împing la nebunie și crimă sufletul înțelegător al unei națiuni liniștite? Acolo este leagănul slavomaniei voastre și atunci când Bohemul se ridică mai aprig împotriva Germanului, el nu e decât un German, tradus în limba bohemă“. E incontestabil că interesul pentru istoria și limba poporului ceh au întărit un sentiment național, care în ultimă analiză, reluând vechi tradiții particulariste, s'a întors cu vrăjmășie împotriva naționalității germane.

Dar și în deșteptarea mișcării naționale a Slavilor din Sud, influențele germane se întrevăd ușor. Cei dintâi cercetători ai literaturii populare sârbești, Kopitar și Vuk Karadgici, au fost în legături cu Iacob Grimm, iar cea dintâi lucrare care a înfățișat publicului european drepturile și luptele Sârbilor, a fost istoria revoluției sârbești a marelui istoric Ranke — afirmare tot atât de însemnată pe tărâmul politic ca și pe acel al disciplinei istorice.

Nu mai puțin în legătură cu mișcarea națională germană și în special cu ideile lui Herder, a fost și deșteptarea conștiinței naționale finlandeze. Iohann Wilhelm Snellmann, cel dintâi și cel mai radical dintre fruntașii mișcării din

Finlanda, își datorește în mare măsură inspirația lui Herder și lui Fichte. Desigur, a dăinuit multă vreme antagonismul lăuntric între limba și literatura finică, deșteptate la o nouă viață, și acea suedeză, până ce lupta împotriva Rusiei, prelungită până în zilele noastre, a unit ambele curente într'o singură direcție națională.

Dar dacă aci în Nord, influențele pornite din Germania nu au avut prilejul să se întoarcă împotriva ei, nu se poate spune că sentimentul național ceh sau cel iugoslav s'au manifestat în deceniile următoare pe o linie favorabilă intereselor germane. S'a întâmplat și aci ceva asemănător cu ce au trebuit să constate Francezii în urma marilor prefaceri, teritoriale și politice, pe cari le-a adus în Europa și în special în țările germane, geniul centralizator al lui Napoleon I .Cu atât mai mult se verifică frumoasa definiție a istoricului german Wilhelm Dilthey : „Misterul istoriei se întrezărește acolo unde vedem voința oamenilor, totdeauna preocupată de ea însăși, lucrând împotriva intenției sale la un complex de rezultate ce o depășește, sau când privim inteligența lor mărginită săvârșind în acest complex un ce necesar, pe care însă inteligența singuratecă nu l'a putut nici urmări nici prevedea.”

Cu această concluzie din domeniul filosofiei istoriei, ne oprim cercetarea în pragul veacului al XIX-lea, în care ideea națională se desăvârșește pentru a ajunge în preajma vremurilor noastre la deplina ei realizare. Cum ob-

servă cu dreptate istoricul francez Eisenmann, în ale sale „aspecte noi ale ideii de naționalitate“, în acelaș volum al congresului dela Oslo închinat naționalității și istoriei, se pot distinge de-acum înainte două mari etape în progresele acestei realizări.

Până la 1870 este epoca marilor unități naționale, în care se desăvârșesc într'o largă măsură unitatea germană și italiană și se alca-tuiește sâmburele politic al acelei române.

Dla 1870 la 1918 se înfăptuiesc micile unități naționale, prin procesul de deșteptare și de unificare al popoarelor din centrul și răsăritul Europei. Problemele ridicate de aceste două faze stăpânesc viața politică a timpurilor noastre, ele îi dau structura ei specifică, a celor două etaje în viața națiunilor, cari se desemnează dela Conferința Păcii din 1919, cu împărțirea ei în state cu interese nemărginite și mărginite, în mari și mici Puteri, egale în teorie în adunările Societății Națiunilor, atât de neegale însă în practica politicii internaționale.

Această concepție trăește și astăzi : ea așează spațiul vital în politica lumii alături de dreptul național.

De este să ne gândim la o soluție românească a problemei, o aflăm în întâmpinarea pe care, încă dela 31 Mai 1919, o făcea primul nostru delegat la Conferința păcii dela Versailles : „Dacă marile Puteri au un rol mai considerabil în raport cu întinderea lor, răspunderea și

rolul statelor independente, oricare le-ar fi întinderea, rămân întregi... Astfel în ceasul de față, România e nevoită să asigure cu propriile ei trupe, apărarea nu numai a hotarelor sale, dar a unei cauze ce interesează tot centrul Europei.“

Deci, pe lângă impulsul instinctului național, dezvoltat de împrejurările ce le cunoaștem într-o conștiință tot mai deplină, este și imperativul misiunii naționale, misiune ce se cere însă întemeiată pe realități și nu pe ficțiuni, pe adevărul istoriei și nu pe minciuna propagandei.

Să recapitulăm. Am început printr-o privire paralelă asupra ideii naționale la Unguri și la Români. Am constatat că nu era greu de a înlătura teoria „statului național ungar în Evul Mediu“, susținută cu atâta stăruință de învățatul nostru coleg dela Universitatea din Budapesta, d. Alexandru Domanovszky. Și istoricii maghiari și-au dat seama că asemenea vederi nu se puteau susține cu argumente îndestulătoare și au recurs la altă justificare a existenței statului lor: misiunea istorică a Ungariei. În realitate — și v'a confirmat-o ieri la seminar expunerea D-lui Ruland — această concepție are la baza ei cu totul alte elemente. Este teama ce a cuprins intelectualitatea maghiară, în fața slabului potențial demografic și biologic al neamului lor, izolat în mijlocul popoarelor Europei, depășit de creșterea tot mai repede a populațiilor slave și românești din

cuprinsul Monarhiei, de presiunea crescândă a națiunilor înconjurătoare. Vederilor pesimiste exprimate de Herder le răspund profețiile nu mai puțin îngrijorătoare ale lui Szechenyi. Trebuia deci găsit alt temei pentru a îndreptăți setea de stăpânire și nevoia imperioasă de asimilare cu orice preț a elementelor alogene, ce le manifesta nobilimea maghiară, purtătoarea calificată a acestei ideologii. De aci doctrina Sfintei Coroane, teoria Ungariei milenare, singură în stare să aducă pacea și ordinea în valea Dunării și să reprezinte la porțile Răsăritului civilizația Europei, printr'o conviețuire pașnică a neamurilor diverse așezate sub stăpânirea ei. Este spectrul „Ungariei imaginare“ pe care a definit-o atât de bine d. Tibor Kardos, a Ungariei ce există în imaginația propagandiștilor și cărmuitorilor ei de astăzi, dar pe care n'o aflăm în examinarea obiectivă a isvoarelor ei istorice.

În fața acestei imense ficțiuni căreia acțiunea unei diplomații iscusite și stăruitoare i-a dat conținutul unei realități, tăiate din trupul viu al dreptății noastre, am schițat dezvoltarea procesului românesc de deșteptare treptată normală, organică, a conștiinței de națiune și de unitate. Ați văzut deșteptându-se pe rând conștiința graiului — unul și același al tuturor Românilor dela Nordul Dunării, acea a obârșiei — dela Râm ne tragem — și însfârșit conștiința unității de limbă, de origine, de simțire peste care s'a suprapus în mod firesc, atunci

când spiritul vremii a cerut-o, nevoia unității politice.

Am considerat pe urmă problema într'un cadru mai general, acel al nașterii și evoluției conceptului de națiune. Ne-am oprit, dintre toate definițiile ce s'au încercat de un secol încoace, la aceea a lui Renan care cuprinde totuși esențialul: națiunea este o conștiință morală.

Desigur însă, această conștiință morală nu se poate desvolta în abstract, fără elemente alcătuitoare și determinante. Ea presupune o bază preexistentă, un complex de elemente și de împrejurări, în care se îmbină trupul și sufletul, sângele și graiul, geografia și istoria. Cum o spune atât de cuprinzător profesorul Steinacker în studiul său, pe care l'am mai amintit: „Popor, stat, patrie și relațiile lor la popoarele romano-germanice“¹⁾.

„Naționalitatea nu a fost creată de stat și de istorie din nimic. Ea e mai degrabă întemeiată de natură în comunitatea de limbă și este elaborată mai încet sau mai repede de destin, așa cum desprinde sculptorul statuia din blocul de marmoră. Deaceia în sec. XIX-lea evoluția spre statul național a poporului așezat în masă, la un loc, a devenit de neînlăturat, ca și cea spre autonomia națională a grupurilor

1) Bullet. of. the internat. Committe of hist. Sciences, II, 2, p. 288.

răzlețe și a popoarelor mici, cari trebuie să ducă o viață de stat comună cu altele“.

Am văzut că instincte particulariste au fost în toate timpurile, în Antichitate ca și în Èvul Mediu; multă vreme ele au fost acoperite și înăbușite de tendințele universaliste, de unitatea imperială sau pontificală a lumii vechi.

Acest instinct nu se ridică la starea de conștiință decât în pragul veacurilor moderne, atunci când păturile conducătoare și intelectuale sunt și ele atinse de formula unei noi ideologii. Uneori s'a putut constata o profundă divergență între instinctul masei, care nu se poate depărta de caracteristicile și aspirațiunile esențiale ale națiunii, și atitudinea păturii conducătoare, câștigată de alte interese sau supusă influenței altor îndrumări.

Cazul tipic e Franța din a doua perioadă a războiului de o sută de ani. Am văzut cum în primele decenii ale secolului al XV-lea cei mai mulți și mai puternici seniori, parlamentul, universitatea recunoscuseră la Paris pe Henric al VI-lea, rege al Angliei și al Franței. Dacă a fost vreodată, după expresiunea scriitorului francez Julien Benda, o „trădare a cărturarilor“ — la trahison des clercs — în înțeles național, a fost atunci și acolo. Regele legitim al Franței rămăsese doar un biet „roi de Bourges“, la discreția năvălitorilor englezi. A izbucnit însă instinctul popular, condus de minunatul avânt al păstoritei dela Domremy, și încoronarea lui Carol al VII-lea la Reims a fost

triumful sentimentului național francez împotriva stăpânirii străine.

Cele trei etape ale dezvoltării lumii moderne: Renaștere, Reformă, Revoluție, au însemnat fiecare, la rândul lor, dezvoltarea și creșterea ideii naționale. Mommsen spunea când-va că „Istoria tinde dela fărâmițare la unitate“. În această privință însă și evoluția inversă se poate constata, iar până acum mișcarea alternată a cumpănei destinului, între universal și național, nu s'a oprit. Cum ne spune iarăși cu multă dreptate Steinacker în lucrarea citată: *) „Noi știm doar una: în ritmul de aparență eternă, în care pendula istoriei universale oscilează între imperialismul de suprafață mondială, și separatisme strâmte, nu e decât un punct de odihnă, de echilibru — la mijloc, acolo unde atinge forma statornică a națiunii și a statului unitar național. Aci este efectul istoric al principiului național în veacul al XIX-lea: formarea națiunilor europene moderne, cari, conștiente de ele înseși, au devenit indestructibile, și au trecut această calitate asupra statului național care le cuprinde“.

Desigur, cine ar putea nega acțiunea cărturarilor în procesul de lămurire și de dezvoltare al ideii naționale? El reprezintă tradiția întemeiată pe cercetarea și răscolirea trecutului, pe știința graiului, pe cunoașterea elementelor permanente de folklor și de obiceiuri popu-

1) Ibid. p. 230.

lare. Cuvântul lor pătrunde în sfere tot mai largi, insuflând massei, ca odinioară spiritul evocat de profetul biblic și de Fichte, încrederea în rostul și destinele neamului. Dar oricât ar fi de stăruitoare acțiunea de lămurire a intelectualilor, oricât de puternic le-ar fi îndemnul, încă nu e de ajuns pentru a încheia deplin și temeinic o conștiință națională. Mai trebuie un element esențial: fapta, lupta comună împotriva primejdiei din afară, care făurește în focul ei legătura de oțel a solidarității ce constituie o comunitate. Nici o națiune nu s'a născut cu adevărat, fără ca stindardul ei să fi primit botezul focului.

E desigur o lege inexorabilă a istoriei, ca la locul de răspântie care e acel la care ne aflăm așezați, fiecare generație să treacă prin această grea încercare. Acea a bunicilor D-voastră a înfruntat-o în 1877—78, acea a părinților dvs. în 1916—19, rămâne ca generația D-voastră să depună la rândul ei examenul de sânge și de glorie. Eu aparțin unei generații care a mai avut cinstea, în anii dintâi ai tinereții, să stea în rândurile luptătorilor și vă asigur că nu am dorință mai fierbinte, după toate câte s'au întâmplat, decât de-a trece a doua oară examenul alături de D-voastră.

Asemenea luptă pentru a izbuti, n'are neapărat nevoie de izbândă imediată: indiferent de e fericită sau nefericită, vitejia ei înalță sentimentul național și-i asigură respectul celorlaltor popoare. În războiul de astăzi, Finlanda

și Grecia nu au fost învingătoare ; dar eroismul luptei lor, recunoscut de adversari, le dă cheazășia de dăinuire și de înflorire a vieții naționale, oricare le-ar fi spațiul sau numărul populației. Noi Românii trăim zile de adâncă mâhnire : am putea zice că ne aflăm într'un moment de cea mai mare depresiune, aproape de desnădejde, în evoluția națiunii, de n'ar fi locul să ne amintim că niciodată întunericul nu e mai adânc, decât înainte de revărsatul zorilor.

Pentru lupta aceasta să ne încordăm puterile și nădejile. Hansa de altădată, ale cărei corăbii cutreerau toate mările dela Miază-noapte și Apus, avea o mândră lozincă : **Navigare necesse est, vivere non est necesse** (A naviga e necesar, a trăi nu e necesar). Aplicând-o împrejurărilor noastre, să spunem și noi : **Militare necesse est, vivere non est necesse** ; a lupta pentru ideia națională e necesar, a trăi fără ea nu e necesar ! Amintiți-vă în vremurile în care trăim, că viața are valoare, nu prin durata, ci prin conținutul ei. Urarea pe care v'o fac și cu care închei, e ca viața D-voastră și a noastră să capete acel conținut care singur îi poate da valoarea ei întreagă ¹⁾).

1) Partea finală a acestei prelegeri a apărut în ziarul „Curentul“ din 16 Iunie 1941.

**INTRAREA LUI MIHAI VITEAZUL
IN ALBA-IULIA**

La 1 Noembrie 1599 ¹⁾ Mihai Vodă Viteazul, biruitor la Șelimber, și cuceritor al Ardealului, își făcea intrarea în Alba Iulia. Izvoarele timpului ne-au păstrat descrierea amănunțită a acestei clipe de biruință : Domnul Țării Românești, călare pe un cal roșu, cu mantia albă pe care luceau șoimii cusuți cu aur, fluturând în vântul toamnei, sabia bătută cu pietre scumpe atârând de-alungul șelii, în cap cu vestita cușmă împodobită cu pene de cocoș. În urma lui se desfășura alaiul învingătorului : opt cai cu podoabe aurite, duși de slujitori în veșminte bogate, trâmbițași sunând după obiceiul turcesc, fără să lipsească nici taraful lăutarilor, cântând din scripcă, cărora le urmau purtate pe laturi, și plecate la pământ, steagurile cucerite dela oastea învinsă a lui Andrei Bathory și cetele boierilor și ostașilor. Astfel intra pe poarta cea mare a cetății și a istoriei Ardealului, în pragul veacului nou, stăpânirea

1) Conferință la Radio, 1 Noembrie 1940.

voevodului de acelaș sânge cu acel al poporului românesc, asuprit de atâtea sute de ani de stările privilegiate ale provinciei. Se aprinsese în sufletul acestui norod împilat și umilit lumina unei nădejdi ce nu era să se mai stingă, oricât de protivnice s'au arătat, după această scurtă clipă de izbândă, împrejurările și vremurile ce i-au urmat până în zilele noastre.

La această încheiere atât de firească pentru noi, astăzi, nu s'a ajuns desigur decât după trecere îndelungată de timp. Oare voevodul care număra printre ostașii săi pe câmpia dela Șelimer, pe lângă oastea de țară, lefegii cazaci sau sârbi, care se înconjura în sfatul său dela Alba Iulia și de nemeși unguri, putea fi socotit cu adevărat altfel decât un cuceritor vremelnic, ca un reprezentant al unei idei și unei conștiințe naționale ?

Oare putea această conștiință să înflăcăreze luptele lui Mihai Vodă, într'o vreme în care de-abia în țările luminate ale Apusului începea să i se întrezărească desvoltarea ?

Asemenea întrebări au frământat multă vreme pe cercetătorii trecutului.

„La 1600, ne spune un învățat istoric ardelean, când cele trei țări române au ajuns sub sceptrul politic al lui Mihai Viteazul, **tocmai lipsa conștiinței naționale**, a fost un motiv de căpetenie al scurtimii acestei domnii românești... Pentru ca unitatea națională să se poată înfăptui aveau după războaiele glorioase atât de bogate în peripeții dramatice și după căde-

rea tragică a lui Mihai Viteazul, a trebuit să urmeze îndelungatul războiu al condeielor, al muncitorilor cu tiparul, al cronicarilor, al preoților, cărturari, al predicătorilor, cari timp de trei sute de ani au frământat neconținut sufletul neamului, l-au trezit, l-au lămurit prin scrisul lor, l-au înălțat și l-au întărit prin descoperirea amintirilor unui trecut de glorie, accentuând cu neîntreruptă stăruință, că Moldovenii și Muntenii și Ardelenii, fiind de aceeași origine, formează un singur neam...”

Cine s’ar gândi să tăgăduiască rostul cărturarilor, al luptătorilor cu scrisul, în deșteptarea și în izbânda conștiinței românești? Și aceasta mai ales astăzi, când am putut învăța chiar dela vrăjmașii noștri ce rezultate se pot obține numai prin acest război al tiparului și al propagandei, atunci când nu i se știu opune arme egale! Dar nu e mai puțin adevărat că nu ajung, pentru a întemeia drepturile unei națiuni, numai truda cărturărească, răscolirea trecutului, afirmarea prin grai și scris a conștiinței ei de unitate și de neatărnare. Mai trebuie și fapta, care să întărească, așa cum spunea odinioară Bismarck, prin fer și prin sânge, năzuințele ei firești și legitime, să le impună realizarea împotriva vitregiilor soartei și asupririlor dușmane.

În procesul de frământare al unității românești, Mihai Viteazul a adus fapta; el a creiat precedentul istoric, a întrunit întâia oară pe pecetea unui Voevod român armele celor trei principate, a primit jurământul ca Domn al

Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei. Dela intrarea lui în Alba Iulia, ori câte nenorociri și greutăți s'au mai ivit în cale, unirea neamului românesc de dincoace și de dincolo de munți, n'a mai fost numai visul unor cărturari străini de realitățile lumii, ci un fapt îndeplinit odată în vârtoarea vremurilor, o stare care în împrejurări prielnice se poate oricând reface odată ce ea răspunde de-apururi realității etnice și dreptății politice. Și atunci desigur are mai mică însemnătate rezultatul imediat al acțiunii lui Mihai Vodă și trage mai puțin în cumpănă, dacă triumfului dela Alba Iulia și drumului său victorios până la Nistru le-au urmat zilele de restriște și de înfrângeri. „A dat o formă reală aspirațiilor noastre“: astfel îi judeca lupta pentru Ardeal, în preziua unei noi treceri a munților, Ion I. C. Brătianu, câte-va zile înainte de a porni războiul întregirii noastre din 1916. Împlinirea unei asemenea misiuni e mai presus de norocul schimbător al armelor, de biruință sau de înfrângere.

Ceeace nu se va putea însă tăgădui biruito-
rului dela 1600 este, dacă nu conștiința deplină,
dar cel puțin instinctul unității, ce o înfăp-
tuese. El își dădea bine seama — și o dove-
desc scrisorile ce ni s'au păstrat, cuprinzând
instrucțiunile sale către solii trimiși la Impă-
ratul dela Viena —, că îndeplinea la margi-
nele de Răsărit ale Europei creștine, o misiune
superioară de apărare a legii și a civilizației
ei: „Impăratul Măria lui și Țara Ungurească

Intrarea lui Mihai Viteazul
în Alba Iulia

să caute bine aceasta, că Mihail Voevod Domnia lui n'a gândit cu aceasta că are a fi el în gura Turcilor și în loc de peire în Țara Românească... n'a gândit de paguba țării într'atâția ani și de chelciugul lui“. El știa că de trei sferturi de veac Ardealul „a fost lepădat dela Curuna Țării Ungurești“, de când ultimul rege al Ungariei pierise în mlaștinele dela Mohaci și că îl luase „cu tocmeala lui și cu peire a mulți voinici. Ce se roagă Impăratului și Țării Ungurești să-i socotească pentru această slujbă și nevoieșă ce s'a nevoit, să-i lase Țara Românească și țara Ardealului, să-i fie de moșie lui și cine se va ținea din feciorii lui...“. Deci nu numai guvernatorul, locotenentul imperial, al cărui titlu ni l'a îngăduit odinioară Curtea din Viena să-l săpăm sub chipul lui de bronz din fața Universității, ci domnul stăpânitor și ereditar al țărilor românești, de o parte și de alta a Carpaților.

Dar aflăm mai mult din aceste scrisori ; Ardealul îl voia întreg, nu numai cât putuse cuprinde cu avântul oștilor sale : „Alta poftesc dela Impăratul și dela Țara Ungurească, cum ce hotar au făcut părintele Măriei lui, Maximilian Impăratul, cu al doilea Ianăș Craiu, între Ardeal și Țara Ungurească, acel hotar să fie și de acum ; din care hotar din ceastă vreme de răzmiriți a tras la Impărăția lui : una, Oradea cu ținutul Bihorului și Hustul cu ținutul Maramurășului, și ținutul Crasnei și ale Sonocului și ale Sărandului și Nagbaia cu

Baia de Sus și toate ținuturile lor, care au fost date de Maximilian Impărat supt Ardeal, cum au fost mai dintâi“. Deci Ardealul ale cărui hotare fuseseră recunoscute cu cincizeci de ani în urmă, nu numai cu Clujul și scaunele secuiești, dar cu toate părțile sale dinspre Miază Noapte și Apus, până la Oradea și dincolo de Sighet și Baia Mare, cu întregul masiv al Munților Apuseni, ținutul de baștină al Valahilor de dincolo de munți. Va fi fost amintirea istorică a graniței trase de Impăratul Maximilian și de Zapolya, dar n'a putut lipsi nici grija pentru țărani și preoții români, pe care chiar în timpul scurtei sale domnii, Mihai Vodă totuși le-a arătat-o în dietele întrunite la Alba Iulia. De ar fi cărmuit mai mult, cine știe ce alte dovezi am fi căpătat ale acestui instinct de unitate și de conservare națională, ce se vădea până și la vrăjmașii săi, boierii munteni pribegiți în Moldova, cu care se simțeau uniți „pentru că toți suntem de o limbă și de o lege“.

Dar soarta a voit altfel și stăpânirea lui Mihai a trecut ca un fulger prin noaptea vremurilor. Iar dacă ea n'a putut dăinui, nu e nici din nenorocul războiului, nici din vina lui sau a neamului său, care poate nu l-a putut înțelege deplin.

Căci cu Mihai Vodă, cu mărirea și căderea lui s'a desfășurat întâia oară pe scena istoriei tragedia, ce încă n'a luat sfârșit, a legăturilor dintre Impărăția cea mare, din mijlocul Europei, Imperiul germanic care dăinuiește peste

veacuri și popoarele dela marginea sa de Miază-zi și Răsărit : Ungurii și Românii.

Mihai Viteazul și-a închinat spada creștinătății, considerând de conducătorul ei firesc pe Măritul Impărat, căruia i se făgăduise „de acum înainte până va fi viu, cu mare credință“. Războaiele împotriva Turcilor le-a purtat pentru a-și păzi granițele, iar în Ardeal a năvălit atunci când simțea că stăpânitorul său, cardinalul Andrei Báthory este unealta Turcilor și Polonilor împotriva Imperiului. Ne-o și spune în scrisoarea sa în care îi desvăluiește gândul de dușmănie, atunci când i-a trimis vorbă „ca să ies din țară și din pământul acesta, căci așa este voia Măriei sale... căci Craiul a făcut pace cu Turcii și a făcut alianță și cu Polonia și cu Țara Moldovei și cu Inglitera și cu Franța“. Impotriva acestei constelații de puteri vrăjmașe și pentru apărarea Imperiului a pornit Voevodul român peste munți și a purtat șirul biruințelor sale, dela Sibiu până sub zidurile Hotinului.

Dar Impăratul și sfetnicii săi nu i-au văzut dreptatea și nu și-au cunoscut folosul. Și-au aplecat urechea părilor și bârfelilor cu care l-au încărcat pe Voevodul român nemeșii ce nu-i puteau suferi domnia.

Mai mult au cântărit știrile interesate trimise la Viena de solii lui Naprágy și ai lui Ștefan Csáki, decât faptele de arme ale viteazului, care își legase credința de Impărat. Mai multă crezare a găsit uneltirea lui Basta, cal-

culatorul rece, dușmanul din umbră împotriva „Valahului insolent“ decât izbucnirea uneori pătimașă a credinței românești nesocotite. Mihai nu-și ascundea gândul și nu-și prefăcea vorbele : un sol al împăratului ne descrie ceea ce numește în termenii vremii „ein brusko Audientz“ la Voevodul român, pe care îl invita să-și părăsească cucerirea. „Împăratul, îi strigase plin de mânie Mihai Vodă, îmi trimite ca dar trei coli de hârtie pline de otravă, rușine și batjocură, și vrea să mă gonească. Mi s'a spus mie să nu mă încred... căci voi avea proastă răsplată a slujbei mele credincioase, cum a și urmat !“. Iar ceva mai târziu, în timpul petrecut în pribegie, la curtea aceluiaș Împărat unde până la urmă ajunsese să-și spună năpăstuirile și aflate o dreptate târzie, își denunță la rândul său uneltitorii și vrăjmașii. „Ci fiindcă toate intrările și ieșirile erau închise de către Ardeleni, s'a întâmplat de au căzut în mâinile lor toți solii mei trimiși cu scrisori către Măria Ta și scrisorile le-au ținut la sine, spre a putea săvârși, după datina lor, trădarea ce au cugețat împotriva Măriei Tale, căci dușmanul cel mai de temut și mai primejdios mi-a fost chiar acela care se laudă cu numele de creștin, care însă totdeauna a călcat învoielile și a tulburat pacea : Ardelenii“. Sub numele acesta, el înțelegea firește stările privilegiate ale provinciei, și cu deosebire nemeșii unguri, împotriva că-

roa aflate reazăm la Secuiei războinici din părțile munților, nemeșii cari nu-i puteau ierta nici gloria biruinței, nici omenia stăpânirii.

Poate va fi fost și supărarea împotriva oportunismului orășenilor înstăriți de negoțul cu Țara Românească, cari își deschideau porțile biruitorului, dar i le închideau cu aceeași grabă, atunci când norocul îl părăsise.

Tragedie a destinului românesc, care a dus pe cel dintâi făuritor al unirii sale, prin amărăciunea drumului dela Viena la mișe-leasca ucidere din Câmpia Turdei; tragedie mai presus de toate a neînțelegerii împărăției, ce a dat preferință uneltirii maghiare și a bănuirilor de trădător pe singurul care lupta împotriva trădării: tragedie din care neamul nostru a păstrat și păstrează porunca „Visului neîmplinit, copil al suferinței“, din care marele său vecin, Imperiul, ar putea și el culege experiența luptelor sale, multă vreme zădărnice, după pieirea nedreaptă a lui Mihai Viteazul.

Fie ca în aceste zile tulburi în care se frământă în uriașe prefaceri ursita Europei și a lumii, în zilele în care un alt Mihai domnește peste Țara Românească și ce ne-a rămas din Ardeal și Moldova, învățămintele aspre ale trecutului să nu fie date uitării, nici de moștenitorii lui Mihai Vodă, nici de acei ai Sfântului Imperiu Germanic. Și fie ca ziua în care Regele Românilor va intra călare în Alba Iulia

să-și așeze pe frunte coroana Regelui Ferdinand, să fie zi de dreptate pentru neamul românesc, din întregul cuprins al hotarelor pe cari întâia oară în istorie, i le-a tras sabia lui Mihai Viteazul.

**GEOPOLITICA, FACTOR EDUCATIV
ȘI NAȚIONAL**

Pentru orice știință nouă, definiția este, cel puțin câțva timp, obiect de discuție și de controversă. Nu este locul să înșirăm aci pe toate cele care s'au formulat până acum în ce privește scopul și metoda geopoliticei, nici să stăruim asupra deosebirii între această disciplină și geografia politică, din care este incontestabil că s'a desprins ca o ramură nouă și viguroasă. Imi ajunge să amintesc, pentru lăturea ce ne interesează aci, noțiunea de **dinamism** ce i se atribue tot mai mult de cercetătorii ei. Caracterul static al descrierii formelor politice la un moment dat, aparține, astăzi ca și ieri, **geografiei**; procesul de devenire teritorială al statelor, mișcările și năzuințele în dezvoltare ce vor fi istoria și geografia de mâine, sunt de domeniul **geopoliticei**: aceasta este concluzia care pare a se desluși acum îndeajuns de limpede, pentru cei care se arată convinși de necesitatea ei, ca și pentru acei cari o contestă.

Politica aplicată pe hartă, potrivit necesită-

ților geografice în al căror desen, de atâtea ori în decursul veacurilor, se înscrie destinul popoarelor : desigur, cu acest înțeles numai numele geopoliticei e nou. Intocmai după cum eroul lui Molière, nemuritorul D-l Jourdain, făcea proză fără să știe, sunt secole de când principii geopolitice au călăuzit acțiunea suveranilor și a oamenilor de stat, fără ca ei să le fi definit ca atare.

Astfel, dela sfârșitul veacului al XIII-lea, Regele Carol al II-lea de Anjou, al Siciliei, dându-și sfatul pentru o nouă expediție cruciată, socotește că, mai de grabă decât a trimite cu mari pierderi de oameni și risipă de bani oștile Creștinătății la cucerirea Sfântului Mormânt, e mult mai chibzuit de a bloca întâi litoralul Egiptului musulman cu o flotă, de a-i întrerupe negoțul și de a-i ruina porturile ; această concepție modernă de război economic în serviciul idealului medieval al luptei pentru cruce, pe care o vor desvolta pe urmă toți autorii de memorii și proiecte de cruciate, dela Pierre Dubois francezul, la Marino Sanuto venețianul, este în toată puterea cuvântului o vedere geopolitică.

Iar când, în aceiași vreme, Regele Angliei, „prin puterea livrelor sterling“ după cum ne spun izvoarele, câștigă împotriva adversarului său, regele Franței, Filip cel Frumos, alianțele principilor de pe continent, vecini cu posesiunile franceze dela Nord-Est, la Sud-Est, nu este aceasta o concepție geopolitică ? Sau când re-

gele francez, prin puterea livrelor din Tours, întoarce împotriva lui Eduard I al Angliei acest sistem de coaliții, și îndreaptă împotriva lui barajul unor alianțe care cuprind litoralul Norvegiei și al Spaniei, nu este și aceasta o directivă ce a trebuit să se desemneze pe hărțile și portulanele primitive ale vremii ?

„Pentru a învinge acest dușman pe care nu-l poate prinde, el trebuie să caute în toate părțile mijloace de război indirecte, să ia asigurări și chezășii, să ocupe toate pozițiile din care va putea neliniști și primejdui Anglia. El trebuia să opună, peste tot, continentul, Oceanului. El impune puterea sa sau își insinuează autoritatea în toate statele care îl înconjoară... întinzându-și stăpânirea pe marea dela Miazănoapte și pe cea dela Miazăzi, spre a-i interzice accesul negoțului englez“. Sunt cuvintele prin care Albert Vandal caracterizează blocusul continental al lui Napoleon I; cu drept cuvânt, istoricul marinei franceze D-l De la Roncière le aplică, cinci secole mai înainte, politiciii lui Filip al IV-lea care, întocmai ca și cea a lui Bonaparte, este o **geopolitică**. Căci ce definiție mai cuprinzătoare putem afla, o sută de ani înainte ca Rudolf Kjellén să fi rostit acest termen, decât lozinca lapidară a Primului Consul în privința politiciii statelor : „**Leur politique est dans leur géographie** ?“.

Sau cum să dăm altă interpretare cuvintelor lui Bismarck, care prevedea în 1879, în legătură cu situația Germaniei între Austria și Rusia,

că „sentimentul de comunitate germană se află la Dunăre, în Stiria și în Tirol, nu la Petersburg și la Moscova“ ?

Cancelarul de fer, care nu era un colonial, — și o recunoștea fățiș — avea cu atât mai mult și mai puternic conștiința intereselor continentale ale Reichului, definite de spațiul locuit de poporul german.

În fine, în vremuri mai apropiate de noi, la Conferința Păcii din 1919, unele revendicări, ca acele ale Italiei asupra coastelor dalmate, discutabile din punct de vedere etnic, își aflau reazemul în argumente de geografie strategică, în desenul însuși al litoralului Adriaticei, care permite oricând unei flote să amenințe, din adăposturi sigure, țărmul opus și descoperit al peninsulei italiice. Fără să folosească acest titlu, expunerea lui Orlando în Consiliul celor Patru era o limpede afirmare a unei teze geopolitice.

La aceiași Conferință de Pace, înfățișarea problemei românești, deși întemeiată în primul rând pe realitățile etnice, nu a nesocotit asemenea argumente. Amintind de populațiile de origine și de limbă română răspândite din munții Pindului și din șesul Tisei până la Bug și la Nipru, delegațiunea noastră respingea totuși ideea unui „stat factice și împrăștiat, a cărui constituire geografică ar fi fost izvorul unor nenumărate conflicte“... Pentru membrii ei, ca și pentru toți acei conștiinți de rostul neamului, imaginea aspirațiunilor teritoriale și politice ale României se înscrisa în cercul în

care de șaptezeci de ani viziunea profetică a revoluționarilor dela 1848 — 49 statornicise hotarele României Mari. În expunerea făcută în fața Comisiunii Afacerilor Române, la 22 Februarie 1919, Ion I. C. Brătianu amintise într'o ordine logică toate împrejurările care înfățișau acest temei de devenire geografică, sau, cum se spune acum, geopolitică: nu lipsea din argumentarea sa nici unitatea economică naturală alcătuită de Transilvania și de vechiul Regat al României, pe care stăpânitorii Ardealului încercaseră să o zădărnicească prin politica lor protecționistă, nici unitatea Banatului dovedită prin legăturile organice dintre munte și șes; iar în privința hotarului dela Răsărit, vederile sale se încheau în această declarație de principii, în care se rezuma întreaga experiență a istoriei românești:

„Nu putem concepe existența neamului românesc fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne despartă de elementul slav. Basarabia reprezintă pentru noi intrarea casei noastre“.

Vederi geopolitice au fost deci folosite și aplicate de marii căpitani și de diplomați în toate vremurile, mult înainte de-a se fi alcătuit o disciplină sistematică și ordonată sau o ramură a învățământului public. Ceeace constituie, în părerea noastră, elementul nou pe care îl aduce tânăra știință ce revendică acest nume, este valoarea ei considerabilă de educație și de propagandă.

De-altfel critica însăși ce s'a adus de unele cercuri — în special franceze — școlii geopolitice care a făcut din această disciplină o știință germană, a fost de a fi așezat întreaga ei argumentare, dezvoltată în numeroasele ei publicații, în serviciul revizionismului politic al Europei. Prin cercetătorii geopolitici s'a imprimat poporului german convingerea că e lipsit de spațiu — **Volk ohne Raum** — și că în lipsa unei înțelegeri ce i se refuză, trebuie neapărat să-l cucerească cu armele. Prin geopolitică, poporul japonez a căpătat imaginea vie a arhipelagului său suprapopulat, față de întinderile încă pustii ale continentelor vecine; după cum, tot prin lectura și interpretarea hărții s'a întipărit în mintea oamenilor de stat și a opiniei britanice necesitatea asigurării etapelor pentru drumul Indiilor sau concepția imperială că nimic din ce se întâmplă în tot cuprinsul planetei nu-i poate lăsa indiferenți.

Privind însă mai aproape de noi, să încercăm să desprindem, din înseși nenorocirile ce ne apasă, învățămintele ce le pot îndrepta. Pe ce s'a întemeiat războiul de propagandă al vecinilor noștri dela Apus, dacă nu pe folosirea până la măiestrie a argumentului geopolitic? Nimic nu a lipsit din acest arsenal: dela hărțile construite cu atâta știință a nuanțelor de colorit ale contelui Teleki, la drepturile istorice mai mult sau mai puțin milenare ale Coroanei Sfântului Ștefan sau la faimoasa unitate economică a basinului dunărean cu cen-

trul la Budapesta, sfâșiată de vitregile hotărâri dela Trianon. Periodic ca un leit-motiv, stăruitor ca o obsesiune, revenea imaginea iscusit trucată a hărții Ungariei, din care se desfaceau, pe carta postală ce o înfățișa, provinciile răpite de dușmanii ei nemiloși. În orice loc, în orice împrejurare, în orice manifestare de ordin politic, economic, cultural, nu putea lipsi formularea acestei revendicări ce crease o stare de spirit, o psihoză, înainte de-a folosi cu dibăcie conjunctura favorabilă a evenimentelor pentru a deveni o stare de fapt — cel puțin în măsura în care aceste evenimente i-au îngăduit-o.

Iar față de această atitudine, imprimată ca o directivă totală și totalitară unei întregi națiuni, până a o face să uite cele mai grave probleme sociale, cari tocmai la ea n'au aflat deslegare încă, după toate revoluțiile veacului nostru, noi n'am știut să opunem decât indiferența și inerția, ale căror efecte nu le-a mai putut îndrepta o goană târzie după publicații și dovezi. S'a văzut astfel acest spectacol cu adevărat monstruos: o cauză dreaptă prin temeiurile ei de ordin etnic, geografic și istoric, pierdută numai din lipsa unei pregătiri serioase a apărării ei, iar adversarii ei triumfând prin iscusința și hărnicia avocaților, gata să pledeze cu dosarele lor tichuite la bara tuturor curților și a tuturor judecăților din lume.

Câte din problemele din care s'a alcătuit calvarul nostru din anul de durere 1940, n'ar

fi căpătat altă față și poate altă deslegare, dacă din vreme o prezintare geopolitică a importanței lor ar fi știut să deștepte opinia publică din România și din alte țări!

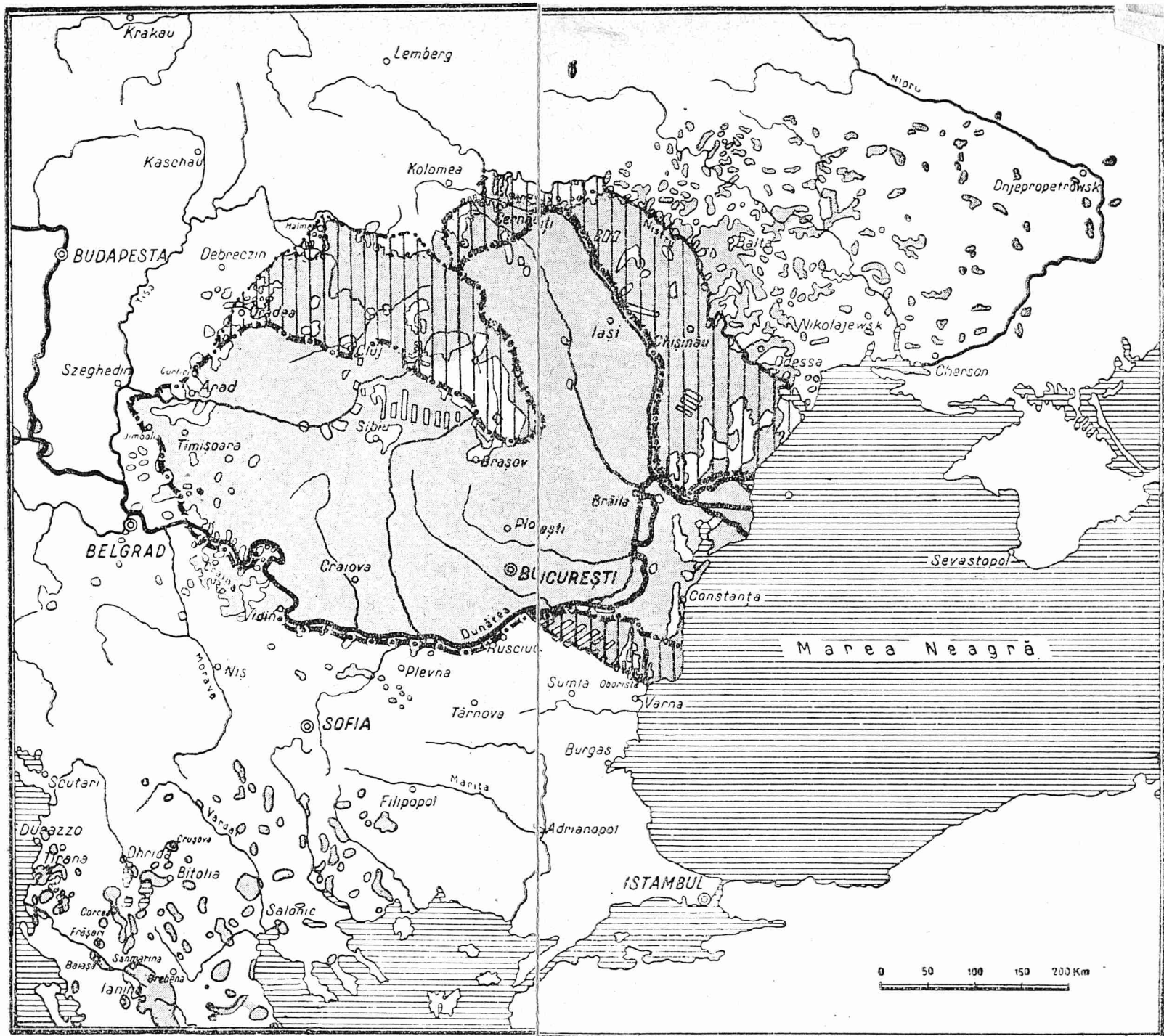
Să reamintim doar câteva: însemnătatea traficului nestânjenit al gurilor Dunării, de care se leagă semnificația europeană a țării noastre, sau securitatea drumului vital București-Constanța, sau unitatea de secole, economică și geografică a podișului Transilvaniei.

Dar să nu stăruim acum asupra trecutului, decât pentru a culege, din experiențele și din sacrificiile sale, îndrumarea viitorului.

În această îndrumare rostul geopoliticei ne apare mai limpede ca oricând. Ea trebuie să folosească, după metoda pe care alții au întrebuințat-o cu atâta succes, valoarea educativă și convingătoare a hărții pentru orientarea spiritului public.

Din niciun lăcaș de cultură, din niciun edificiu public să nu lipsească imaginea acestor realități suprapuse: harta ținuturilor locuite de Români și a granițelor actuale ale țării.

Cu deosebire tineretului să i se înfățișeze mereu această icoană a dreptăților și a suferințelor, a înfrângerilor și a nădejdlor acestui neam. Poate atunci va învăța să-și înalțe fruntea mai presus de marginile strâmte în care suntem osândiți a vieții și va ști să întrevadă, dincolo de frământările și tulburările fără lege și fără rost, linia mare și dreaptă a destinelor națiunii, pe care au pășit cu cinste

RĂSPÂNDIREA ETNICĂ A POPORULUI ROMÂN ŞI GRANITELE SALE POLITICE

și cu glorie generațiile înaintașilor. Aceste destine, la noi și aiurea, sunt sădite în pământul însuși din care ne-am născut, după cum statuia, cu perfecțiunile ei sculpturale, e cuprinsă în blocul de marmoră din care dalta o va desprinde. Dar trebuie inspirația și dibăcia artistului, pentru a desface chipul din lut sau din piatră, precum trebuie credința și voința unui neam pentru a stăpâni pământul ce-i este dat să rodească în deplinătatea puterilor și în-sușirilor sale.

S'a spus că o națiune este mai presus de toate o conștiință morală. Unul din factorii meniți să o desvolte și să contribuie mai puternic la izbândirea ei, e fără îndoială această știință tânără și totuși veche, ca și lumea pe care o cercetează și o frământă: geopolitica.

Ea ne întărește în credința că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm, neînduplecată și neștirbită, conștiința legăturii veșnice dintre acest neam și pământul său, cât timp se va găsi un glas care să revendice cu tărie, în fața națiunii și a istoriei, drepturile ce nu se pot prescrie, pe cari împrejurări protivnice le pot acoperi vremelnice, fără a împiedeca însă triumful unei justiții care întârzie adesea, dar nu lipsește niciodată.

DESTINUL ROMÂNESC

Nu este ușor de a defini destinul ¹⁾. În termeni obișnuiți ai vorbirii, el reprezintă desigur „o forță superioară voinții omenești, care determină cursul evenimentelor, într'o înălțuire necesară și ineluctabilă“. Dar în concepția științifică modernă, definiția ne apare mai complexă : „Destinul, spunea chiar aci D-l Rădulescu Motru, este desfășurarea unor posibilități cari sunt legate între ele printr'o totalitate reală, de aceea destinul este până la un punct de prevăzut. Anticii atribuiă această prevedere oracolului. Contimporanii pot scoate prevederea din date statistice. Destinul unui popor, bunăoară, îl putem întrezări din elementele populației sale, din valorile sufletești pe cari le cultivă, din ierarhia socială, din condițiile geografice și altele. Desigur nu este o prevedere în înțelesul astronomic, dar este totuși o prevedere“. Noțiunea este deci și foarte veche și foarte nouă ; sunt de fapt două concepții ale destinului.

1) Conferință ținută în ciclul Universității Libere la 31 Martie 1941.

Există una din vremurile străvechi ale antichității, aceea a întoarcerii ciclice, nesfârșite a faptelor și a împrejurărilor : viața oamenilor ca și cea a societăților e determinată, odată pentru totdeauna, de cursul stelelor și al planetelor, cârmuit de legile sale eterne.

Au rămas astfel și în vocabularul modern o seamă de cuvinte ce păstrează vădit urmele acestui mod de a gândi. Cineva e *marțial* pentru că s'a născut în zodia lui Marte, *lunatec* când e supus înrăuirilor schimbătoare ale lunii, sunt *stele* norocoase, dar și *dezastre*, iar viața omului cunoaște perioade *ascendente* și fenomene de *influență*. În vremurile antice superstiția regăsea asemenea împrejurări până și în întâmplările cele mai obișnuite ale vieții: era de pildă, nefast pentru păstrarea părului să te tunzi în zilele, în cari luna se afla în creștere, deoarece rotunjirea reginei nopților se oglindea în mod fatal pe creștetul capului aceleia, care nu ținuse seamă de succesiunea fazelor ei. Durere, câți dintre noi nu am săvârșit asemenea imprudențe !

Principiul capital al concepției antice a destinului e deci fatalismul, în înțelesul oriental al predestinației : așa i-a fost scris.

O spune în termeni lapidari poetul Manilius: **fata regunt orbem, certa stant omnia lege** — ursita cârmuiește lumea, toate stau sub porunca unei legi sigure. O spune și înțeleptul Seneca : **Fata irrevocabiliter ius suum peragunt, nec ulla commoventur prece**, ursita își

împlinește dreptul irevocabil, ea nu poate fi înduplecată de nici o rugăciune. O spusese cu veacuri înainte, în accentele filosofiei sale des-nădăjduite, Ecclesiastul: „Ce a fost, aceasta va fi, ce s'a făcut, aceasta se va face și nu e nimic nou sub soare“.

Așa cum s'a demonstrat de-altfel într'o conferință precedentă, asemenea concepții sunt în completă opunere cu ideea creștină, deoarece ele declară zădarnice, din începutul începuturilor, orice rugă și faptă a credinciosului. Totuși au pătruns și în apologetică, deoarece într'o operă atât de adânc pătrunsă de ideea creștină cum e Divina Comedie a lui Dante, ele încă și-au făcut loc :

**... Per ovra delle ruote magne
Che drizzon ciascun seme ad alcun fine
Seconde che le stelle son compagne...**

Este aceeași îndrumare a stelelor, călăuze ale vieții și ale destinului, pe care o înlocuiește însă tot mai mult, în timpurile moderne ale istoriei, ideea progresului ; ea deschide omenirii alte perspective și îi dă credința în forțele ei proprii de dezvoltare, odată cu avântul și neastâmpărul nețărmuriturii, spre care îi îndreaptă întreaga râvnă.

Iată însă că în vremuri mai apropiate de noi, ideea ciclului fatal învie în cele mai însemnate sisteme istorice și filosofice cari o așează iarăși la locul de frunte.

Ea stăpânește într'adevăr doctrina materialis-

mului istoric, care desvoltă în mod necesar, în virtutea unor legi mecanice, un stadiu economic și social în viața popoarelor, din altul care totdeauna i se opune, dar îi și pregătește biruința: regimul feudal este astfel prefața necesară a celui burghez, iar acesta conține în germene triumful și dictatura proletariatului.

În aceeași ordine de idei, trebuie amintită structura analogiilor istorice în desvoltarea culturilor, văzută de Spengler, cu evoluția lor mereu repetată, indiferent de timp sau de spațiu. Dar și filosofia rasistă își învederează, încă dela Gobineau, procesul de neînălțurat care duce popoarele delă naștere la decădere și la moarte: „Nu ne vedem oare constrânși să admitem că orice aglomerare umană contractează în ziua însăși în care ia ființă, și ascunde printre elementele vieții sale, principiul unei morți inevitabile.

Este adevărat că antichitatea n'a crezut în moartea societăților (eroare, căci filosofii ei o întrevăzuseră). Evreii au crezut întotdeauna că stăpânirea lor nu va lua sfârșit; Roma, în clipa chiar în care începea să apună, nu se îndoia de veșnicia împărăției sale. Suntem noi, moderni, cei dintâi cari știm că zilele tuturor neamurilor sunt numărate, deoarece nici unul din acele ce au domnit înaintea noastră nu-și mai urmează cariera alături de noi". Dar cu trecerea vremii și elaborarea mai deplină a teoriei, procesul fatal de degenerare își găsește aci un corectiv, prin opera de purificare și de rege-

nerare a rasei, pe care o îndrumează o nouă concepție etnică și socială. Noțiunea de fatalitate nu se mai impune deci cu aceeași rigoare absolută ; apare în locul ei ideea unei „desfășurări de posibilități“, unei chemări, a oamenilor ca și a popoarelor, din care li se desprinde pe linia dezvoltării lor istorice, ceea ce numim și astăzi **destinul** ; în concepția modernă, destinul și-a pierdut deci tot mai mult înțelesul fatal, pentru a căpăta pe acel a **misiunii** de care rămâne nedespărțit. Iar factorii cari îl determină, acele elemente din a căror cunoaștere se poate construi o prevedere, acestea sunt, în viața popoarelor, temeiurile lor statornice, cari dăinuiesc de-alungul veacurilor, sau cum le numise Nicolae Iorga : permanențele.

Asemenea permanențe ar fi, în scrisul lui, caracterele de viață comună, ideile și în sfârșit pământul pe care trăiesc noroadale, ale cărui posibilități cuprind în mod firesc și condițiile lor de dezvoltare.

Astfel cine ar putea tăgădui, în privința caracterului de viață, instinctul de stăpânire al neamurilor nomade din stepele Răsăritului, care le duce spre fulgerătoare cuceriri și înjghebări de uriașe imperii, a căror soartă vremelnică e însă legată înde-obște de viața și de moartea cuceritorului ? Pe rând s'au înălțat și s'au prăbușit în câteva decenii, împărăția Hunilor lui Atila, aceea a Avarilor lui Baian, sau a Tătarilor lui Ginghiz-Han și a lui Timur; tot astfel s'ar fi întâmplat și cu neamul lui Arpad,

de nu l'ar fi oprit în loc și statornicit biruința Imperiului și trecerea lui la creștinism.

Sau cine ar pune la îndoială stăruința unui instinct anarhic și egalitar al lumii slave, care duce periodic la stărpirea elitelor și nivelarea în mediocritate și sărăcie? După cum tot periodic revine în istoria frământată a acestor noroade apelul la străin, pentru a rânduî, a stăpâni și a apăra: Samo, negustorul franc la Slavii din Vest, hanii bulgari la cei din Miază-zi, Varegii scandinavi la triburile slave ale Răsăritului.

Geografia la rândul ei, mai ales când o primim pe latura geopolitică, e într'o largă măsură un factor determinant și permanent al istoriei, deci al destinului. Destinul geopolitic al Italiei față de peninsula balcanică e înscris astfel dela începutul vremurilor în desenul însuși al litoralului Adriaticei, după cum destinul de unitate al pământului francez a izbit pe toți martorii trecutului său, dela descrierea Galiilor a lui Strabon, la chemarea sfântă a Ioanei D'Arc. Destinul german se măsoară după locul ce-l cuprinde țara de mijloc a Continentului, așa cum l-a înțeles în ceasul dramatic al hotărîrii dela Nikolsburg în 1866, spiritul de cumpănire și prevedere al lui Bismarck: a doua zi după marea izbândă dela Königgratz asupra Austriacilor, regele, Moltke, generalii voiau să smulgă Austriei învinse toate roadele biruinții, dar cancelarul se opunea în numele destinului german, care porunea pentru viitor unire și

nu învrăjbire între suveranii și popoarele de acelaș sânge. Destinul polon se macină de vecuri între cele două puteri formidabile cari îl mărginesc și prea adesea îl și cotropesc, pe când în Balcani și la Strâmtori se opun, gata de încăerare, aceleași forțe uriașe, ce le unește uneori prin intrese comune întinderea nedefinită a câmpiei orientale a Europei. Cine face politica Prusiei va căuta astfel în mod aproape necesar apropiere de Rusia, iar cine va porni în **Drang nach Osten**, spre Sud-Est, pe drumurile Austriei, va trebui neapărat să înfrunte puterea rusească. Pe asemenea permanențe se poate întemeia nu numai istoricul, dar și omul politic, când încearcă să deslușească prin prevedere, tainele viitorului.

În trecutul poporului român ne întâmpină de asemenea, după cum le-am întâlnit în acel al altor neamuri, ca cele două fețe ale lui Ianus, cele două concepții ale destinului, antică și modernă. Uneori apăsarea împrejurărilor a fost atât de zdrobitoare, încât a împins la resemnare în fața fatalității. „Soarta acestei țări e de a fi în veci smerită“ spusese când-va Vodă Bibescu, acelaș care, stând de vorbă cu Bariț, îi arăta astfel imensele greutatea ce se opuneau idealului de unitate al Românilor: „Suzeranitatea Porții Otomane s'a întemeiat prin arme, și numai prin arme s'ar putea scutura. Protectoratul Rusiei se razimă în tratate... tot prin tratate s'a pierdut și Basarabia ; cum voiți s'o

restituie Rusia?... Iar cât pentru Transilvania și Banat, te las să judeci singur dumneata, frățico, mărimea puterii care ar trebui să opuneți la o rezistență disperată a celor trei naționalități, dedate din veacuri a trata pe Români numai ca pe supușii lor, și nici decum ca pe domni ai țării. Vedeți ca să nu fiți seduși de idealuri și de fantasii amăgitoare“. Roata ur-sitei ne strivea doar sub povara a trei mari împărății, la răspântia cărora ne fusese hărăzit locul sub soare.

Dar nu această resemnare lipsită de încredere și de vlagă a dus poporul nostru la luptele și faptele, prin care și-a câștigat locul său în istoria neamurilor.

Elementele permanente ale trecutului său ne arată la conducătorii noștri de odinioară o modestie creștinească, atât de deosebită de trufia semeață a altora, o mărginire realistă la dreptul și la pământul țării, îndepărtând vîsurile de stăpânire împărătească ale vecinilor; dar aceleași elemente cuprind un sentiment statornic al unei vieți de sine stătătoare și o legitimă mândrie a chemării sale: „eu îmi apăr sărăcia, și nevoile, și neamul“ credea poetul că a răspuns Voevodul Mircea sultanului Baiazid. Dar avem mărturiile scrisorilor vremii, cari sunt deopotrivă de caracteristice. „Dumnezeu știe cui îi va ajuta norocul, scrie Petru Vodă Rareș puternicului rege Sigismund al Poloniei, și, dacă vom fi biruiți de Măria Ta, vom fi biruiți de un prea puternic Domn și Crai, care

cârmuiește multe țări. Iar dacă milostivul Dumnezeu ni va fi nouă cu noroc, lucru despre care n'avem nici o îndoială și Măria Ta vei fi biruit, vei fi fost biruit de un biet Domn al Moldovei". Frumoase cuvinte, în cari umiliința drept credincioasă în fața Celui de Sus, se împletește totuși cu o bărbătească mândrie și încredere în vitejia ostașilor țării.

Nu mai puțin pilduitoare sunt învățăturile înțeleptului Neagoe Basarab : „Nu fireți, scrie el în povețile către fiul său, ca pasărea aceea ce se chiamă cuc, care-și dă ouăle de le clocesc alte păsări, ci fiți ca șoimul și vă păziți cuibul vostru". Și urmează o altă pildă despre acest șoim, care își găsește în mod firesc locul în această povestire : „Deci văzând el așa, odată prinse o pasăre, să-i fie lui de mâncare, și zburând cu dânsa prin văzduh; se luă după dânsul altă pasăre mare și puternică fără de seamă, care se chiamă vultur, și începu a-l goni, să-i iea vânatul. Iar șoimul, dacă văzu, zise în inima lui : „Mie nu-mi este frică de acest vultur, că eu multe păsări biruiesc și pe el îl văz mare și puternic, și zlobiv, iar inima lui o știu că este fricoasă... ci numai mă întristez de mărirea lui cea multă. Pentru aceea nu mă voi bate cu dânsul, ci mai bine să împart vânatul meu și să-i dau și lui, și voi fi în pace. Iar eu, dacă nu mă voi sătura cu ce-mi va mai rămâne, nu voi muri, ci voi trăi până iar voi vâna ceva...

Așa și voi, fraților, sunteți ca șoimul, cu multe biruințe și cu vânatul în mâinile voas-

tre, adică avuția. Deci, de veți vedea pe niscai limbi păgâne să se pornească asupra voastră, cu oști grele și cu putere mare, voi nu vă împotriviți lor și vă bateți cu ei într'acel ceas, ci socotiți a le slobozi din unghiile voastre vânat, adică avuție să le dați să mănânce. Dar dacă veți vedea că nu vor să se învoiască, voi nu vă temeți de dânșii, nici de oștile lor cele multe, ci luați pe Dumnezeu ajutor în inimile voastre, și vă rugați, zicând: Stăpâne, făcătorul tuturor și Dumnezeu cel bun... nu suntem bucuroși să se facă această răzmeriță... Că noi, Doamne... știm că tot cel ce va veni către Tine cu smerenie și plecăciune, nu-l vei goni dela Tine. Deci și noi am plecat smerenia noastră lor, iar ei n'au vrut să primească.. ci s'au potrivit să fie mai puternici decât Tine... Pentru aceea... la Tine alergăm, ca să ne fii ajutor spre vrăjmașii noștri, nu pentru dreptățile noastre, ci pentru mila Ta cea multă". Astfel, îmbrăcându-te în dragostea lui Dumnezeu ca într'o platoșă... să-ți tocmești toate tunurile și oștile tot cete, cum le va fi rândul... iar tu să mergi drept față la față spre vrăjmașii tăi, fără nici o frică". Iată un mod de a simți și de a vorbi, care nu se potrivește cu resemnarea fatalistă înaintea năpastelor și asupririlor soartei. E adevărat că textul acesta al învățăturilor se crede a fi fost scris de un călugăr, admirator al Voevodului, care i-ar fi ticluit povețele și cuvântările: este teza, pe care Demostene Russo o susținea, cu logica sa aprigă,

împotriva lui Nicolae Iorga, fără ca acesta să-și fi schimbat sau măcar clintit punctul de vedere. Să zicem chiar că ar fi așa și că nu avem a face cu învățături autentice ale Domnului Țării Românești; dar s'a mai întâmplat ca un text să nu fie autentic în litera sa, și să reprezinte totuși un document de o nediscutabilă valoare în spiritul său. Fie sau nu de mâna Voevodului, scrierea răspunde preocupărilor și mentalității timpului, a cărui atmosferă a păstrat-o.

Iar mai la urma urmei, dacă vecinii noștri fac și acum atâta caz de învățăturile Sfântului Ștefan, cari nu prezintă mai multe garanții de strictă autenticitate, să ne fie îngăduit să folosim și noi acele atribuite lui Neagoe Basarab, ctitorul minunatei mănăstiri dela Curtea de Argeș, cel puțin în măsura în cari oglindesc permanențele trecutului nostru.

Din aceste permanențe, elemente alcătuitoare ale conștiinței și ale misiunii românești, nu lipsește însă nici al treilea, care e reazemul și temelia tuturor: teritoriul.

Din întâile vremuri ale alcătuirii de stat, două idei fundamentale se desprind tot mai limpede din scrisul și din faptele Domnitorilor noștri, a sfetnicilor și a căpitanilor lor: misiunea de a apăra Europa și creștinătatea la porțile Răsăritului, și unitatea organică a ținuturilor locuite de Români, pentru a întemeia și a sprijini această misiune de apărare.

Am putea regăsi obârșia acestui gând în tim-

purile cele mai depărtate, până și în cuprinsul hotarelor vechii Dacii. Burebista și-a întins stăpânirea din inima Carpaților până la Nistru și dincolo de el, iar Romanii au căutat să atingă la rândul lor aceleași granițe ; o inscripție din ultimul an de domnie al împăratului Traian a fost descoperită de curând lângă Cetatea Albă, Descălecarea Principatelor noastre a pornit și ea din munți, pe drumul Dunării și al mării. Dar nu e nevoie să ne oprim la vremuri și împrejurări atât de depărtate, e de ajuns să răsfoim unele din scrisorile rămase dela Voievozii țărilor românești.

Am mai pomenit aiurea de scrisoarea lui Ștefan cel Mare, trimisă Venețienilor la 1478, prin solul său Țamblac. Vorbind de Chilia și Cetatea Albă pe cari Turcii le amenință, învingătorul dela Racova adaugă : „Înălțimea Ta te poți gândi că aceste două locuri sunt toată Moldova, și Moldova cu aceste două locuri e un zid pentru Țara Leșească și Țara Ungurească“.

O jumătate de veac mai târziu, viteazul său urmaș, Ștefăniță Vodă, înseamnă cu amărăciune lipsa de înțelegere a vecinilor pentru nevoile apărării comune : „căci dacă astăzi Dumnezeu va pedepsi țara noastră Moldova, să nu vă îndoiiți că mâine o să vie rândul și pentru alte Domnii creștine“, scrie el Craiului leșesc. Mai aspru încă și mai ironic sună, în anul următor, instrucțiunile ce le dă trimisului său, spre a le transmite în acelaș loc : „Și

Pecete cu stemele țărilor românești
din timpul lui Mihai Viteazul

cu toate că vă mulțumesc pentru că făgăduiți a-mi da ajutor și nu voiți a vă cruța averile și cheltuielile și ostenelele și sănătatea, totuși trebuie să vă spun că n'am văzut omul care, dacă se înneacă, dă ajutor altuia, ci însuși trebuie întâi să înnoate la mal. Așa și Voi îmi făgăduiți ajutor, dar nu voiți să vă luptați cu dușmanii, așteptând ca eu să mă lupt cu dușmanul vostru. Întâi voi să vă luptați cu dușmanul vostru, cu care lucru vă veți ajuta pe voi și pe mine, că eu nu pot să vă dau ajutor când am și eu aceiași nevoie ca și Domniile Voastre“. Și nu lipsește nici accentul de indignare când Voevodul adaugă : „Mai la urmă nici nu sunt straja voastră năimită“ pentru că straja o îndeplinește nu din grija altora, ci din nevoia de apărare a țării și a lumii creștine.

Să mai întoarcem o filă : vom afla pe hârtia îngălbenită de vremuri urme de sânge și încă de sânge domnesc. E acel al lui Ștefan, zis Lăcustă, pe care în anul dela Mântuire 1540 boierii Moldovei l-au înlăturat din domnie și din viață, simțindu-l că începuse cu încetul a da țara Impăratului turcesc : „voia să-i dea tot țărmul dela Dunăre până în munte, precum și Nistrul tot“. Era o trădare, o „hiclenie“, părăsirea misiunii încredințate Domniei moldovene, iar dezertorul și-a plătit vina cu capul, atât de puternic era sădită în conștiința publică datoria de a apăra Apusul și Creștinăitatea în colțul furtunilor, dinspre Marea Neagră și gurile Dunării.

Dar nici în cellalt sector al apărării noastre, în Țara Românească, gândul acesta nu a fost părăsit. Cu aceiași putere se manifestă sentimentul de solidaritate între toate țările cuprinse în marginele aceluiași destin. Când din cetatea Ardealului, Iancu Corvin dusesse la biruință peste Dunăre oștile creștine, un contemporan socotea că mai mult sporise slava Valahilor din care își trăgea obârșia, decât a Ungurilor. Câți-va ani mai târziu, la 1462, cruntul dar istețul Vlad Țepeș scria fiului lui Iancu, Craiului Matiaș, vestindu-l de pregătirile Turcilor: „Deci Măria Ta, milostive doamne, dacă voia Măriei Tale este să ai luptă cu dâșii, atunci strânge-ți toată țara și tot poporul de oaste, și călării și cei de pe jos, adu-i în această Țară Românească a noastră și binevoiește a te bate aice cu dâșii. Iar dacă nu vrei să vii Măria Ta însuși, atunci fii bun de-ți trimite oastea întreagă în părțile ardelenale ale Măriei Tale, încă dela Sf. Gheorghe. Dacă Măria Ta nu vrei să-ți dai toată oastea, atunci dă numai cât ți-e voia, măcar Ardealul și Secuimea“.

Aceiași conștiință a aceluiași destin pentru țările de dincolo și de dincoace de munți îl frământă și pe Mihai Viteazul. „Țara Românească, scrie el în memoriul său dela 1601 către Măritul Impărat dela Viena, nu e mai departe de scaunul tiranului, ce se chiamă Constantinopol, decât cale de cinci zile. In această țară puteam noi petrece foarte bine, în

pace, sigur și fără de nici o frică, dacă nu mă simțeam chemat de credința mea către Măria Ta și către toată Creștinătatea. Eu însă, nevrând să adaug puterea Turcilor prin ostașii mei, de bună voie m'am arătat gata a lua parte în legătura creștină ; prin care faptă pe tiran mi l'am făcut dușman de moarte și însetat după sângele meu". Iar în concluzie, cât de logică îi este credința că Măria Sa Impăratul și sfatul Său „bine să ia aminte și să grijească, Ardealul și Țara Românească în ce loc sunt ; tot norocul creștinătății e aruncat pe aceste două țări — că, Dumnezeu să ferească, de-ar apuca Turcul aceste două țări, ar fi peire a toată Creștinătatea".

Alții s'au lăudat sau se mai laudă cu misiunea de apărare a Creștinătății, pretinzând că le revine exclusiv, dar istoria obiectivă, pe care o scriu învățații altor țări, a judecat de mult acest proces și ne-a dat dreptate. Apare de-altfel unde-va mai limpede înțelesul unei misiuni istorice, decât în șirul de mărturii ce le-am adunat din trecutul românesc ? Nu e lipsit de interes să mai adăugăm una, mai ales că ea cuprinde părerea nu a unui Român, ci a unui Ungur. La 25 Decembrie 1593, căpitanul Valentin Prepostvary scria către Aron Vodă al Moldovei, în legătură cu pregătirile de război împotriva Turcilor : „Acum ar putea Măria Ta să slujească mai întâi Domnului Dumnezeu ; pe urmă creștinătății iar în rândul al treilea slavei vitejești a Măriei Tale, și numele tău

acum l'ai putea întinde Măria Ta spre pomenire veșnică, rămânându-i în veci un nume, o slavă, cât de bună ca înaintașilor Măriei Tale, **ca și credinciosului Ștefan Vodă de odinioară, slava vitejească și numele căruia trăiește și acum și până va fi această lume, atâta vreme slava și numele lui nu se va șterge.** În rândul al patrulea și de pe lăcuiitorii țării Măriei Tale, acum ar putea Măria Ta să iee jugul greutății care nu poate fi suferită, **ba Măria Ta ar putea să-și întindă țara, înțelegându-se Măria Ta cu Țara Românească și cu Sârbii...**".

Vremurile desigur se schimbaseră : destinul de apărare și de unitate era să-și îndeplinească poruncile de rândul acesta, nu prin urmașul lui Ștefan pe scaunul Moldovii, ci prin Mihai Viteazul, purces din Țara Românească. Dar nu e mai puțin adevărat că în scrisul căpitanului dela Csenger se regăsesc cei doi factori, îndrumători ai ursitei noastre : apărarea creștinătății și unirea țărilor românești pentru a-i împlini nevoia.

Am mai urmărit aiurea desvoltarea ideii de unitate în scrisul cronicarilor și al istoricilor¹⁾; nu e locul de a urmări aci întreaga desvoltare a ideii de unitate politică la poporul nostru. Ne va ajunge să amintim că și în vremurile în cari se părea că ne depărtăm tot mai mult de acest ideal, prin fărâmițarea hotarelor noa-

1) **Formarea unității românești, factorii istorici.** *Arhiva Românească*, V 1940, p. 25—46.

stre și trecerea atâtor provincii sub stăpânire străină, pentru acei cari priveau problema din afară, tot unitatea Daciei era soluția ce se înfățișare ca o încheiere necesară a destinului. Fie că ea ne apare în proiectele rusești din veacul al XVIII-lea, în cari un mare duce urma să preia cârmuirea regatului dacic, fie că mai târziu, în parlamentul din Frankfurt, un deputat german interpela asupra necesității de a uni Transilvania cu principatele, spre a da viitorului stat român cam întreg teritoriul vechii Dacii, ideea era în mers. Ea nu se va mai opri, iar în 1849 Radu Golescu, scriind de prin țări străine fraților săi, Ștefan și Nicolae, nu mai are nevoie, pentru a fi înțeles, decât de a înscrie într'un cerc, a cărui rază se întinde în mod firesc peste întregul pământ locuit de Români, lozinca nouă de luptă și de izbândă a României Mari: „**Vive la Roumanie, O grande, vous comprenez...**“. L-au înțeles atunci, după cum îl înțelegem astăzi.

Visul acesta care cere împlinire, străinii încep să ia cunoștință de el, unii cu ironia cu care privești nebunia unei râvne imposibile. „Dacă poporul român, spunea guvernatorul imperial al Ardealului, baronul Wohlgemuth, se simte în stare a restaura prin puterile sale un Stat daco-român, el nu are decât să cerce, să înceapă. Planul de executat este simplu: o armată bine deprinsă de cel puțin 200.000 de soldați valoroși, însoțiți de artileria corespunzătoare cu câte-va sute de tunuri, o constelație

europăană favorabilă, un aliat puternic, ca să poată declara dintr'odată război Austriei, Rusiei și Turciei. Dacă Românii vor ieși victorioși dintr'un război ca acesta, ca să poată dicta ei condițiile la încheierea păcii, atunci toată lumea îi va lăuda și admira ca pe restauratorii Imperiului daco-român“.

Dar alții, mai prudenți, sau mai temători să sfideze destinul, nu-și ascundeau, încă de atunci, o îngrijorare pe care le-o întemeia prevederea. „După o astfel de încurajare dată pretențiilor românești, scria în 1857 baronul de Prokesch-Osten, ambasadorul Austriei la Constantinopol — era vorba de eventuala unire sub un singur Domnitor, a Moldovei și a Munteniei — cum s'ar putea închipui ca ele să se oprească acolo?... Românii ar găsi atunci suzeranitatea Porții o rușine și o nedreptate, ar găsi țara lor prea mică, ar râvni un stat independent, cuprinzând Bucovina, partea românească a Transilvaniei, Banatul și poate o graniță în Balcani.. Nu, nu cred că s'ar putea reveni la o idee respinsă la conferințele din Viena și care ar amenința Austria până în măduva oaselor“. Rareori un diplomat a putut prevesti cu mai multă precizie desfășurarea viitoare a evenimentelor, și aceasta pentru că, fără a le împărtăși, înțelesese totuși legile destinului românesc.

Cu înțelesul său de misiune, se poate spune acum că pătrunsese în conștiința oamenilor de Stat cari construiau în Europa ordinea nouă,

mai temeinică și mai sănătoasă, a statelor naționale. „În numele Cerului, scria tot la 1856 Cavour lui D'Azeglio, în timpul Congresului dela Paris, convingeți pe Palmerston că ar fi o crimă de lez-civilizație să stăruiaască în menținerea unui *statu quo* și să se opună dreptelor dorințe ale întregului popor românesc“. Ursita istoriei noastre se apropia de împlinire.

Și totuși au mai trebuit șase decenii, acele cari despart 1859 de 1919, cu toate luptele și jertfele cari le-au însemnat urma în desvoltarea noastră, pentru ca dreptele dorințe ale neamului întreg să se înfăptuiască, pentru ca la răspântia împărățiilor prăbușite să se ridice un stat românesc unitar și puternic. Anul 1919 a statornicit destinul românesc în conștiința Europei; o afirma, cu întreaga autoritate ce i-o confereau nu numai acțiunea sa politică și diplomatică, dar și intrarea victorioasă a armatelor noastre la Budapesta, Ion I. C. Brătianu în ședința Consiliului Național dela Sibiu :

„În trecut a fost românimea în lupte seculare nu numai pentru existența ei, dar și pentru existența și apărarea civilizațiunii lumii.

În luptele creștinătății contra Turcilor, soldații lui Ștefan Vodă au luptat nu numai pentru apărarea Moldovei, dar și pentru mântuirea creștinătății, și valurile barbariei, când de acea stâncă s'au frânt, s'a scăpat nu numai românimea, dar și civilizația europeană de puhoiul păgânilor.

Istoria se repetă. De sigur, schimbându-și fața cu caracterul vremurilor. În ziua de astăzi, soldatul român pe Tisa și dincolo de Tisa, n'a asigurat numai granițele României, dar a sprijinit, ca în vremurile de demult, civilizațiunea europeană, apărând-o de valurile distrugătoare ale bolșevismului. La Nistru și la Tisa, s'au oprit curențele de distrugere care amenințau centrul Europei. Stânca de care s'au frânt au fost energia și bărbăția poporului român. Iată de ce este de datoria oamenilor cari pretind și au datoria de a conduce destinele acestui popor, să înțeleagă de sus, cu toată înălțimea vederilor, misiunea pe care o are acest popor în locul unde Dumnezeu l-a pus, și unde, din istoria trecutului și din faptele prezentului, se dovedește care este rostul său, misiunea sa în istoria civilizațiunii“.

Aci trăiește și se afirmă cu tărie întreaga conștiință a poporului nostru despre chemarea sa, pe care n'o poate îndeplini decât întemeiat pe întregul cuprins al pământului și al granițelor sale. În desfășurarea de posibilități care îi alcătuiește destinul, el va cădea sau va învinge, după cum va părăsi această lege a misiunii sale sau o va păzi cu prețul luptei și al sacrificiului. Această conștiință morală care întemeiază națiunile și le călăuzește în istorie, a fost întunecată în anii de risipă ce au urmat întregirii. Scadența nemiloasă a venit în 1940, anul de urgență și de cumplită umilință.

Dar din cenușa însăși a restriștei noastre, flacăra poate iarăși să se ridice, luminoasă și vie, de vom ști să nu ne mai depărtăm în viitor de drumul ce ni l-au tras ctitorii țării, ai așezămintelor și hotarelor ei.

În această conștiință pe care o întărește cu pecetea ei întreaga experiență a trecutului, se cuprinde, în înțelesul său de astăzi și de totdeauna, ceea ce putem numi cu adevărat destinul românesc.

El răsare din pământul pe care veacurile ne-au așezat, el plutește în aerul pe care îl respirăm, el veghează în zărilor depărtate către cari răzbate privirea noastră. Glasul său șoptește în ropotul apelor cari isvorăsc din munți, poruncile sale răsună puternic în izbiturile de trăsnet ale furtunii. El e mereu cu noi, în jurul nostru, dar mai ales în noi. Depinde de noi să-i dăm ascultare și să-i urmăm chemarea.

Incheierea acestor considerațiuni se impune deci dela sine.

Pentru popoare ca și pentru oameni, destinul este înscris în posibilitățile ce le definesc numele și trecutul. În ele stă puterea, ori de a purta cu cinste platoșa grea a strămoșilor, ori de a o lepăda cu rușine. Numai acele popoare vor trăi, cari își vor înțelege misiunea și vor împlini comandamentele ei, oricâte greutate și primejdii li s'ar ridica în cale.

Suntem încredințați că poporul român va ști de acum înainte, să-și înțeleagă rostul și să pe-

cetluiască încă odată, când îi va suna ceasul,
cu sângele vitejilor săi, dreptul ce i-l dă desti-
nul și pe care istoria nu l-a tăgăduit niciodată
celor vrednici.

Z E C E M A I 1941

Zece Mai : ziua de sărbătoare națională a cărei amintire stăruiește din anii îndepărtați ai copilăriei, evocând în mintea noastră, a celor născuți odată cu veacul sau în pragul său, luminișuri de soare pe strălucirea uniformelor de altă dată, vremurile senine de înflorire și nădejde în care România își făurea viitorul.

Ne-a fost dat, la trei sferturi de secol de când această zi a intrat în istoria țării, odată cu acel ce era să fie întâiul și marele ei Rege, la șase zeci de ani dela proclamarea Regatului și încoronarea lui Carol I cu oțelul tunurilor cucerite la Plevna, să privim un zece Mai mohorât într'o Românie sfâșiată.

Dar rândurile dese și sure ale oștirii pregătite pentru luptă, al cărei pas hotărât vestește împlinirea Scripturilor, în fața tânărului Rege investit cu cea mai înaltă demnitate militară pe care au îmbrăcat-o marii Săi înaintași, cuvintele înseși rostite astăzi cu atâta încredere și avânt, dela Vlădică la opincă, dela Conducătorul Statului la sublocotenent, arată tot mai limpede voința neînduplecată a neamului, de

luptă și de jertfă pentru biruința deplină a dreptății sale.

În lumina acestor împrejurări, se cuvine să ne folosim de scurtul popas de reculegere ca să privim în urmă, și din firul amintirilor ce se leagă de aniversarea de astăzi, să căutăm a-i desprinde mai lămurit înțelesul și învățămintele.

Zece Mai a însemnat, în primul rând, ziua Dinastiei. La 10 Mai 1866 a depus Domnitorul Carol de Hohenzollern jurământul în fața Adunării țării, rostind acele memorabile cuvinte cari prevestesc și rezumă întreaga desfășurare a lungei și glorioasei Sale domnii: „Punând piciorul pe acest pământ sacru, am și devenit Român. Primirea plebiscitului Imi impune, o știu, multe datorii. Sper că-Mi va fi dat a le îndeplini. Eu vă aduc o inimă leală, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua Mea patrie și acel neînvins respect către lege, pe care l-am cules în exemplul alor Mei.

„Cetățean astăzi — mâine de va fi nevoie soldat, Eu voi împărtăși cu Domnia Voastră soarta cea bună, ca și pe cea rea. Din acest moment totul este comun între noi. Credeți în mine precum și Eu cred în Domniile Voastre.

„Singur numai Dumnezeu poate ști ceea ce viitorul păstrează Patriei noastre! Din parte-ne să ne mulțumim întru a ne face datoria. Să ne întărim prin concordie! Să unim pute-

rile noastre, spre a fi la înălțimea evenimentelor“.

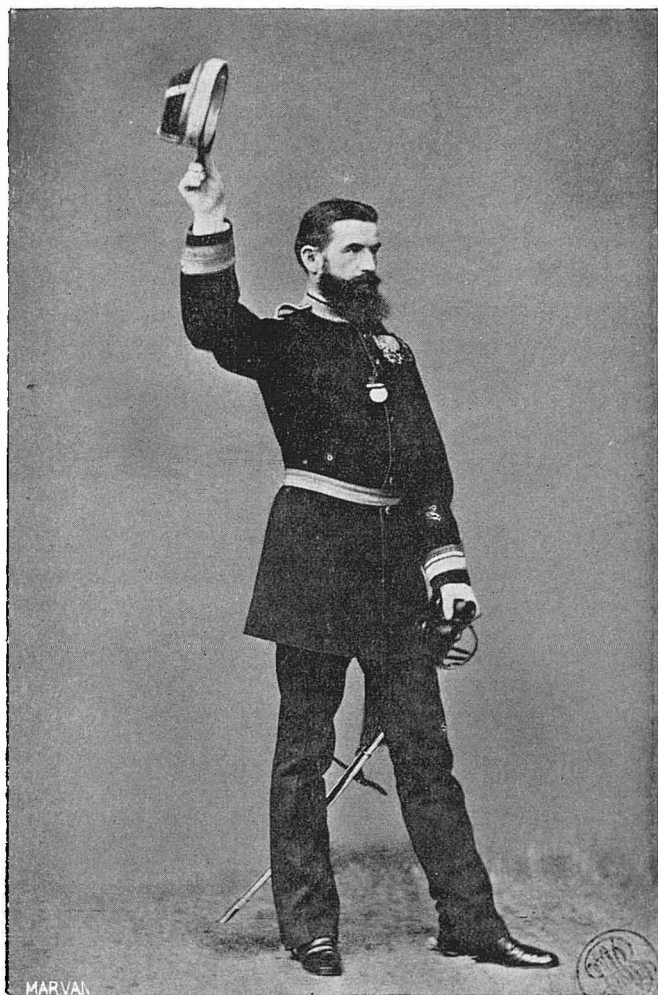
Astfel se îndeplinise întâia condiție fundamentală a dezvoltării noastre, în secolul ce urma să însemne în istorie triumful ideii de naționalitate, condiție pe care o furmulaseră în chipul cel mai categoric toți fruntașii mișcării noastre de renaștere și o amintise atât de limpede memoriul înaintat de delegații români, Conferinței Marilor Puteri întrunită atunci la Paris: „Unica garanție a ordinii și a stabilității în viitor, Români o văd în realizarea Unirii și a Monarhiei ereditare sub dinastia unui Principe dintr'o familie domnitoare din Europa.. Români, urma memoriul, s'au săturat de certurile și de greutățile schimbărilor prea dese de Domnie“. „Ei vor să pună capăt provizoratelor și incertitudinilor. Fiecare țară trebuie să aibă forma de guvernământ ce-i convine. Guvernământul electiv pe viață sau pe timp mărginit poate fi bun pentru unele țări, dar nu se poate zice că e bun ori și unde, și este sigur că nu e bun în Principatele Unite, cari nu văd cu puțință de a introna ordinea și stabilitatea decât prin guvernul ereditar“.

Convingerea aceasta pătrunsese atât de adânc și de temeinic în mintea contemporanilor, că însuși Cuza-Vodă, întâiul Domnitor al acestor Principate, unite prin alegerea sa, considera coroana ce i se încredințase doar ca „un depozit sacru“ iar în primele zile ale anului în care era să-și încheie stăpânirea, răspundea

unui demers al consulilor străini, cu o nobilă dezinteresare, că cel mai bun mijloc de a aduce liniștea în țară ar fi să-i încredințeze cărmuirea unui principe străin. Așa se lămurește și lipsa de împotrivire a lui Alexandru Ioan I, în clipa în care i s'a cerut abdicarea : acțiunea dela 11 Februarie răspundea poate astfel într'o largă măsură gândului său propriu, chiar de va fi socotit alte mijloace potrivite pentru a-l aduce la îndeplinire.

Unsprezece ani mai târziu, aceste convingeri aflau încă un răsunet în realismul, pe care îl arăta la 10 Mai 1877 Ion C. Brătianu în debaterile Parlamentului : răspunzând unui deputat, care se împotriva ca noua decorație a Stelei României să se poată da și civililor, deoarece aceasta ar fi însemnat o abatere dela principiile democrației, primul ministru îi răspundea : „nu veți fi decât doi sau trei cu aceste idei, iar toți ceilalți vor face totdeauna sacrificiul chiar a convicțiunilor celor mai intime pentru interesele Țării Românești. Eu n'am avut sfiala să vin aci în Cameră sub regimul convențional care instituia principiul monarhiei constituționale, și când atunci mi se zicea că sunt republican, eu nu m'am sfiit a declara că într'adevăr sunt republican și aş dori și pentru țara mea sistemul republican : dar fiindcă văd că nu se poate, de aceea.. voi face tot pentru ca să prospere țara mea sub regimul monarhic“.

„Cei mai republicani, încheia conducătorul

Domnitorul Carol I
în Războiul Independenței

revoluției dela 1848, au fost îndemnați de un instinct de conservățiune a admite în cele din urmă o domnie ereditară“.

Astfel s'a încheiat acum trei sferturi de veac legătura între dinastie și țară, adevărat contract între Rege și națiune, în care credința și devotamentul celei din urmă se întemeiază statornic pe principiul de echilibru, de dreptate și de prestigiu, pe care îl reprezintă cel dintâi. De atunci clipele de mai mare strălucire în istoria României moderne, au fost acelea în cari, de o parte și de alta, aceste condiții esențiale ale dezvoltării ei au fost îndeplinite cu cea mai mare stăruință și sinceritate.

Dar dela zece Mai 1877, prin însăși fapta Domnitorului și a sfetnicilor săi, ziua pe care o prăznuim mai înseamnă pentru Românii de pretutindeni aceea a Armatei, a voinței națiunii înfăptuită prin puterea și vitejia ei militară.

Desigur, puține popoare la aceste margini ale Europei au dat dovadă de atâta dorință de pace și de liniștită conviețuire cu neamurile și stăpânirile înconjurătoare. Însăși declarația de independență ce se leagă de rostul istoric al acestei zile, s'a făcut sub imperiul celor mai grozave necesități războinice, atunci când se folosiseră până la deplina lor istovire toate încercările de-a înlătura, pe cale de pace și de bună înțelegere, conflictele cu împărăția vecină.

„Când însă, spunea în ziua dintâi a Neatârării noastre primul ministru Domnitorului, a

încetat orice speranță că turburările de peste Dunăre se vor potoli pe cale diplomatică, când războiul., a izbucnit și când nimic nu ne poate asigura despre consecințele acestei teribile zguduirii pentru peninsula balcanică... când orașele și satele noastre deschise, unde nu erau nici trupe rusești, nici chiar românești, sunt, nu numai ocupate ca puncte strategice, dar zilnic bombardate, incendiate și jefuite, când câmpiile și holdele noastre sunt pustiite și arse, când muncitorii sunt răpiți dela plugul lor și duși în robie cu femeile și copiii lor, când într'un cuvânt, vedem Patria noastră amenințată de toate urgiile năvălirilor sălbătice din veacurile trecute, acelaș simțământ de prudență și de înțelepciune care ne-a condus întotdeauna, ne impune astăzi datoria de a ne ridica cu toții, de a ține piept primejdiei, spre a salva individualitatea politică a Statului român“.

Din prisosul de nedreptăți, de asupriri și de împilări au țâșnit atunci, ca și în alte zile mari ale trecutului depărtat, energia și încrederea în destinele neamului, cari ne-au dus tânăra oștire, de atâtea veacuri neîncercată în lupte, peste Dunăre sub zidurile Plevnei, să pecetluiască prin sângele ei conștiința de a fi și voința de a lupta a poporului român. Când străinii ce priviseră vitejia dorobanților avântați pe povârnișurile sângeroase ale Griviței, au putut spune cu uimire, cum a scris atunci unul dintre ei : „Nikiodată n'aș fi crezut să văd atâtea bravură la o trupă care până acum

n'a cunoscut focul", s'a deșteptat în conștiința românească de pretutindeni amintirea vitejiilor strămoșești și temeiul de nădejde al biruințelor viitoare.

Căci războiul neatârării, început prin declarația de independență dela 10 Mai 1877, n'a fost numai acel al României mici, ce nu cuprindea atunci în hotarele sale decât Muntenia, Moldova lipsită de cele mai bogate ținuturi ale ei cu doar trei județe ale Basarabiei de miază-zi; el a fost purtat cu trupul și cu sufletul, de Românii tuturor provinciilor aflate sub stăpânirea străină din cari au alergat, înfruntând toate piedicile și toate urgiile, voluntarii și ajutoarele; din Basarabia, de unde un tânăr voluntar din cavalerie purta încă de atunci în desagii săi bastonul mareșalului Averescu; din Bucovina, din Ardeal, bărbații treceau munții să ajungă rândurile învingătorilor dela Plevna, iar femeile, atunci când nu le era îngăduită altă manifestare, purtau totuși cu mândrie căciulița de astrahan împodobită cu pana Curcanului.

Patru decenii mai târziu, năzuințele răscolite de fapta vitejească a armatei erau să rodească în împlinirea destinelor românești.

Fie ca astăzi, când oastea țării își strânge rândurile, când își înalță iarăși fruntea spre drapelele ce fâlfâie deasupra rândurilor ei, împodobite cu mărturiile izbânzilor trecute, privirea ostașilor să poată desluși în țesutul de mătase slovele străvechi, lozinca de pe steagu-

rile voievozilor : „vitejia dreaptă să biruiască“.

Niciodată vitejia ce clocotește în sângele lor, ca și în acel al strămoșilor, nu s'a aflat în slujba unei cauze mai drepte.

Afle în amintirile ce străjuesc însemnătatea acestei zile naționale și istorice, puterea de a dovedi încăodată Regelui și Țării, prietenilor și vrăjmașilor, că dreptatea nu pierе și vitejia biruește.

TREI CHIPURI DE CTITORI

FERDINAND I

Călare pe calul său uriaș, cu mantia încoronării plutind de pe umeri, purtând coroana pe care singur și-a așezat-o pe frunte, și buzduganul dăruit de oaste ca semn al vitejiei : astfel îi toamnă chipul, în amintirea generațiilor viitoare, bronzul nepieritor al istoriei.

Pentru acei cari l'au cunoscut în viață, cu înfățișarea sa modestă și omenia îngăduitoare a ființei Sale, ce ascundeau uneori acelor cari nu-L pătrundeau, sentimentul înalt și statornic al demnității de Rege, statuia ce se ridică la porțile Capitalei, înseamnă nu numai un exemplu, dar și un îndemn.

Trecut-au doar alți regi și împărați falnici prin porțile cetăților, în alaiul intrărilor triumfale, înfășurați în fumul de tămâie răspândit de curteni : ce a mai rămas oare din visul deșertăciunii lor ? Iar pe acela, căruia nici după moarte nu-i iertau timiditatea profunde sale onestități sufletești, faptele Il așează la locul de fală, depe care amintirea îi înfruntă

veacurile. Este aci judecata temeinică a destinului și a dreptății.

Ca principe moștenitor rămăsese într'adevăr în umbra puternicei figuri a lui Carol I. Prea puțini îi aflaseră tezaurul de cunoștințe și de erudiție, adâncul sentiment al credinței și al misiunii Sale, ce erau să-I fie reazăm în zilele de restriște. Puțini bănuiau în el nemărginita putere de jertfă, care era să-L ducă la cele mai mari sacrificii ce se pot aștepta dela un om, un părinte și un Rege.

Și totuși, în clipa în care, în fața Adunărilor Legiuitoare, a depus jurământul pe Constituția țării, în zilele tulburi din toamna anului 1914, a răsunat în toate conștiințele românești, ca o chemare și o prevestire, legământul Său, de a rămâne în toate împrejurările „un bun Român“. Cuvântul acesta regal, l-a ținut până la sfârșit, până dincolo de orice margine și de orice stavilă.

Urcase treptele tronului la o mare răscruce de vremuri.

Obârșia Lui, sângele Său, amintirile copilăriei și ale tinereții Il legau, prin întreaga țesătură a firelor lor nevăzute, de marele imperiu ale cărui arme le purtase, întocmai ca și înaintașii Săi, imperiul german, peste care neamul Său însuși ajunsese să domnească, în zile de strălucire și de glorie.

De acest imperiu puternic și slăvit, România era legată de treizeci de ani, prin tratatul de alianță ce o apropiase de Austro-Ungaria.

Dar timpurile se schimbaseră. Intrată tot mai mult sub cârmuirea maghiară, dubla Monarhie se arăta stăpânitoare tot mai vitregă Românilor așezați înlăuntrul hotarelor ei. În tendința ei de a cuprinde și mai departe peninsula Balcanică, ea se izbea tot mai mult de năzuințele firești ale poporului nostru și căuta să le ridice în cale dușmăniile răscolite de iscusitele sale uneltiri.

Războiul ce izbucnise suna pentru neamul românesc ceasul marei hotărâri: acum, or' niciodată îi cădea zarul soartei, pentru a-și înscrie dreptatea în istorie. A fost fapta nepieritoare a Regelui Ferdinand de-a fi înțeles această chemare și de-a-și fi impus să o urmeze. Cu drept cuvânt, pornind la războiul întregirii, doi ani după ce-și însușise năzuințele și simțământul țării, a nădăjduit că va învinge cele mai mari primejdii, de îndată ce se biruise întâi pe Sine însuși. Cuvântul profetic al lui Nicolae Filipescu îi deschisese calea: amintindu-i de destinul, înfrățit cu al său, al lui Mihai Viteazul, îi urase să se încoroneze la Alba Iulia sau să cadă pe câmpia Turdei. Regelui Ferdinand I-a fost dat să se încoroneze la Alba Iulia.

Dar câte greutate, câte suferințe înfruntate cu bărbăție alături de neuitata Sa tovarășe de viață și de luptă, Regina Maria, până în ziua aceasta de izbândă și de răsplată!

S'au scurs astfel zilele de restriște ale retragerii, clipele de încordare eroică ale bătăliilor

din Moldova, durerea păcii impuse de vrăjmaș, pentru ca în sfârșit să răsară iarăși soarele nebiruit al nădejdlor împlinite. Dar Regele nu-și pierduse credința nici o clipă: „Această credință, spunea El la Iași voluntarilor ardeleni intrați în rândurile armatei române, M'a călăuzit când am luat armele și nu M'a părăsit cu toate suferințele, cu toate durerile prin care am trecut. Purtată de milioane de inimi, din toate colțurile de unde sună dulcele grai românesc, ea va birui, căci ea netezește orice cale, umplând văile și sfărâmând munții“. Iar chemându-și ostașii la noi lupte, atunci când apăsarea dușmană a fost înlăturată, El le amintea biruințele dela Oituz, Mărăști și Mărășești, pe cari vrăjmași și prieteni le țineau minte deopotrivă: „Arătați-le, le spunea El, că timpul de așteptare n'a putut să slăbească brațul ostașului român. Frații noștri din Bucovina și din Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea din jugul străin“.

Și cu ce mândrie de adevărat și bun Român se oprea El, după biruință, călcând pe plaiurile Bucovinei, la mormântul lui Ștefan cel Mare: „Chilia și Cetatea Albă, la pierderea cărora a sângerat inima Ta, sunt ale noastre. Și Ardealul pentru care Tu și viteazul Tău fiu Petru Rareș ați purtat armele victorioase peste munți, este al nostru. Al nostru este malul Mării și bogata Dunăre de Jos. Și tot după a Ta poruncă făcut-am răzeși în tot întinsul

pământului românesc, pe toți aceia cari au purtat arma în timp de război, lucrând cu plugul în timp de pace“. Nu întâlnim în istoria noastră o pagină care să afle răsunet mai adânc în inimele românești, decât această dare de seamă a Regelui biruitor al Românilor, către umbra glorioasă a Voevodului Moldovei. Cuvintele Regelui Ferdinand sunt într'adevăr cu atât mai mișcătoare, cu cât ele erau, întotdeauna și în întregime de El, gândite, scrise și mai ales, simțite.

Ca și la sfetnicul Său de căpetenie, Ion I. C. Brătianu, Ii pătrunsese până în adâncul firii sentimentul istoriei românești de pretutindeni. „Mi-a fost dat, spunea El la mormântul lui Avram Iancu, în munții Țebei, Mie, întâiul Rege al României întregite, să vin aci să consfințesc încheierea unui lung și dureros proces istoric, în care era vorba de revendicarea celor mai elementare drepturi de viață națională și de unitate sufletească a celui mai vechiu și mai dureros popor din țara aceasta care, pe lângă o muncă cinstită, dăduse din sânul său stăpânitorilor depe vremuri atâtea vieți, atâți generali vestiți și încă un mare rege.

Ai murit chinuit pe roată, tu nefericitele Horia, cu ai tăi.

Iar tu, viteazule între viteji Avram Iancu, închis-ai ochii rătăcitori pe drumuri, singur numai cu fluerul tău, cu sufletul întunecat și ne mângâiat, pentru că îți vedeai zădărnicită ținta faptelor tale. Și totuși, jertfa voastră era

sfântă, căci dreptatea s'a făcut, îndeplinindu-se înțeleapta vorbă a poporului: „Apa trece, pietrele rămân“.

Le putea vorbi umbrelor mărețe ale trecutului cu deplină înțelegere, pentru că sufletul Său știuse să se înalțe la aceeași putere de jertfă pentru țară și pentru neam.

Jertfirea de Sine și de ai Săi, în clipa în care a pornit la războiul peste munți, l-a încununat domnia cu cea mai mare glorie ce a fost hărăzită până astăzi unui stăpânitor al poporului român.

O altă jertfă mai cumplită și mai dureroasă însă, pentru că Il izbea în taina însăși a iubirii Sale de părinte, era să-I întunece sfârșitul. Și totuși niciodată un Rege nu s'a ridicat la o mai mare înălțime morală decât Ferdinand I, atunci când nu S'a dat în lături de-a schimba ordinea succesiunii la Tron, pentru că socotise că acesta era interesul Statului.

Răbdarea, cu adevărat creștină, cu care a înfruntat suferința acestei hotărâri, mai cumplită chiar decât chinurile boalei ce-I aducea sfârșitul, așează în jurul chipului Său din ultimii ani, lumina ce înconjură altă dată icoanele sfinților.

Cu o deosebire totuși: istoria veacurilor apuse a cunoscut desigur mulți regi, pe cari biserica i-a socotit printre sfinți. Dar nu sunt mulți acei, cari arătând în împrejurările mari ale vieții virtuțile sfinților, să fi rămas, mai presus chiar de aceste împrejurări, pururea

credincioși datoriei de Rege. „Aduceți-vă neconținut aminte, spunea El ostașilor Săi în pragul anului de biruință, 1919, că pe steagurile voastre sunt scrise cuvintele: onoare și patrie; oriunde vă aflați, voi sunteți purtătorii acestor două idei“.

Dar pilda cea mai strălucită a împlinirii acestei lozinci le-a dat-o, prin viața și prin faptele Sale, Regele lor însuși. Și nu știu de ce, încheind aceste câte-va rânduri închinatelor memoriei lui Ferdinand I, îmi revine tot mai stăruitor în minte din toate cuvântările Sale, îndemnul să arătăm lumii, că „timpul de așteptare n'a putut să slăbească brațul ostașului român“.

REGINA MARIA

Unsprezece ani, aproape zi de zi, dela moartea Regelui Ferdinand, întregitorul de Țară, s'a stins Regina Maria.

Aceleași zile calde de Iulie au văzut desfășurându-se pe străzile Bucureștilor, convoiul solemn al înmormântărilor regale. Dar instinctul popular, care nu greșește, nu a făcut numai această apropiere de date. Ieri, în jurul trupului neînsuflețit al Reginei, ca și atunci lângă sicriul Regelui, a fost mai mult decât ritualul ordonat de protocolul Curții: mulțimile cari s'au îndesat, acum ca și atunci, dealungul drumului îndelungat până la biserica lui Neagoe Vodă, au reprezentat ceea ce nici un ceremonial

nu a putut prevedea, ori înlocui : sufletul și durerea unei națiuni.

La căpătâiul Regelui Ferdinand, omagiul se aducea sacrificiului ; sentimentul de evlavie și de recunoștință se îndrepta către Acela, care știuse, în ceasurile de cumpănă, să jertfească intereselor supreme ale Statului și ale Neamului tot ce avusese mai scump, acela în care Regele, de atâtea ori a biruit pe om.

La mormântul proaspăt al Reginei Maria, prinosul de evlavioasă închinare a fost stăpânit mai cu deosebire de amintirea neînfrânței și nebiruitei Ei vitejii — aș fi scris bărbăție, de nu era nepotrivit cuvântul pentru femeia ce a fost, în deplinătatea facultăților și însușirilor ce I-au încununat viața.

În gândul poporului în care se toarce uneori mai sigur firul istoriei decât în scrisul fățarnic al cărturarilor, rămâne o lature fundamentală ce stăpânește toate celelalte și dă pecetea domniei și domnitorului : tot atât de sigur, dacă nu mai mult, decât din citirea hrisoavelor, se desprinde pentru ce un Voevod a fost Viteazul, iar altul cel Cumplit. Aceiași judecată anonimă s'a rostit în sentimentul de jale al Țării pentru Regina Războiului și a Intregirii : el a știut să desprindă, mai presus de frumusețea trupului și de pătrunderea minții, vitejia cu care a înfruntat răspunderile și primejdiile.

Deaceea, depănând amintirile ce se înșiră în jurul lespedei dela Curtea de Argeș, același

sentiment mă îndeamnă să stăruiesc asupra a două împrejurări.

Una din ele o știu numai din auzite. Eram rănit, la Iași, când într'o zi cețoasă de Octombrie a anului 1917, Regina a sosit fără veste în pădurile Cireșoaei, și a stărui să pășească până în șanțurile cele mai înaintate ale liniilor noastre. Camarazii mi-au arătat pe urmă locurile pe unde călcase, postul trăgătorului la margine de tranșee, la câțiva metri doar de șanțul dușman, de care îl despărțeau rețele încolăcite de sârmă ghimpată în desişul codrului.

Și atunci se mai întrebau, de fusese vis sau a avea: femeia mândră care voise să arăte că stă cu trupul și cu sufletul alături de cel mai primejdut dintre străjerii Țării Sale, care înaintase până unde prea puțini, dintre capetele încoronate sau chiar mai marii oștilor și-au purtat vreodată pașii, până acolo unde a putut auzi, dela o tranșee la alta, glasul însuși al vrăjmașilor cari nici nu-și puteau închipui cine se afla atât de aproape de țevile puștilor și mitralierelor. Unii s'au întrebat, văzând neînduplecata Ei hotărîre, dacă în zilele acele de restriște, nu a căutat moartea. Dar moartea a recunoscut vitejia și și-a întors drumul.

A doua amintire e mult mai proaspătă. S'a împlinit aproape anul, de când am văzut-o ultima oară. M'a primit, după boala lungă și grea ce-I istovise trupul, în castelul Ei dela

Pelișor. Iar ca o cheazășie că suferințele nu-l clintiseră puterile și spiritul de luptă, m'a primit în picioare, de-abia rezimată de spatele unui scaun: a voit să păstrez această icoană a amintirii Ei, imaginea însăși a energiei și a rezistenței. Imi rămân adânc întipărite în minte cuvintele ce le-a rostit: câtă grijă nu cuprindeau, câtă frământată prevedere — cum se întâmplă uneori în amurgul vieții — pentru viitorul Țării și al Dinastiei. Dar un sentiment a covârșit toate celelalte: admirația pentru curajul senin, ce biruise și atunci toate durerile și toate slăbiciunile.

Alții vor scrie despre farmecul neîntrecut al femeii, despre însușirile scriitoarei, despre inteligența Suveranei care a stat alături în grele împrejurări, sfatului Regelui și al oamenilor de stat, ctitori ai României de astăzi. Poporul a știut însă și a simțit că Regina a fost Vitează: el nu putea împleti, la mormântul Ei, mai minunată și mai strălucitoare cunună.

NICOLAE IORGA

Nu mai știu cu ce prilej de comemorare, sunt acum câți-va ani, ajunsesem să mă întreb ce va fi, într-o vreme pe care o socoteam și o doream cât de îndepărtată, clipa în care Nicolae Iorga nu ar mai fi printre noi. Va fi înconjurat sfârșitul său, de aceleași onoruri, de aceleași mărturisiri de admirație și de respect,

cari l-au însoțit în timpul vieții, sau vor răsări atunci unele din criticele și adversitățile cari nu îndrăzniseră să se manifeste mai devreme?

Ceeace nu puteam prevedea era însă tăcerea care s'a lăsat în jurul mormântului său proaspăt, ca o pâclă rece de sfârșit de toamnă.

În urma tragediei, deabea de s'a ridicat un glas răsleț pentru a rosti un cuvânt de pomenire creștinească. Mi-a fost dat să citesc în revista vrăjmașilor noștri și ai săi (Nouvelle Revue de Hongrie, Ianuarie 1941), un omagiu de recunoaștere a uriașei sale opere, fără ca la acea dată o publicație românească, să fi îndrăsnit măcar a o aminti.

Nu e nici acum de altfel locul de a arăta tot ce a însemnat Nicolae Iorga în viața frământată a neamului nostru.

Trebuie ca timpul să ne redea seninătatea, trebuie ca trecerea vremii să ne așeze mai limpede în judecata istoriei pentru ca să se vadă deplin și fără părtinire contribuția ce a adus-o istoriei universale și culturii Românilor, cari alcătuiesc cea mai largă parte a neobositei sale activități.

Ceeace se poate spune și trebuie spus, este însă că nu-i unul din generația din care fac parte, sau din altele cari au precedat-o și au urmat-o, dintre toți acei ce s'au îndeletnicit cu studiul istoriei, care să nu-l fi apropiat, fie pentru a-i urma prelegerile, fie pentru a căpăta îndemnul și îndrumarea ce se arăta întotdeauna gata să le dăruiască fiecăruia.

Dar nu vreau să reamintesc astăzi nici munca învățatului, nici frământările vieții sale politice, nici chiar avântul Sămănătorului. În zilele pe cari le trăim, o singură lature a acțiunii lui Nicolae Iorga trebuie să fie pururea vie în amintirea noastră : lupta sa de decenii pentru afirmarea și biruința idealului național.

Ar fi desigur o eroare și o nedreptate să ni-l înfățișăm izolat în manifestarea acestor revendicări. Născut acum șaptezeci de ani, el aparține acelei generații de întregitori de hotare, urmași vrednici ai acelei a întemeietorilor și ctitorilor României moderne. Oameni de Stat, învățați, scriitori, deasupra curentelor diverse de gândire și de păreri i-a unit din vârsta copilăriei și de pe băncile școlii o singură voință: aceia de a așeza neamul în marginele firești ale drepturilor și ale năzuințelor sale. Puteau fi desigur vederi deosebite în ce privește mijloacele și momentul : unii se arătau stăpâniți de misiunea României la porțile Răsăritului, alții râvneau să asigure mai întâi apărării sale viitoare, cetatea firească a munților. Dar nici unul nu așeza vre-un gând de partid sau de facțiune deasupra nației, nici unul nu concepea datorie mai înaltă și mai imperioasă decât lupta pentru dreptatea ei, ce va să vie. Nu se iviseră atunci nici Statul totalitar, nici concepțiile sale de conducere și de organizare. Dar acțiunea în serviciul cauzei naționale era totală, din partea tuturor, în orice domeniu și cu orice prilej. S'au adus pe urmă critici, mai

mult sau mai puțin întemeiate, cu deosebire scrierilor istorice ; s'a vorbit mai ales de către vecinii noștri dela Apus și dela Miază-Zi, de o deformare patriotică a științei și a gândirii românești : aceasta a fost marea învinuire pe care au îndreptat-o împotriva lui Nicolae Iorga. S'a văzut însă deabea acum, cu ce diabolică iscusință știuseră să întoarcă aceleași arme în folosul lor, și sub masca unei restabiliri a adevărului, să ducă la rândul lor o luptă totală și totalitară împotriva unității românești.

În lumina acestor împrejurări, ne este oare îngăduit să ne amintim altceva, decât că am citit în 1917 „Neamul Românesc“ în tranșee, iar în zilele grele din 1918, la Iași ? Orice s'ar fi petrecut pe urmă, orice învinuiri s'au adus și s'ar mai putea aduce — dar care dintre muritori rămâne ferit de ele ? — istoria va recunoaște cine a cutreerat cu pași de prooroc satele din Ardeal și drumurile din Basarabia.

Cât de mult ne lipsește cuvântul acesta astăzi ! Câtă nevoie era pentru menținerea nădejilor firești ale neamului, de credința nezdruncinată a lui Nicolae Iorga că odată va fi dat iarăși „vitejiei drepte să biruiască“, atunci când conducătorii noștri vor ști să așeze în slujba dreptății care nu pierе, vitejia ce au dovedit-o întotdeauna ostașii României.

Cu acest înțeles veșnic, deasupra frământărilor politice cari își schimbă cursul cu nevoile vremii, amintirea lui înseamnă mai mult decât o pagină de reculegere și de pomenire. Ea ră-

mâne un drapel al năzuințelor dela cari nu am abdicat și nu abdicăm.

Mijloacele și metodele pot fi deosebite ; ele se potrivesc cu posibilitățile și concepțiile fiecăruia. Ținta nu poate fi însă decât una.

O națiune este o conștiință morală : această definiție a unor vremuri de gândire și de ideal își păstrează totuși în veacul nostru de fier întreaga ei valoare. Dacă poate fi o mângâere pentru acei cari îl deplâng, afle că tragedia ce i-a întunecat sfârșitul face din memoria lui Nicolae Iorga, unul din factorii de seamă cari întăresc astăzi conștiința morală a națiunii române.

M O L D O V A

Doamnelor și Domnilor, ¹⁾

Trebue să încep cu câteva cuvinte de lămurire și în acelaș timp de scuză. Văd că afișele anunță în ciclul de Vineri o conferință despre „Unire” și intențiunea mea, astăzi, este să vă vorbesc — deși nu este ziua — despre Moldova în cadrul ciclului „Pământ și suflet românesc”.

Care este scuza? Când m'am întors luna trecută am găsit pe masa mea de lucru o hârtie, cu aspect oficial, care semăna a ordin de mobilizare. Și într'adevăr era un ordin de mobilizare, dar la Universitatea Liberă; pe aceasta, erau trecute două conferințe: una despre Moldova în ciclul de Miercuri, cealaltă despre „Unire” în ciclul de Vineri.

Ca soldat disciplinat, știu că ordinele trebuiesc executate. Dar la data la care îmi venea conferința despre Moldova nici timpul nu-mi

1) Conferință în ciclul Universității Libere, 28 Noembrie 1941.

ajungea s'o pregătesc, nici glasul ca s'o rostesc.

Și atunci cu părere de rău a trebuit s'o amân și să vorbesc azi în ziua destinată „Ciclului Unirii“ despre Moldova.

Totuși am impresia că nu este cu totul o nepotrivire. Am impresia că ambele subiecte se confundă, că oarecum se contopesc, pentru că parcurgând cât de vag și de repede trecutul Moldovei și mai ales trecutul ei recent, nu putem să nu ne convingem că ea constituie un factor esențial și o piatră de temelie a unirii Românilor, a tuturor unirilor românești.

Imi îngădui deci să cred că nu este numai o potrivire a întâmplării, că cele două subiecte se confundă într'o singură conferință. Sper să vă pot demonstra aceasta mai limpede către sfârșitul conferinței de azi.

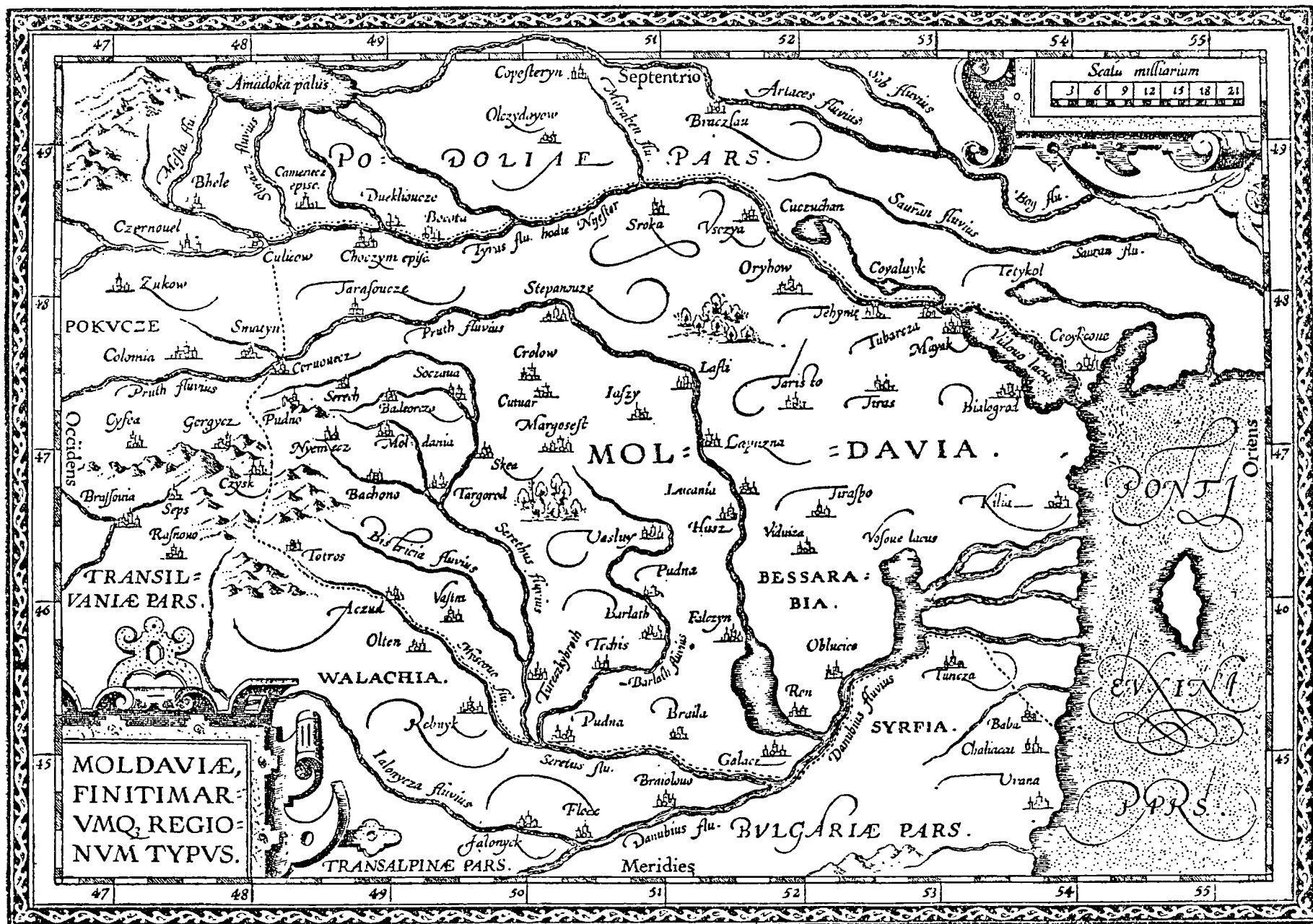
Odată ce ne-am hotărât asupra subiectului: „Moldova“, să vedem cum se desvoltă un asemenea subiect ?

Mi s'a părut din capul locului că mi se înfățișează două moduri de a-l înțelege, două metode de a-l desvolta.

Moldova !

Ași putea să fac în fața Domniilor-Voastre o evocare cu caracter poetic, sentimental. Sunt sigur că în sufletul tuturor vibrează aceiaș căldură, aceiași iubire pentru Moldova.

Ași putea încerca să privim Moldova din lunca Mirceștilor lui Alecsandri, de sub teiul lui Eminescu, să privim cu Sadoveanu cum „Ve-

GEORGIUS DE REICHERSTORFER, MOLDAVIÆ FINITIMARUMQUE REGIONUM TYPUS, 1511

nea o moară pe Siret“, sau să ne urcăm cu Ion Pillat pe dealurile lungi ale Miorcanilor.

Nu este dat oricui să fie poet. Însă desigur că în sufletul multora dintre Dvs. sunt nume evocatoare, sau e măcar dorul pe care l-am simțit astă vară în nemărginirea stepei din răsărit, când uneori răsărea în zare vedenia unor coame albastrii de dealuri, ce ne aminteau de plaiurile tot mai depărtate ale Moldovei. Dar rostul acestor vremuri este altul, după cum alta este porunca împrejurărilor.

În vremuri de război, spuneau strămoșii, poezia tace în mijlocul armelor. M'am întors deci la preocupările ceasului de astăzi și am constatat că războiul ridică probleme pe care le impune poruncitor atenției noastre.

Mai ales un război ca acesta care ne cere totul pentru că se dă pentru tot, pentru ființa însăși a pământului și a sufletului românesc. Căci nu numai oamenii trebuiesc mobilizați, ci trebuiesc mobilizate și gândirea și cuvântul.

Deaceea, în conferința mea de astăzi, să nu așteptați evocări literare, ci voi examina realități mult mai poruncitoare, mult mai aspre, realitățile geografice și istorice care se leagă de numele Moldovei.

Aceasta cu atât mai mult cu cât și pentru Moldova ca și pentru alte ținuturi românești, pofta de asuprire a dușmanilor noștri și râvna lor de jaf, de pradă, de nimicire îmbracă adesea o haină mai mult sau mai puțin ticluită din minciună, din drepturi închipuite.

Deaceea, m'am gândit că este bine ca să-mi încep expunerea, printr'o scurtă privire, nu asupra modului cum vedem noi Moldova, ci asupra modului cum o privesc alții, cum o privesc aceia care de trei ori în cursul unui veac au încercat s'o smulgă în total sau în parte, cum se oglindește această problemă în gândirea lor, cum formulează punctul lor de vedere asupra acestui ținut, pe care noi îl integrăm în sufletul și în pământul românesc.

Am căutat și am avut prilejul în cursul acestei veri să mă documentez ceva mai mult și asupra punctului de vedere rusesc sau mai de grabă sovietic, pentru că mi s'au înfățișat publicațiuni mai recente și am găsit în ele afirmațiuni care m'au uimit și care de sigur vă vor uimi și pe dvs.

Prima mărturie care mi-a căzut în mână se afla într'o revistă foarte răspândită acolo : „Istoricul marxist“ și anume un articol al unui oarecare Nartsov, scris în toamna anului trecut și intitulat : „Destinele istorice ale Basarabiei și Moldovei“. Deci, după aparențe o privire științifică și obiectivă.

„Destinele acestei țări sunt legate din cele mai vechi timpuri de acele ale Rusiei de miazăzi“.

În cursul expunerii găsim o serie de afirmațiuni foarte categorice. De pildă „de abia la sfârșitul veacului al XIV-lea Moldova s'a întins până la Prut“ ; Doamne ferește nu tre-

cuseră Voivodii ei în ținuturile dintre Prut și Nistru.

„Granițele Moldovei până la sfârșitul secolului al 14-lea erau numai până la Prut. Între Nistru și Prut trăiau Ucrainenii, Rușii...

„La anexarea Basarabiei către Rusia ea era locuită de diferite popoare. În județul Hotin locuiau Rușii, Ucrainenii și în parte Rușii. Rușii se numeau galițieni, ca oameni emigrați din Galiția în urma asupririi catolice“.

„Principala masă a Rușilor trăiește acolo din primele secole ale erei noastre. Ei sunt descendenții celor mai vechi ramuri ale slavilor orientali“.

Deci autohtoni fără discuție; pământ de străveche populație slavă.

„Bulgarii sunt colonizați ca fermieri în jud. Bender și Ismail. Evreii sunt așezați din sec. al XV-lea și al XVI-lea. Cuvântul de „jupân“ arată originea lor sud-dunăreană, acesta fiind un titlu onorific la slavii de sud“.

Să trecem mai departe. Aflăm de pildă că nu de astăzi sunt revendicări nu numai asupra Basarabiei, ci și asupra întregii Moldove.

„În programul decabriștilor se prevedea anexarea Moldovei la Rusia“.

„Abia în 1917 a început să se vorbească de ocuparea românească a Basarabiei. Presa română a desmințit svonul, dar cercurile guvernamentale românești s'au înțeles cu imperia-liștii Franței și Angliei pentru a răpi Rusiei Basarabia.

„Massele poporului basarabeau erau protiv-nice anexiunei la România, propagandiștii ei erau uciși...”.

„Aceasta — spune autorul — a fost întâia intervenție a imperialiștilor împotriva Rusiei Sovietice”.

„La 24 Ianuarie Sfatul Țării proclamă regiunea basarabeană independentă și la 27 Martie anexiunea la România, păstrând autonomia”.

Niciodată stăpânii sovietici nu au recunoscut ocupația.

Este interesant că nu se oprește asupra actului unirei Basarabiei cu România, ci trece ușor asupra lui. În schimb :

„La 25 Noembrie 1918 Sfatul Țării a proclamat anexiunea fără condițiuni.

Autorul califică drept falsificare, șantaj, siluire brutală actul de desființare a autonomiei basarabene dela sfârșitul lui Noembrie 1918.

După aceasta urmează o descriere paralelă a destinului nefericitei Basarabii, căzută în mâinele nelegiuite ale stăpânirii românești și a Moldovei sovietice de dincolo de Nistru.

„Izbitor contrast îl oferă Basarabia răpită de boerii români. Starea de asediu este formal redusă în 1928 la zonele de graniță ; în realitate peste tot este regim arbitrar și violență. Populația Basarabiei întreține cu hrană și furaj armata de 50.000 a boerilor români”.

Concluzia se impune. După ce se constată că în Basarabia, numai în primii zece ani au emigrat peste 300.000 oameni în Rusia Sovie-

tică, în acelaș timp au fost emigrări în massă ale muncitorilor și mai ales ale țăranilor în străinătate“.

Ne aducem aminte cum se îmbulzeau atâția oameni, dar ca să treacă **dincoace** de Nistru. Să ajungem însă la concluzie.

„O țară bogată, etc. etc. ajunge în stăpânirea boerilor și capitaliștilor români la foamete și sărăcie. Răskoalele dela Hotin din 1919 și Tatar-Bunar din 1924 arătau cât de mult luptau țăranii și muncitorii basarabeni împotriva ocupației românești. Se dovedise minciuna liberei voințe a unirii Basarabiei cu România. 22 de ani au luptat pentru libertate și în fine armata roșie i-a eliberat. Toate fericirile sunt în perspectivă pentru noua republică a U. R. S. S. care se va desvolta în toate direcțiile, ajungând la desăvârșitul comunism sub conducerea partidului lui Lenin-Stalin“.

Am mai răsfoit și alte publicațiuni oficiale și anume însuși „Almanahul sovietic“ care în termeni asemănători descrie aceleași împrejurări, calificând Basarabia ca străvechiu teritoriu al Rusiei :

„In anul 1918 România folosind slăbiciunea militară de atunci a Uniunii Sovietice (Rusia) a luat prin violență Basarabia. Protectorii imperialiști ai României, după directivele cărora au acționat ocupanții, au recunoscut „de drept“ actul arbitrar al României“.

„Luarea cu sila a Basarabiei realizată împotriva populației ei muncitoare, Uniunea Sovie-

tică niciodată n'a recunoscut-o. Muncitorimea Basarabiei nu s'a împăcat cu silnica ocupație militară română“.

După aceea iarăși aceeaș paralelă între ferirea de peste Nistru și sărăcia de dincoace :

„In 22 de ani de stăpânire a boerilor români și a jandarmilor, Basarabia s'a transformat într'o țară de cerșetori. Dar de altă parte, pe țărmul de est al Nistrului în acea vreme progresa o industrie înfloritoare“.

Concluzia trebuie reținută pentru că este într'adevăr de o surprinzătoare duioșie. Astfel — ne spune autorul — s'a dezvoltat cultura în noua Republică Sovietică, s'a dezvoltat, națională în formă, socialistă în conținut cultura moldovenească.

„In decursul veacurilor stăpânitorii străini au smuls părți din norodul moldovenesc. El a căzut sub stăpânirea sultanilor turci, a șlahtei polone, a guvernatorilor țariști, a boerilor români. Acum poporul moldovenesc s'a unit într'un singur stat socialist-sovietic“.

În sfârșit, nu pot să nu amintesc și de grija cu care stăpânirea vecinilor noștri se ocupa de cultura moldovenească.

Iată ceea ce s'a putut citi la data de 8 Iunie în „Moldova socialistă“ : este un articol de fond intitulat „Ortografia nouă a limbii românești“ :

„Creind cultura nouă socialistă moldovenească noi nu putem să nu luăm în socoteală moștenirea culturală a norodului moldovenesc,

nu putem să trecem alături de moștenirea literară a clasicilor care au eșit din sânul norodului moldovenesc.

Norodul moldovenesc are o moștenire bogată în literatură, în folclorul narodnic. El a avut în trecut scriitori vestiți ca Creangă, Eminescu, Neculce, Alecsandri și alții, eroi narodnici, ca Ștefan cel Mare, care a luptat pentru interesele norodului său.

Institutul de Cercetări științifice al Republicii noastre a studiat adânc ortografia limbii moldovenești, care a ființat pân amu, și care era bazată numai pe principiile fonetice. În rezultatul acestei cercetări științifice, s'a dovedit că ortografia veche împiedeca mult în dezvoltarea limbii moldovenești și că în condițiile noi de amu îi de trebuință o ortografie nouă bazată pe principiile etimologice.

Ocupanții români au dăunat mult desfășurării culturii moldovenești. Ei au introdus cu deasila în Basarabia șriftul latin, au românizat limba moldovenească. Din primele zile ale stabilirii puterii sovietice în Basarabia îi înfăptuită trecerea scrierii moldovenești la șriftul rus. Aceasta apropie norodul moldovenesc de noroadele frățești ale marei Uniuni Sovietice. Tot în această vreme îi curățită limba moldovenească de cuvintele și termenii de salon românești și franțuziți“.

Ca o încheiere firească a tuturor acestor publicațiuni și a acestei propagande, precum vedeți foarte susținută la răsăritul Țării noa-

stre, tot așa de susținută cum a fost în alte direcțiuni geografice, este evident logică concluziunea conținută în însuși ultimatum-ul dela 26 Iunie 1940 :

„In 1918 România, folosind slăbiciunea militară a Rusiei a desprins din Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, violând astfel unitatea seculară a Basarabiei, locuită în principal de Ucrainieni cu Republica Ucrainiană. Astăzi, când slăbiciunea militară a U. R. S. S. aparține trecutului, U. R. S. S. consideră necesar și oportun, în interesul stabilirii adevărului...”.

Ce a urmat știm cu toții. Vă aduceți aminte că în acel document oficial al diplomației Sovietice se introduseseră termeni care poate ar fi mirat pe autorul ideologiei marxiste : Basarabia era considerată ca un fel de capital și pentru ocuparea ei ni se cereau procente, iar aceste procente erau ținuturile de Nord din Bucovina.

Dar nu era numai atât. Creionul d-lui Molotov pornise să treacă peste Moldova până dincolo de Dorohoi. Toate acestea erau doar etapele unei expansiuni mult mai mari care nu se oprea nici în Basarabia nici în Bucovina, și nici în Moldova și care desigur trebuia să se reverse peste întregul pământ românesc, peste toată Europa, constituind astfel cea mai mare invazie din zilele lui Gingis Han, cea mai mare primejdie care s'ar fi arătat vreodată în vre-

murile frământate ale dezvoltării noastre naționale.

Dar se mai întreabă poate cineva pentru ce am stăruit la începutul acestei expuneri asupra acestei propagande sovietice, care cuprinde minciuni atât de grosolane și atât de sfidătoare? Dar ce nevoe avem să le combatem?

Totuși, experiența ultimilor 20 de ani ne învață că noi am subestimat minciuna. Minciuna este o forță. Când ea este afirmată cu hotărîre și cu perseverență, când nu întămpină îndată opunerea adevărului, ea este în stare să ducă la mari și neașteptate realizări.

Când agresivității minciunii nu i se opune decât pasivitatea, atunci firește, ea ajunge să sdruncine și credințele unora și buna credință a altora.

Este o veche zicătoare: Calomniati, calomniati, va rămâne totdeauna ceva. Formula a fost modernizată: mințiți, mințiți, dacă nu se opune adevărul minciunii, tot va rămâne ceva măcar un arbitraj.

Deaceea cred că datoria noastră este să combatem minciuna cu toată puterea, cu toată convingerea noastră, oricum, oriunde și oricând.

Rămâne doar ca să închei acest paragraf o simplă întrebare: dacă clasicii narodnici ai literaturii moldovenești se cheamă Creangă, Alecsandri, Eminescu, mă întreb, poate vă veți fi întrebat și Dvs., cum vor fi învățat școlarii sovietici povestea lui Moș Ioan Roată, cum

vor fi ascultat „latina gintă“ a lui Alecsandri, și mai ales cum vor fi citit faimoasa doină „dela Nistru pân'la Tisa, tot Românul plânsu-mi-s'a...“.

Să trecem acum la partea care ne privește mai de aproape : ce putem opune concepției rusești, concepției dușmane a Moldovei ? care este concepția noastră ? ce importanță prezintă Moldova pentru pământul românesc ?

Poate ar fi necesar o hartă, dar nu este nevoie pentru că fiecare din noi are sub ochi imaginea întregului pământ românesc. În ochii noștri Moldova apare ca cel mai autentic pământ carpatic ; este în mod esențial o prelungire carpatică.

Ceeace s'a spus altă dată despre Egipt că este un „dar al Nilului“ se poate spune astăzi despre Moldova că este „un dar al muntelui“. Toate râurile ei își au izvorul în munți : Siretul, Prutul, Nistrul. Despre Nistru s'a spus, cu drept cuvânt, că este ultimul râu carpatic la răsăritul Continentului. Toate celelalte râuri, mai la răsărit pornesc din nemărginirile stepei și nu au contact cu muntele. Acest lucru apare și mai clar pentru cine călătorește prin văzduh. Pentru acela care a avut prilejul să străbată cu avionul distanța dela Nipru sau dintre Nicolaev și Tighina, contrastul este aproape mai limpede ca pe o hartă. Până la Nistru, până la marginile Tighinei nu vedem decât întinderea imensă și monotonă a pământului, veșnic același, cu sate rare răsfirate, ici,

colo cu riuri șerpuind alene spre Marea pe care o întrezărești în depărtarea zării, fără nici un punct de sprijin, fără nici un detaliu caracteristic care să fixeze ochiul, care să se identifice cu o localitate sau un ținut. De cum te apropii însă de Nistru, peisagiul se schimbă deodată. Dealuri se ridică, păduri pe aceste dealuri, sate cățarate pe coastele lor, orașe așezate la întretăere de văi. Chișinăul, Iașul, tot mai numeroase spre poalele munților.

Este adevărat că acest contrast este izbitor mai ales la Tighina. Mai spre Nord, dealurile Basarabiei se revarsă și dincolo în oarecare măsură spre Podolia. Mai la Sud, este stepa care se revarsă dincoace prin prelungirea ei Bugeacul.

Geografi învățați au distins însă aci marginea a două regiuni, a două lumi, profund deosebite. Una la răsărit, de imobilitate, de straturi de pământ care au rămas aceleași dela începuturile vieții pe globul nostru, cu încete revărsări de apă peste întinderile sale; iar dincoace în țările noastre o regiune de frământări care nu s'au sfârșit — dovadă cutremurul — și care face ca să se ridice aici la marginea de Est a continentului masive muntoase și prelungirile lor.

Spațiul acesta dintre munte, dintre Dunăre, Mare și Nistru, constituie deci din punct de vedere geografic cea mai firească unitate. O unitate stăpânită de o cetate muntoasă și păduroasă care se află în colțul Bucovinei, o unitate care are totuși o poartă deschisă asu-

pra stepei dela răsărit. Este aici o prelungire a stepei rusești, care prin Bugeac ajunge la Gurile Dunării, poarta prin care se vor revărsa năvălirile din răsărit, căreia i s'a dat numele turcesc al Tighinei, Bender, ceea ce înseamnă de fapt poarta destinului istoric al Moldovei.

Iată deci cele două elemente, cele două margini : pe de o parte muntele pe care se reazimă, de unde vor veni descălecătorii și întemeietorii țării. Pe de altă parte, poarta prin care s'a făcut revărsarea periodică a năvălitorilor care în decursul veacurilor va întrerupe și va tulbura aceste întemeieri și statorniciri.

Cadrul este tras, trec repede asupra conținutului. De ce să pierdem timpul cu împrejurări prea bine cunoscute ?

Ajunge să amintim că acest tablou s'a statornicit în istorie din vremurile cele mai străvechi. Obiectele descoperite la Cucuteni arătau o civilizație de tip egean, ca altele în părțile de miază-zi ale Europei. Peste ea a venit însă valul Sciților cu acea artă ciudată în care animalul juca un rol de seamă, animalul ca figură centrală a ornamentului, animalul din turmă sau pradă de vânat. Asemenea alternative găsim la toate etapele desvoltării acestui pământ românesc. Le găsim în contrastul dintre Dacii statornici și Sarmații năvălitori. Le găsim în toate năvălirile care începând cu Hunii, urmând cu Avarii, Bulgarii, Maghiarii, Pecenegii, Cumanii, și isprăvind cu Tătarii

s'au revărsat și au cuprins pământul moldovenesc.

Sub aceste năvăliri s'au strecurat factori ceva mai statornici, în urma oștilor au venit cetele slave care au poposit și au trecut mai departe. Cred că ar fi o eroare să se creadă că din timpurile cele mai vechi s'au stabilit și au rămas. Triburile lor au trecut peste pământul românesc căutând alte meleaguri, nu ținutul acela sălbatec pe care îl înfățișa atunci Moldova. Moldova de fapt până la Evul Mediu se înfățișa ca o „țară a nimănui“, o țară sălbatecă așa cum o vedem în legenda Descălăcării. Cine nu are în minte acel basm al copi-lăriei noastre : Dragoș Vodă trecând munții și fugărind „zimbrul“, până la Moldova pe care o numește după cățeaua care se îneca în râu.

Legenda însă conține o parte de adevăr. Acesta este aspectul de atunci al Moldovei, regiune sălbatecă, foarte puțin locuită. Este regiunea în care poporul românesc a pătruns mai târziu decât aiurea, deși vor fi fost și unele elemente străvechi, însă și aci se afirmă încă-odată miracolul sau enigma care se leagă de istoria noastră și anume că numai poporul românesc a dat aci naștere la o viață propriu zis istorică.

Numai atunci când prin infiltrări naturale, coborând în cete din munți, Românii au cuprins spațiul dintre munți până la Nistru și vom vedea îndată și peste Nistru, numai atunci s'a găsit conjunctura favorabilă pentru întemeiere, pen-

tru descălecare, pentru voevodat și stat. Sub această legendă se ascunde însă realitatea istorică: între negustorii orașelor din Galiția și acei din porturile Mării Negre trebuia făcută o legătură.

În acelaș timp retragerea Tătarilor crează aci un gol care trebuia umplut. Pe de o parte dinspre miază-zi, domnii Basarabi ai Munteniei încep să-și întindă stăpânirea și asupra Basarabiei de Miază-zi. Denumirea de Basarabia nu se aplica la început întregului ținut dintre Prut și Nistru, ci numai părții de miazăzi a acestuia.

Dela apus împingeau Regii unguri, urmăritorii Tătarilor. Dela Nord pornise expansiunea polonă. La mijloc era un spațiu gol care trebuia umplut și aceasta a fost conjunctura pe care au folosit-o Voevozii noștri. Aceasta a fost impusă și de împrejurările politice dar și din necesitatea de a păzi drumul nou, drumul moldovenesc, drumul negoțului internațional care lega, prin Galiția, Europa Centrală de Marea Neagră și care cerea o ordine de stat așezat. Este cu atât mai remarcabil cu cât de îndată ce s'a născut această formațiune politică s'au atins și hotarele, granițele ei firești.

Aceiaș generație, cum s'a spus, a realizat și întemeierea statului și expansiunea lui cea mai mare dela 1359 și până la 1390 când Roman Vodă se intitulează domn al Moldovei „dela munte până la mare“...

Odată cu întemeierea statului s'a născut și

conștiința misiunii, a misiunii care ne definește nu ca o prelungire a stepei răsăritului, ci ca un șanț de apărare al Apusului și Centrului Europei. Aceasta apare cu deosebită limpezime în cuvintele lui Ștefan cel Mare atunci când scria creștinilor prin solul său Ioan Țamblac :

„Nici nu vreau să spun de cât folos e această țară a mea pentru Creștinătate, socoteam că e de prisos, căci e lucru știut bine de toți, că e zid de apărare al Țării Ungurești, și al țării leșești. Și, în ce privește aceste două Crăii, afară de aceasta, fiind împiedecat Turcul cu mine, acum de patru ani, au rămas mulți creștini odihniți..

„Ceeace acuma cer, e aceasta. Căci sunt sigur că Turcul iarăși va veni împotriva mea, în vara aceasta, pentru cele două locuri ale mele, Chilia și Cetatea Albă, care-i sunt foarte cu supărare. Deci, într'aceasta vreau să fiu ajutat astăzi, căci vremea nu ne îngăduie a lua alte măsuri mai întinse, și Înălțimea Ta, te poți gândi că aceste două locuri sunt toată Moldova și Moldova cu aceste două locuri e un zid pentru țara ungurească și țara leșească. Afară de aceasta eu zic și mai mult : că, de se vor păstra aceste cetăți, turcii vor pierde și Cafa și Crâmul, și va fi ușor lucru“.

Vedeți ce concepție clară a misiunii de apărare a Moldovei la marginea creștinătății, dar și ce noțiune limpede a spațiului în care se dezvoltă această politică, dacă se poate numi astfel — să nu folosim cuvântul de spațiu

vital care este prea modern, dar să-l folosim pe acela de spațiu de securitate, al Moldovei care se întindea spre răsărit și căreia nu-i putea fi indiferent cine stăpânește în porturile și cetățile Crimeei.

Astfel se alătură de unitatea Moldovei toate problemele care se leagă de ea.

Dar ceasul era acum târziu. Cucerirea turcească nu mai putea fi oprită: la 1461 cade Trapezuntul, la 1475 cade Cafa, la 1484 Chilia și Cetatea Albă, Marea Neagră — Kara Deniz a devenit un lac turcesc.

Și de aci înainte istoria Moldovei nu este decât o istorie a desmembrărilor Moldovei, dar și acea a reacțiunei de veacuri a sufletului moldovenesc, împotriva acestei desmembrări, o luptă de afirmare a unității sale.

După prima desmembrare a Moldovei, prin pierderea cetăților ei de strajă urmează cea de a doua, atunci când acum patru veacuri Sultanul Soliman I îi răpise tot malul Nistrului până la Tighina. Pierderea Bugeacului a fost răzbunată de boerii moldoveni prin uciderea voevodului Ștefan Lăcustă care consimțise la această desmembrare:

„Dar am văzut, spuneau ei, că a început cu încetul a da țara Împăratului; voia să-i dea tot țărmul dela Dunăre până în munte, precum și Nistrul tot. Văzând aceasta, Țara s'a deprins a-l cunoaște și a înțelege că Domnul e mai prielnic Turcilor decât nouă creștinilor“.

Aceasta este o reacțiune a conștiinței de

Steagul lui Ștefan cel Mare

unitate și de misiune creștină a Moldovei, reacțiune pecetluită cu însuși sângele domnitorului. De aci înainte, ca un ecou care străbate veacurile, găsim aceiaș poruncă de refacere a unității Moldovei.

Despot-Vodă, douăzeci ani mai târziu, chiamă la arme pe Moldoveni cu aceste cuvinte :

„Pentru că gândul meu nu e altul decât să fac ca Dunărea să fie hotarul țării mele a Moldovei, și să mă răsboiesc zi și noapte cu necredincioșii și blestemații de Turci. Intru care nădăjduesc în Mărirea lui Dumnezeu, prin rugăciunile tuturor Sfinților și Ingerilor și Arhanghelilor, cu voi, vitejilor și neam războinic, ce vă coborâți din vitejii Romani, cari au făcut să tremure lumea, și vouă nu v'a lipsit și nu vă va lipsi inima de a face orice faptă slăvită, ci numai era lipsă că n'aveați Domnul vostru născut, care să vă călăuzească la fapte de cinste. Nădăjduesc în puțină vreme a dobândi iarăși locurile Moldovei mele, pe care le ține păgânul : adică malul Dunării, și nu numai acelea, dar și Țara Românească...

Și mai târziu în veacul următor, în vremuri mult mai grele, aceiaș poruncă la boierii lui Ștefan Petriceicu : „Să reluăm țara noastră pe care o stăpânesc păgânii“.

Iar Turcii înșiși, cu spiritul de onestitate care adesea s'a manifestat la acest popor, recunosteau aceste împrejurări. Atunci când poștele polone la pacea dela Karlovitz se întindeau asupra noastră, delegații turci au răspuns că

ei nu pot îngădui aceasta pentrucă s'au legat pe Coran ca să apere Moldova, și că această țară n'au cucerit-o cu armele, ci li s'a închinat de bună voie.

Dar la această dată, cei mai fervenți apărători ai Moldovei și ai integrității ei nu sunt alții decât Rușii. În primul tratat pe care un voevod moldovean îl încheie în veacul al XVII-lea cu Țarul dela Moscova, se garantează că Moldova va redobândi ceea ce a pierdut. Iar când în 1711 Dimitrie Vodă Cantemir încheie tratatul său de alianță cu Țarul Petru, primul al unei serii lungi de asemenea tratate, cu acelaș rezultat nefericit, se prevedea în mod formal : „hotarele Moldovei, după drepturile ei vechi sunt acele mărginite de Nistru, Camenița, Bender cu teritoriul Bugeacului, Dunărea, Muntenia, Transilvania și Polonia, după hotărnicia ce a fost făcută“.

Nu s'ar putea formula în termeni mai precisi ca aceștia unitatea geografică a Moldovei, dar tocmai în această vreme Moldova începuse să depășească cadrul în care o statorniciseră întemeietorii ei.

Cu vre-o treizeci de ani înainte o împrejurare favorabilă făcuse din Duca Vodă Domnul Moldovei și Hatmanul Ucrainei. Aceasta nu a fost o vorbă goală pentrucă cronicarul ne spune că a trecut Nistrul și și-a clădit curțile la Țigănauca și Nimirov, și a început așezări de Moldoveni în toată Ucraina până la Nipru, care era ceea ce fusese Moldova cu multe secole mai

înainte, o țară a nimănui, ce-și așteaptă stăpânul.

Poate că din această împrejurare s'ar fi născut o Moldovă nouă, cum era să se nască un veac mai târziu o Rusie nouă.

Aci trebuie însă să deschidem o paranteză : moldoveanul a fost totdeauna un războinic. Moldoveanul are în temperamentul său dorul de luptă și pribegie depărtată, dorul de a stăpâni pământ în „slobozenie“, în libertate.

Moldoveanul a luptat nu de astăzi nici de ieri în expediții depărtate, pentru că iată ce aflăm în cronicile noastre încă din vremea lui Alexandru cel Bun :

„Au poftit Craiul pe Alexandru-Vodă ca să-i trimită agiutor împotriva Krijacilor la Prusi. Nice l'au amăgit cu prieteșugul, că au trimis agiutor călăreți moldoveni, carii au făcut mare isbândă ; că bătându-se cu Krijacii, întâi s'au făcut a fugi, de i-au înșirat, gonindu-i spre o pădure, și îndată pedestrindu-se le-au săgetat caii sub Nemți, de le-au căutat o dare de dos și acei și ai noștri s'au încălărat și mare moarte au făcut într'înșii. Deci, dacă s'au întors ai noștri cu izbândă, mare mulțumită au avut Alexandru Vodă dela Craiu“.

Nu putem să nu apropiem aceste expedițiuni depărtate de prin anul 1400, aceste isprăvi ale corpului expediționar moldovenesc în războiul depărtat al Regelui polon, cu isprăvile mai recente pe care tot călăreții noștri le-au să-

vârșit în regiuni și mai depărtate de țara noastră decât Marienburg și prin care, în nouile împrejurări, ne-a fost dat ca împreună cu urmașii Crijacilor de altădată, armata germană care poartă crucea neagră pe scutul alb a cavalerilor teutoni, să luptăm împotriva vrăjmașilor Europei.

Dacă resimțim un sentiment de mândrie pentru isprăvile Moldovenilor care „s’au încălărat“ ca să se bată, ne gândim acum și la călăreții acelei brigade care era tot moldovenească, la lupta cumplită a acestor călăreți pedestriți pentru a rezista atacului unei mari forțe vrăjmașe, luptând cu pierderi așa de grele, ținând piept alături de alți viteji, puțini la număr dar mari la suflet, atâtor divizii sovietice care năvăleau asupra lor, încălărându-se la urmă și ei pentru a fugări și nimici până la ultima rămășiță oștirea vrăjmașe. Este și aci un sentiment de firească mândrie care ne străbate.

Dar, aducând acest omagiu oștirilor noastre, și comandanților lor, să revin la ideia pe care o desvoltam.

Intr’adevăr spiritul de aventură și atunci i-a împins pe Moldoveni dincolo de Nistru.

Și acum în cursul acestei campanii de câte ori nu am întâmpinat sate de Moldoveni încolțite până dincolo de stepa Nogailor, ca semințe, purtate de vânt, sate răspândite mult mai departe decât a mărturisit-o vreodată statistica vecinilor noștri; sate și locuitori, atât de

apropiați de noi, dar pe un pământ atât de deosebit de acela al Moldovei de obârșie.

Alții erau aceia care regăseau acolo, dacă nu frați de sânge și de limbă, amintiri mai vechi ale pământului pe care călcau. Imi veți da voe, pentru a închide această paranteză, să vă citesc din amintirile mele de astă vară câteva rânduri care poate nu se potrivesc în totul cu subiectul anunțat al acestei conferințe însă care completează într-o anumită măsură ideia pe care o dezvoltam, a legăturii între pământ și suflet, fără de care nu se poate concepe o unitate și o ființă națională.

Iată ce găsesc în carnetul meu, spre sfârșitul lui August :

„Cu pași repezi, armatele aliate se apropie de Nipru. Coloanele se înșiră pe drumuri, ridicând praful în zări, care se așterne deopotrivă pe uniforme soldaților români, germani, italieni și maghiari. Cu deosebire dela trecerea Bugului, aceștia din urmă ne întâmpină mai des, atât de asemănători la îmbrăcăminte cu trupele noastre. Mai mult însă decât ostașii români, ei par a se potrivi tot mai mult cu priveliștea ce ne înconjoară. Li simți acasă la ei în stepa uriașă ce se deschide dincolo de Bug, spre depărtările Asiei. În avântul năvalnic care-i mână spre răsărit, este mai mult decât o pornire de cuceritori, e o întoarcere spre originile milenare ale neamului.

Mai bine de o mie de ani dela venirea lui Arpad, coborâtorii depărtați ai războinicilor

săi, calcă iarăși pământul strămoșesc, de care i-a depărtat întreruperea europeană a destinului lor. Pentru vecinii noștri, campania din câmpiile nesfârșite ale Ucrainei este o regăsire, către care a tins de altfel dealungul veacurilor instinctul rasei, ce nu încăpea în spațiul strâmt al pusteii dunărene.

În sec. XIII-lea, înainte de a fi isbiți de valul distrugător al năvălirii tătărești, regii apostolici, urmași ai Sfântului Ștefan, trimeteau misionari pe aceleași meleaguri dela Miazănoapte de Marea Neagră, spre a cerceta urmele strămoșilor porniți din stepe.

Tătarii și Turcii au împiedecat atunci prin năvălirile lor, ca războinicii regelui Bela să-și regăsească vetrele și căminul. Și aci, înaintarea cruciatei spre răsărit aduce o fericită întoarcere a destinului. Nu fără emoție vedem cum zilnic se deșteaptă la ostașii armatei vecine, sentimentele și pornirile atavice: tot mai mult se recunosc coborâtori ai călăreților porniți pe urmele Hunilor, purtând sub șea carnea crudă, „biciul lui Dumnezeu” pentru noroadale pământului, aflate în calea lor.

Fiecare zi de marș înscrie o nouă pagină a acestei epopee, pe care ne-a fost dat să o trăim alături de ei. S'a scris și se va mai scrie mult despre duiosia întâlnirii noastre cu Moldovenii părăsiți, dincolo de Nistru și de Bug; soldații unguri nu află însă numai ca noi, oameni de același sânge și de același grai: e pă-

mântul însuși care îi așează în cadrul de care vitregiile istoriei i-au despărțit de veacuri.

În războiul de astăzi, pornit să deslege în câteva luni probleme seculare, să ne oprim o clipă asupra acestei minuni a istoriei. Fie ca întregul neam al lui Arpad să-și regăsească în această înaintare victorioasă drumul depărtatelor sale obârșii, pe care-l însoțesc de atâtea vreme urările noastre cele mai fierbinți și stăruitoare !“.

Dar să revenim la subiectul nostru. Destinul istoric al Moldovei a fost altul, nu Moldova nouă s'a întemeiat dincolo de Nistru, ci acum exact 150 de ani stăpânirea rusească a cuprins tot spațiul acesta ajungând până la Nistru.

Dealtfel în aceasta este și un proces logic. Către sfârșitul veacului al XVIII-lea s'a făcut o înțelegere între Impărății și anume între Impărățiile centrale și Rusia. Această înțelegere a tras o graniță și această graniță a însemnat pierderea Bucovinei și a Basarabiei, după desmembrarea Poloniei (1772—1795). Teritoriul Poloniei a fost tot mai mult împărțit până când a ajuns sub stăpânire rusească, pe de o parte, austriacă și prusiană pe de altă parte.

Înțelegerile acestea între cei mari nu au fost niciodată prea favorabile celor mici.

Consecințele s'au și văzut: 1772, prima împărțire a Poloniei; 1775 anexarea Bucovinei; 1795 ultima împărțire a Poloniei; 1812 anexarea Basarabiei. În 1939—1940... dar să stăruim mai puțin asupra acestui fapt care este cunos-

cut. Pentru a doua oară istoria se repetă și legile ei nu variază. Dacă înțelegerea acestor împărțiri este adesea dăunătoare, din vrăjmășia lor pot eși foloase. Pentru că după 1940 a venit 1941.

Să ne oprim totuși o clipă asupra acestui moment al primei răpiri a Basarabiei de către Rusia, să ne oprim o clipă asupra cuvântului boierilor moldoveni din Obșteasca Adunare în protestul pe care-l adresează la 26 Octombrie 1812 lui Scarlat Vodă Calimach.

„Au rupt“, spun ei, tot trupul și inima țării, isvorul vitelor, chelerul țării, ogoarele de grâu și orz, pe când partea rămasă Moldovei, era mai mult păpușoiste“.

„Din întregimea Moldovei lipsesc acum șase ținuturi, adică cel mai mare ținut ce se numește Orheiul sau Lăpușna, cel al doilea după dânsul al Sorocei, al treilea Hotârnicieni, al patrulea Codrul, al cincilea Greceni, iar al șaselea ținutul Iași, cea mai multă parte, căci aceea rămasă se socotește întru nimic, afară de ținutul Hotinului și afară de olatul Bugeagului, care, deși s’au deslipit dela o vreme din trupul Moldovei, dar tot într’o aceeași stăpânire aflându-se a prea Puternicei Împărății, era îndemnarea și adăpostirea pământenilor și înlesnirea viețuirii lor și întru a hranei îndestulare și a vitelor pășune. Iar într’acest chip toată partea aceea socotindu-se până la Prut, poate fi mai mult decât jumătate din țară“.

«Cereau restabilirea vechilor hotare „precum

dela moșii și strămoșii lor au apucat întregimea Moldovei, așa să rămână și de acum înaintea“.

Ce duioase sunt cuvintele prin care cronicarul Manolache Drăghici ne descrie ultimul moment al anexărei, cuvinte ce ne arată cât de mult s'au înăspriț moravurile de atunci până în zilele noastre :

„Sosind ziua fatală a expirării convenției după Tratat, ce trebuia, fireștecare să trăiască unde era să rămână desăvârșit, ceasurile acele au fost de plângeri un timp de neuitat ; pentrucă poporul cu cârdul ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului dela un capăt la altul, mergând și venind de prin sate și de prin târguri, săptămâni încheiate, cu luarea de „ziua bună“, dela părinți, dela frați și dela rudenii, cu care crescuse și viețuise împreună până în vremea aceea când se despărțeau unii de alții pentru totdeauna...“. Pentru totdeauna...

Din fericire, istoria a spus altfel.

O spune și cântecul despre râul blestemat :

Prutul ista ni disparti
Prutul ista n'ari moarti ?
Dar ne-om pune noi cândva
Și cu gura l'om săca !

Și într'adevăr, par'că l-am secat noi în 1918.

Dar iată, anul trecut, șuvoaiele au sporit din nou, apele au venit mari și hotarul blestemat

s'a tras iarăși. Anul acesta nu l-am mai secăt însă cu gura, l-am umplut cu trupuri de viteji și s'a șters — să nădăjduim pentru vecie.

Unitatea Moldovei nu mai era însă unitatea Moldovei ci a întregului pământ românesc, a întregului suflet românesc. Și parcă a fost o menire a destinului; unitatea Moldovei nu s'a putut reface decât odată cu unitatea României întregi. Știți că Europa care ne recunoscuse misiunea la gurile Dunării, ne-a restituit cele trei județe ale Basarabiei de Miază-zi la 1856 la Congresul din Paris. Au urmat lungi discuțiuni pentru graniță, pentru că diplomația rusă a stăruit mult să încurce delimitarea ei. Hărțile nu erau bine cunoscute: erau două Bolgraduri, unul mai apropiat și celălalt mai depărtat de Dunăre. Diplomații ruși interpretau desigur că este vorba de cel mai apropiat de Dunăre.

Aceste procedee au scandalizat așa de mult pe ceilalți delcgați, încât trimisul britanic Lord Palmerston nu a găsit altă expresie mai potrivită pentru a arăta sentimentul său de indignare decât spunând că „Rusia trișează la curse și înlocuește calul câștigător cu acel care a pierdut“, ceea ce era desigur pentru el o culme a relei credințe.

Totuși această reuniune parțială a trei județe nu a putut dăinui. Nu s'a încheiat un sfert de veac și aliata noastră Rusia, în 1878, s'a întins din nou peste noi, până la gurile Dunărei. Unitatea Moldovei ne apare legată de acum înainte de unitatea României.

Desigur nu se poate tăgădui specificul moldovenesc. Moldova are un trecut al ei, de arme și de glorie; o cosmografie din veacul al XVI-lea o numește „Ein onüberwindlich Land“, o țară care nu se poate cucerii.

Are o tradiție de artă, este una din țările în care se îmbină liniile ascuțite ale goticului cu pictura bizantină.

Moldova are o tradiție literară. Clasicii ei adevărați, sunt un ecou de Renaștere și de Reformă la această margine îndepărtată a Europei.

De multă vreme însă Moldova trăia în funcție de unitatea României. Încă dela 1643 s'a tipărit în Moldova de către Mitropolitul Varlaam o „carte românească de învățătură“ care s'a răspândit peste munți. Câțiva ani mai târziu Miron Costin este acela care ne descrie originea Moldovei :

„Iar acest Traian.. Impărat au venit pe aice și au încongiurat această parte de loc, cum s'au pomenit mai sus, și el a descălecat neamul seminției, limba, care trăește până acum în Moldova și în țara muntenească și norodul cât este în Ardeal cu acest nume român“.

Aceleași însemnări le găsim și la fiul său, Nicolae Costin :

„Așa și neamul acesta, ce scriem țărilor acestora, nume drept și mai vechi este român, adică Râmlean dela Roma ; acest nume din descălecatul lor dela Traian și cât au trăit în munți în Maramureș și pe Olt, tot acest nume

au ținut și țin și până astăzi, și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acum zic și scriu : țara românească și Românii acei din Ardeal“.

Daco-românismul în care unii vecini ai noștri văd o ticluire, o intrigă, a Curții dela Viena, o ticluire târzie dela sfârșitul veacului al XVIII-lea trăește deci în plină vigoare în scrierile cronicarilor moldoveni din veacul al XVII-lea. El înflorește în veacul al XIX-lea în care Kogălniceanu întemeiază „Dacia Literară“ deschisă Românilor de pretutindeni, acel Kogălniceanu care afirmă în Cuvântul său de deschidere că istoria națională este nu numai în istoria Moldovei întregi dar și a Țării românești, și a Românilor din Ardeal.

Moldova trăia pentru unire, Moldova se jertfea pentru unire. Pentru că Unirea nu era lucru ușor de făcut, unirea presupune mari sacrificii și în primul rând jertfa unor interese foarte legitime și foarte reale.

Sunt interesante de răsfoit, și o fac în fugă, scrierile din timpul întâii uniri, a Unirii dela 1859. Dar din însuși numele autorilor parcă ne apare acest adevăr. Acei care au scris pentru Unire, aproape nu era nevoie să-i numesc, sunt stâlpii vieții românești și ai literaturii noastre. Adversarii Unirii trebuie să-i căutăm în praful Arhivelor, acolo unde i-a așezat osânda trecutului și a uitării.

De pildă, cine mai știe de N. Istrati, care scria în 1857, versuri de calitatea acestora :

Scumpă Moldovă, ce zile grele
Ce zile triste ai mai ajuns
Toți veneticii, vipere rele
Iar să te piardă fățiș s'au pus.

Cu ghibăcie aprind junimea
Fac manifeste — fac poezii,
Cu minciuni negre înșală lumea
La viitorul de fantezii,

Nu suntem încă orbiți cu totul
Că așa lesne să ne 'nșelăm
Incât pe basme să ne dăm votul
Scumpa Moldovă să 'nmormântăm.

Calitatea e asemănătoare cu convingerea.
Este însă aproape de prisos să vă amintesc
numele lui Alecsandri care a scris tot atunci cu
atâta credință și atâta căldură :

„E scris în ceruri sfânta Unire
E scris în inimi cu foc ceresc
O Românie ! l'a ta mărire
Lucrează brațul dumnezeesc !“

Am regăsit aci și o scenă de teatru pe care
acum la sfârșit îmi veți da voie s'o amintesc
foarte pe scurt. Această scenă reprezentată de
un oarecare Gheorghe Nicolau la 1858 pe scena
Teatrului Național din Bârlad se intitula :
„Deputatul și alegătorul“ sau „Fericirea țărilor

române“ și consta într'un dialog între deputat și alegător, pe care vi-l reproduc în parte :

Deputatul (cugetă la fericirea țărilor române)
„Fericirea ! Vai ! Căci sunt numai trei secole și jumătate de când țara nu mai simte în realitate cuvântul acesta !“.

Alegătorul. „Ce faci frate! Te-am auzit chiar acum vorbind niște lucruri cari m'au spăimântat de tot... Dar nu știu ce să crez... Poate le-ai citit în vreun jurnal, căci numai acolo se fierb deaceste acum, așa-i ?

Deputatul... Sînt Român și ca Român, nu trebuie să gîndim decât la fericirea țării noastre...

Nu e pizmă, neunire
Nu-i urîta nempăcare
Ci e dalba fericire
Care țara azi o are !

Alegătorul (în particular). A nebunit și pace! (Tare). Ce bîiguești tu mă : de te-a auzi lumea, te leagă... Dar asta n'ar face nimica pentru tine, pare. Dar noi pierdem averea...“. Averea, interesele materiale, legate de un stat independent, de o cetate de scaun. Nu era puțin lucru.

Dar **Deputatul** : Ce ni folosește averea, când țara-i amenințată și nefericită ?...

Alegătorul.... Se vede că ai călcat pe urme rele, ori ești turbat... Tu trebuiești scăpat mai întîi de astă molipsitoare boală care

a molipsit mai toți Românii și apoi, cât pentru țară, ce-i trebui mai mult decât ceea ce are ?

Deputatul... (Continuă să-și desvolte ideile și sfârșește prin această alternativă): Acum alegeți : sau moartea politicească, care-i viața fără viață, sau viața morală, viața dreptății, care e fericirea !“

Alegătorul (în fine se lasă convins și exclamă la rândul său) : Nu ! sau viață fericită, cum zice el, sau moarte fizică.

Atunci **Deputatul și alegătorul** împreună :
cântă rugăciunea, care se încheie cu cuvintele :

Frăție și fericirea
Alt nimic să nu dorim.

(În minutul când se cântă cele de pe urmă părți ale rugăciunii, scrie în text, urmează tunete și fulgere, se arată în fund Fericirea, îmbrăcată în costum fantastic, încinsă cu o eșarfă tricoloră și în mâna dreaptă ține cumpănă dreptății. Foc bengal. Tablou).

Surădeți desigur la imaginea naivă a scenei reprezentate la 1858 la Teatrul Național din Bârlad.

Surădeți când auziți și acest cuvânt : **fericire**. Fericirea ? de ce nu unirea ? pentru că în definitiv poartă eșarfa tricoloră peste costumul ei fantastic și în tot ce se spune despre ea este vorba de unire.

Probabil că pe vremea aceia exista o institu-

ție a cărei amintire o regăsim cu greu în zilele noastre : exista cenzura care nu îngăduia să se vorbească de **unire**, de aceea se înlocuia cu fericirea.

Naive cuvinte care au stârnit surâsul Dvs. Totuși în naivitatea lor cât de puternic este sufletul românesc care le pătrunde și le străbate !

Și atunci îngăduiți-mi să ajung la încheiere.

Incheierea noastră este că Moldova ca noțiune istorică nu se poate despărți de unire. Moldova este piatra de temelie a unirii.

De trei ori în cursul unui veac Moldova s'a jertfit Unirii și anume : la 1859 când se cerea jertfa sa și a capitalei ei, la 1916—1918 când a fost bastionul de apărare al Unirii celei mari.

La 1941, când a suportat mai mult decât celelalte ținuturi, toate urgiile războiului nostru victorios.

S'ar putea aminti aci legenda care stăruiește în poporul nostru : povestea Meșterului Manole care nu putea zidi mănăstirea, fără a jertfi ceea ce avea mai scump, fără a zidi în biserică trupul însuși al soției sale.

Moldova a fost mereu această jertfă a Meșterului care a clădit unitatea noastră.

Deaceia cred că nu este numai o potrivire întâmplătoare de împrejurări că în 1918 în vremuri grele de restriște prima rază de speranță a venit cu unirea Basarabiei și puțin mai târziu cu unirea Bucovinei.

Unitatea Moldovei a precedat unitatea românească.

Nu este o potrivire întâmplătoare de împrejurări că după restriștea dela 1940, reluarea cu armele a Basarabiei și a Bucovinei de Nord, deșteaptă iarăși nădejdlile de pretutindenii ale poporului român.

Lângă vechea cetate de scaun a Moldovei, lângă Iași, este un podiș mai înalt pe care noi ieșenii îl cunoaștem cu toții îndeajuns de bine: este Copoul, podișul Copoului, de unde se pot zări în zile senine toate marginile pământului moldovenesc. Privirea pătrunde spre răsărit, până dincolo de Prut, iar înspre Apus până la marginea albăstrie a munților.

Anul trecut, după împrejurări tragice, am revăzut aceste locuri. De jur împrejur norii negri întunecau zărilor mohorâte.

În vara acestui an le-am revăzut iarăși, după ce dreptatea istoriei se rostise, după ce Moldova s'a regăsit întregită până la Nistru. Zărilor spre răsărit se limpeziseră.

Spre Apus însă nori negri de furtună se îngământău încă deasupra Ceahlăului.

Mă opresc aci.

Dar cred că nu este concluzie mai potrivită a acestei expuneri decât a da expresie sentimentului care ne animă pe toți, pe acei care am purtat arma eri, pe acei care o vom purta mâine, că nu se poate „fericire“ deplină a Moldovei fără unitatea deplină și întreagă a pământului românesc.

Căci doar în Moldova și nu aiurea s'au rostit aceste cuvinte care au fost lozinca de ieri, și rămân acea de astăzi și de mâine : „vom fi iarăși ce am fost și mai mult decât atâta“.

ROMÂNIA LUI FERDINAND I

Dacă este vorba să alegem momentele culminante în istoria zbuciumată a granițelor românești, ¹⁾ desigur că domnia lui Ferdinand I constituie, în procesul de veacuri al dezvoltării și statornicirii lor, culmea cea mai înaltă. Imi revine sarcina — și cinstea — de a vă înfățișa rostul așezării acestor hotare, în ceasul în care vitejia oștirii noastre le-a refăcut în parte, dând noi și puternice temeiuri nădejilor și năzuințelor neamului, de mâine și de totdeauna.

Granițele României Regelui Ferdinand n'au nevoie nici de a fi amintite, nici descrise: desenul lor pe harta unității naționale a tras o brazdă adâncă în mintea și în sufletul tuturor Românilor.

Este însă nevoie, astăzi mai mult decât oricând, să ne amintim încăodată, nu numai față de străini dar și față de noi înșine, în ce împrejurări au fost trase și care le-a fost îndreptățirea. Nevoia acestei lămuriri este cu atât mai simțită și mai imperioasă, cu cât

1) Conferință la Radio, 28 Octombrie 1941.

stăruiesc încă, întreținute de ani de zile de iscusința propagandei vrăjmașe, atâtea îndoieli și nedumeriri cari, de n'au slăbit credința noastră, au putut totuși întuneca judecata altora.

Ani de-arândul s'a părut că asemenea îndreptățire nu-și mai află rostul. Situația țării și a hotarelor ei era doar definită înde-ajuns de limpede, de tratatele existente. Ce nevoie mai era de alte argumente, de alte dovezi? Intemeiați pe acest titlu juridic, cei mai mulți priveau hotarul țării, la toate marginile ei, de Apus și de Miază Noapte, de Răsărit și de Miază-zi, nu atât ca realizarea în timp, după veacuri de străduințe și de lupte, a celor mai firești aspirațiuni naționale, nici măcar ca țărmurirea, în spațiu, a puterii de viață și de expansiune a poporului român, ci numai ca expresiunea definitivă a unei ordine de drept internațional, consacrată de sentința arbitrilor păcii de acum douăzeci și doi de ani. Uitaseră că istoria nu se oprește niciodată în loc; uitaseră că în jurul nostru fierbeau atâtea pofte de ură și de răzbunare, în năzuințele vrăjmașe ale altor neamuri. Dela Apus și dela Răsărit, se ridicau tot mai numeroase glasurile acelor cari porniseră să spulbere, după spusa unuia din ei, „pretențiunile istorice ale națiunii ce se numește din sec. al XIX-lea „română“ asupra unui teritoriu căzut în 1918 sub stăpânirea sa, datorită unei înlănțuiri accidentale de împrejurări, unice în istorie“. Granițele României

lui Ferdinand I, hotarele României Mari, cari se așezaseră pe fruntea țării ca o cunună de biruință împletită din jertfele atâtor răscoale și războaie, erau doar rezultatul nefiresc al unei conjuncturi nedrepte, construcția artificială a unei clipe de rătăcire, în arhitectura Europei.

Se știe cu câtă stăruință a fost înfățișată această interpretare oamenilor de răspundere și de cuvânt, până ce o potrivire de împrejurări protivnice, cu adevărat unică în istorie, a prefăcut-o în realitatea ce s'a înfipt atât de dureros în trupul țării noastre.

E deci cu atât mai necesar de-a restabili adevărul.

Granițele României lui Ferdinand I nu sunt creațiunea unei clipe, nici rezultatul unor hotărâri nesocotite. Temeiul lor se adâncește în rațiunile înseși de existență ale națiunii noastre, ca și în trecutul nostru cel mai îndepărtat.

Deși împărțit între mai multe stăpâniri, poporul român a avut din zilele începuturilor sale instinctul, dacă nu chiar conștiința deplină, a obârșiei sale comune și a unității sale firești, ce numai în cuprinsul acestor hotare se putea desăvârși.

Sentimentul acesta s'a dezvoltat în urma neîncetatelor războaie pe cari strămoșii noștri le-au purtat împotriva năvălitorilor din Asia, Tătari sau Turci. Alții s'au mândrit cu rostul de apărători ai Creștinătății la marginile de

Răsărit ale Europei ; Românii s'au mulțumit să-l înfăptuiască cu sângele și cu jertfa lor.

Voievozii au întrevăzut din cele mai vechi timpuri primejdia dar și însemnătatea acestui loc de strajă. Ștefan cel Mare scrisese doar Venețienilor că cele două cetăți ce le râvneau Turcii, Chilia și Cetatea Albă, erau toată Moldova, iar Moldova cu aceste două cetăți, un zid de apărare al Ungariei și al Poloniei.

La rândul său, Mihai Viteazul era să însemne, un veac și jumătate mai târziu, că Țara Românească și Ardealul erau una și aceeași pavăză a Imperiului și a creștinătății.

Din scrisul și din jertfa lor se desprinde conștiința unei adevărate misiuni istorice, ce nu se putea înfăptui deplin, decât unind pentru aceeași luptă toate ținuturile locuite de Români. Când unitatea graiului a fost și ea recunoscută, când în școlile umaniste ale Apusului s'a regăsit firul continuității latine și al moștenirii romane, temeliile unității naționale de mai târziu s'au găsit așezate.

Ideea acestei unități, ce trebuia să strângă sub scutul ei tot ce au cuprins hotarele Regelui Ferdinand, s'a dezvoltat din ce în ce mai puternică și mai limpede, în ciuda vitregiei vremurilor. Faptele se întreceau în a o desminți și a o fărâmița. În timpuri de restriște au fost zmulse din teritoriul principatelor noastre cetățile dela Dunăre și dela Nistru, Oltenia pentru câțiva ani, pentru un secol și jumătate Bucovina, pentru mai bine de un

Regele Ferdinand I

veac Basarabia. Și totuși niciodată nu s'a rostit mai limpede, decât în această epocă tristă a anexiunilor și a împărțirilor, credința în unitatea noastră și în hotarele ce erau să vie. Imaginea Daciei regăsite înscrisa în cercul ei toate granițele pe cari, cu o profetică viziune, revoluționarii din 1848 le revendicau pentru o Românie Mare.

În acelaș an, un deputat german ridica în parlamentul din Frankfurt problema Transilvaniei, care numai în cuprinsul unui stat ce ar uni toate ținuturile românești își poate împlini întreaga menire geografică și economică.

Un deceniu mai târziu, un ambasador austriac întrevăzuse primejdia ; vorbind de apropiata unire a Moldovei și a Munteniei, adăuga: „Românii ar găsi atunci suzeranitatea Porții o rușine și o nedreptate. Ar găsi Țara lor prea mică, ar râvni un stat independent, cuprinzând Bucovina, partea românească a Transilvaniei, Banatul și poate o graniță în Balcani“.

Granițele din 1919 și 1920 nu au constituit deci nici o improvizație, nici câștigul unui zar aruncat în voia norocului. Ele au consfințit împlinirea unui proces natural de dezvoltare, care, din timpuri străvechi și-a înscris concluziile în relief al pământului românesc, așezat parcă anume spre a aduna în jurul cetății de munte a Ardealului ramurile aceluiaș popor, vorbind acelaș grai, de-alungul văilor ce pornesc spre Tisa, Dunăre și Mare.

Dar aceste hotare, cerute de guvernul român din primul ceas al războiului european din 1914, recunoscute după lungi tratative de puterile, alături de cari trebuia să intrăm în războiul din 1916 — cu toate riscurile ce le înfățișa acea dela Răsărit pentru existența noastră însăși — nu numai că nu depășiau marginile răspândirii noastre etnice, ci dimpotrivă rămâneau mult în urma lor.

„Dacă ar fi fost vorba, spunea memoriul înfățișat Conferinței de Pace la 1 Februarie 1919, de a aplica cu o rigoare absolută principiul grupului lingvistic sau etnic, România ar fi trebuit să reclame fără contestație posibilă, unirea cu sutele de mii de Români, de limbă, obicei și inimă, cari locuiesc în grupuri compacte pe țărmul stâng al Nistrului și dincolo de Bug, până la Nipru.

Ar fi trebuit să revendice sute de mii de Români stabiliți dincolo de Dunăre, în Serbia, între văile Timocului și Moravei, mai bine de 100.000 pe malul bulgăresc al Dunării, satele românești împrăștiate în câmpia ungurească până la Tisa, în mai multe provincii ale imperiului Țarilor și până în depărtata Siberie. Ar fi trebuit să-și amintească vechile populații românești sălășluite în inima însăși a Peninsulei Balcanice. Rechemând toate aceste suflete românești, ar fi putut ușor face abstracție de elementele străine stabilite înăuntrul granițelor naturale ale țării românești.

Dar România. n'ar fi realizat decât un stat

factice și împrăștiat, a cărui dezvoltare economică ar fi întâlnit greutăți poate de netrecut și a cărui constituție geografică ar fi fost izvorul unor nenumărate și nesfârșite conflicte cu statele vecine.

Dar România nu cere intrarea în unitatea românească a tuturor acestor populații de dincolo de Dunăre, de Nistru și de Tisa, nici chiar a aceluia de care nu e despărțită decât de cursul unei ape. România cere numai tuturor statelor vecine de a arăta aceeași moderațiune și de a face aceleași sacrificii în înțelesul păcii, al liberiei dezvoltării a popoarelor și al progresului economic al Europei“.

Deci nu numai tratatul în litera lui, depășit de evenimente, dar tratatul ca o concesie adusă păcii și liniștii dezvoltării a lumii noi, față de întinderea integrală a revendicărilor și realităților etnice românești. Acest punct de vedere, prea multă vreme uitat sau nesocotit, constituia totuși fundamentul întregii noastre acțiuni la conferință și temeiul cel mai sigur al hotarelor noastre.

În lumina împrejurărilor și mai ales a tragediilor ce au urmat la două decenii dela tragerea noilor granițe, se poate înțelege mai lămurit sentimentul adânc al primului sfetnic al Regelui Întregirii, de a nu ne înfățișa viitorimii ca profitorii unei păci impuse de voința învingătorilor, ca resemnați în conservarea statică a câștigurilor aduse de norocul biruinții trecătoare, ci ca expresiune vie, **dinamică** a aspira-

țiunilor de veacuri, nedeplin realizate și stânjenite chiar, cum a fost cazul, de autoritatea vremelnică a făuritorilor păcii.

Nu e locul să stăruiesc aci asupra împrejurărilor, în cari s'a ajuns la hotarele de atunci. Ajunge să amintesc că n'a fost colț al noilor margini de țară pentru care să nu fi fost luptă, fie cu armele împotriva comunismului vrăjmaș, ce încă de atunci încerca să se reverse dincolo de țara noastră peste întregul continent, fie la masa verde a conferinței unde întâlneam la oaltă uneltirile dușmanilor și prea adesea lipsa de înțelegere a prietenilor. Problema granițelor României a fost desbătută în întregime, și la fiecare hotar în parte, într'o ședință a Comisiunii afacerilor române, unde Ion I. C. Brătianu a avut prilejul de a defini, în toate direcțiile și în termeni ce își păstrează întreaga valoare, revendicările țării sale.

La răsărit și Miază-Noapte, spunea el, „nu putem concepe existența neamului românesc fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne separe de elementul slav... Basarabia reprezintă pentru noi intrarea casei noastre — în mâna altora, ea ne-ar periclita însuși căminul“.

La Apus, urma el, trebuiau asigurate, prin hotarul împins dealungul căii ferate Oradea-Arad, unitatea economică naturală ce o alcătuia de veacuri Transilvania cu regatul României, și scurgerea firească, dealungul Mureșului și Tisei spre Dunăre, a bogățiilor Ardealului,

căroră zadarnic se străduiseră stăpânii săi de atunci să le dea altă cale.

Argumentele de ordin etnic se cumpăneau astfel pentru o cât mai dreaptă așezare, cu acele de ordin geografic și economic. În chestiunea Banatului, revendicat în parte de Sârbi, se stăruia asupra legăturii organice dintre cele două părți ale provinciei, cea agricolă din câmpia Tisei și cea industrială din regiunea muntelui. „Sârbii se plâng, spunea delegatul nostru, că ar rămâne frați de ai lor peste Dunăre la noi, dar Românii din Timoc nu rămân în Serbia?”. De altă parte însă, se ținea seamă de blocul compact al populației maghiare din câmpia de Nord a Tisei, spre Debrețin, pentru a mărgini în această direcție întinderea granițelor românești și a accepta o fruntarie convențională. Un plebiscit în Banat ar fi dat atunci rezultate covârșitoare, în favoarea stăpânirii integrale românești în acest ținut, dar forurile conferinței, călăuzite de alte interese și prejudecăți, au hotărât altfel.

Nu putem vorbi însă de hotarele României Mari din acea vreme, fără a ne aminti și de conținutul lor și de lupta dusă la aceiași conferință a Păcii, pentru apărarea independenței și autorității statului, în cuprinsul nouilor sale granițe.

Se știe doar cât s’au străduit din umbră acei cari urmăreau de atunci să stoarcă, până la istovire, roadele bogate ale pământului nostru, să impună țării, după jumătate de veac de

viață neatârnată, condiții umilitoare de subordonare și de control. Iar când însuși președintele Wilson condiționa recunoașterea sporului de teritorii pe care îl obțineam la pace, de anumite garanții pentru minorități, ce ascundeau în realitate alte scopuri, România lui Ferdinand I îi răspundea prin reprezentantul ei : „Nu este nici un efort de făcut pentru ca să se recunoască drepturile minorităților..., necesitatea respectului și al dezvoltării acestor libertăți... Dar am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârnată”.

Au trecut de atunci mai bine de douăzeci de ani. Nu voi reface aci procesul acelora, cari au uitat atât de repede statornicele temeieri, pe cari a fost clădit statul român în limitele sale de atunci, nu voi răsfoi pagini întunecate de tristă amintire. Rușinea lor a fost ștearsă din filele istoriei, de vitejia oștirilor noastre cari în vara și toamna acestui an, au reluat firul întrerupt al luptei Regelui Ferdinand împotriva dușmanului de căpetenie, bolșevismul și au ajuns spre răsărit nu numai la vechile hotare, dar și-au purtat flamura biruitoare până adânc în țara vrăjmașe.

De aceea, încheind aceste cuvinte de evocare, să-mi fie îngăduit să-mi îndrept gândul spre voi, camarazii mei de arme, din războiul de ieri și din acel de astăzi, spre voi cari ați sângerat în șanțurile din jurul Odesei, spre voi, călăreți, tunari și vânători, cari ați oprit cu

piepturile voastre peste Nistru și lângă depărtata Mare de Azov, urgia asalturilor, cari ați frânt, alături de soldații celei mai mari armate a vremurilor noastre și poate a tuturor vremurilor, împotrivirea îndărătnică a vrăjmașilor civilizației. Nu vreau să vă preamăresc isprăvile, pe cari, până acum două săptămâni, am avut cinstea să le urmăresc zi de zi, sub ordinele marilor noștri comandanți. Știu că sunteți sătui de vorbe răsunătoare și că faptele voastre se așează mult deasupra oricăror cuvinte de laudă.

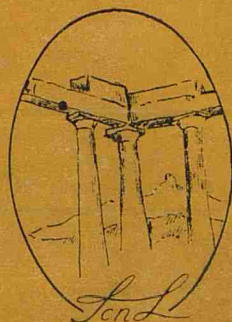
Dar am datoria de a aduce aci o mărturie : că această vitejie neîntrecută, recunoscută de vrăjmași și de prieteni, a fost cu putință pentru că ofițerii și soldații au luptat cu privirea mereu ațintiă asupra României lui Ferdinand I, pe care au pornit să o răzbune și să o reîntregească în zilele altui Rege, cu numele predestinat : Mihai I. Luptătorii noștri nu duc, oriunde i-ar purta nevoile războiului, poftă de cucerire și de împilare : ei văd marginile pe cari le-a tras neamului nostru obârșia sa dunăreană și carpatică, ei știu că aceste margini, oricum ar fi ordinea nouă ce va cârmui continentul nostru, constituie o condiție esențială a păcii și a prosperității sale, pentru că reprezintă dreptatea care nu piere ; ei știu că moștenirea pe care ne-a lăsat-o România lui Ferdinand I, se înscrie în lozinca ce cuprinde întregul destin al neamului românesc :

Integritate și independență.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Cuvânt înainte	7
I. Ideea națională la Unguri și la Români . .	13
II. Misiunea istorică a Ungariei	45
III. Evoluția ideii naționale	67
IV. Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia .	83
V. Geopolitica, factor educativ și național . .	95
VI. Destinul românesc	107
VII. Zece Mai	131
VIII. Trei chipuri de ctitori	141
IX. Moldova	157
X. România lui Ferdinand I	195

T, R. — INDEPENDENȚA
București
Str. R. Polncaré, 17

LEI 100.—